

Sprievodca chodníkom *Po stopách Rakúsko-Uhorska*

jozefinka.eu

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie

Materiál nepredajný

Sprievodca chodníkom Po stopách Rakúsko-Uhorska

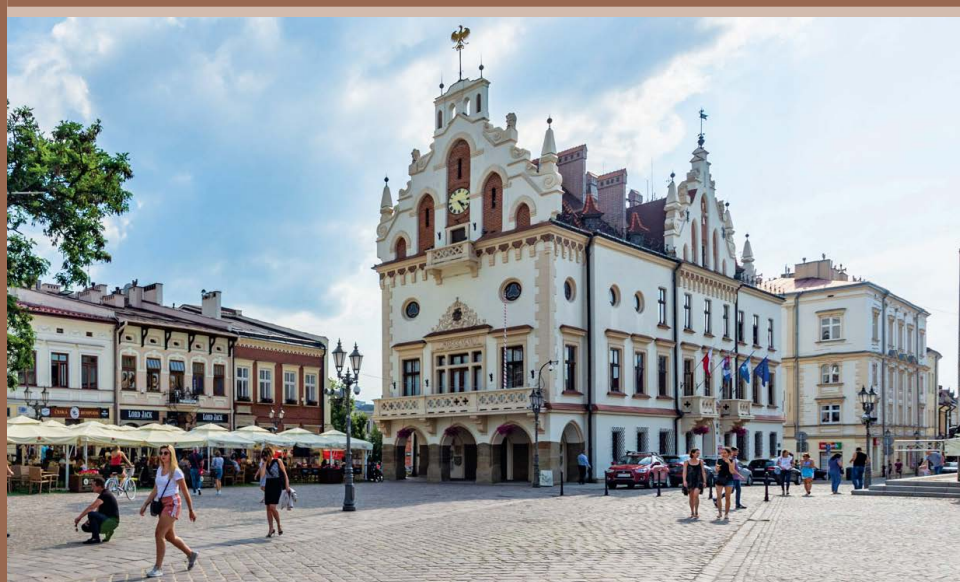
Rzeszów

Stropkov

Sprievodca chodníkom

Po stopách Rakúsko-Uhorska

Rzeszów a Stropkov
Spolupráca v oblasti
kultúry pohraničia

Interreg
Poľsko-Slovensko

Európsky fond regionálneho rozvoja

Przewodnik po szlaku
Śladami Austro-Węgier

Sprievodca chodníkom
Po stopách Rakúsko-Uhorska

The Austro-Hungarian

Tracks trail

Teksty: Szymon Jakubowski, Nikoleta Lattová, Peter Novák, Ľuboslav Šmajda, Magdalena Kędzierska

Tłumaczenia: *polsko-słowackie:* Ľudovít Dančo, Izabela Zajac, Dawid Leszczak
polsko-angielskie: Aleksander Mazurek

Redakcja: Magdalena Kędzierska, Ewelina Ślęzak

Redakcja map: Piotr Pietroni

Skład i opracowanie graficzne: Joanna Olender

Projekt okładki: Diana Kruszelnicka

Zdjęcia: Tomasz Trulka, Jan Sołek, Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa, Vasárnapi Ujság, Maďarské národné múzeum, Alicja Olender

Realizacja:

Wydawnictwo Kartograficzne Compass
Kraków, ul. Podchorążych 3, 30-084 Kraków
tel. 12 626 14 36
www.compass.krakow.pl

Wydanie I, Kraków 2018
ISBN: 978-83-7605-881-8

Mapa szlaku / Mapa chodníka / Route map	5
Mapa Rzeszowa / Mapa Rzeszowa / Map of Rzeszów	6
Mapa szlaku po stronie słowackiej / Mapa chodníka na Slovensku / Route map in Slovakia	7

Szlak Śladami Austro-Węgier

Wstęp	10
Z kart historii	11
Na szlaku	14
Rzeszów	14
Ratusz	14
Zamek Lubomirskich	17
Koszary "duże" Kraińskiego	19
Zespół koszar kolejowych	20
Dworzec kolejowy	22
II Liceum Ogólnokształcące	23
Zespół koszarowy "na Wygnańcu"	25
Strzyżów	28
Dworzec kolejowy	28
Korczyna	31
Cmentarz rzymskokatolicki z kwaterą poległych w czasie I wojny światowej	31
Dukla	33
Cmentarz rzymskokatolicki z okresu I wojny światowej	33
Pocztą w XIX w.	34
Sąd grodzki w latach 1890-1910	35
Barwinek	37
Miejsca bitew z lat 1914 i 1915	37
Vyšný Komárnik	39
Cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana	39
Nižný Komárnik	40
Cerkiew pw. Opieki Matki Bożej	40
Bodrudžal	41
Cerkiew pw. św. Mikołaja	41
Miroľa	42
Cerkiew pw. Ochrony Przenajświętszej Bogarodzicy	42
Bukovce	43
Klasztor	43
Veľkrop	44
Cmentarz wojskowy z czasów I wojny światowej	44
Stropkov	46
Sanktuarium	46
Dwór	47
Obiekty z czasów manewrów wojskowych z 1911 r. (zbiornik retencyjny, studnia)	49

Chodník Po stopách Rakúsko-Uhorska

Vstupné	54
Z histórie	55
Na chodníku	58
Rzeszów	58
Radnica	58
Zámok Lubomirských	60
Krajského „veľké“ kasárne	62
Súbor železničných kasární	64
Železničná stanica	65
II. stredná škola	66
Kasárenský súbor „Na Vyhnanici“	67
Strzyżów	70
Železničná stanica	70
Korczyna	73
Rímskokatolícky cintorín padlých z ozdobia I. svetovej vojny	73
Dukla	76
Rímskokatolícky cintorín z I. svetovej vojny	76
Pošta v 19. storočí	77
Městský súd v rokoch 1890-1910	78

Barwinek	80
Miasta bojów z roków 1914 a 1915.....	80
Vyšný Komárnik	81
Chrám svätých Kozmu a Damiána.....	81
Nižný Komárnik	83
Chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky.....	83
Bodrudžal	84
Chrám sv. Mikuláša.....	84
Miroľa	85
Chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky.....	85
Bukovce	86
Kláštor.....	86
Veľkrop	87
Vojnový cintorín z I. svetovej vojny.....	87
Stropkov	88
Sanktuárium.....	88
Kaštieľ Stropkov.....	90
Objekty z čias vojenských manévrov z roku 1911 (vodojem, studňa).....	91

The Austro-Hungarian Tracks trail

Admission.....	98
From the pages of history.....	98
On the trail.....	99
Rzeszów	99
City hall.....	99
Lubomirski's Castle.....	99
Krański Large Barracks.....	100
Railway Barracks Complex.....	100
Railway station.....	101
High School No. 2.....	101
„Na Wygnańcu” Barracks Complex.....	102
Strzyżów	103
Strzyżów railway station.....	103
Korczyna	103
Roman Catholic cemetery with the First World War field of the Fallen.....	103
Dukla	104
First World War Roman Catholic Cemetery.....	104
19th-century Post Office.....	104
City court in the years 1890-1910.....	104
Barwinek	105
1914 and 1915 battlefield locations.....	105
Vyšný Komárnik	106
Tserkov of St. Cosmas and St. Damian.....	106
Nižný Komárnik	106
Tserkov of the Mother of God's Care.....	106
Bodrudžal	107
Tserkov of St. Nicholas.....	107
Miroľa	107
Tserkov for the Protection of the Most Holy Mother of God.....	107
Bukovce	108
Monastery.....	108
Veľkrop	108
First World War Military Cemetery.....	108
Stropkov	108
Sanctuary.....	108
Manor house.....	108
Facilities from the period of the 1911 military manoeuvres (retention reservoir and well).....	109

Informator turystyczny / Turistický informátor / Tourist information booklet.....	112
Index / Index / Index.....	116
Bibliografia / Bibliografia / Bibliography.....	119

Mapy / Maps

Mapa Rzeszowa / Mapa Rzeszowa / Map of Rzeszów

Legenda / Mapy / Legend

	las, teren: zabudowany, przemysłowy forest, built-up area, industrial area		hotel, stacja benzynowa, kąpielisko hotel, filling station, swimming pool
	droga: ekspresowa, krajowa, wojewódzka dialnice, krajńska droga, krajńska droga		wyciąg narciarski T-bar lift
	droga asfaltowa, droga utwardzona asfaltowa droga, utwardzona droga		granica parku narodowego hranica národného parku
	kościół, zabytkowy kościół, cerkiew kostol, pamiątkowy kościół, cerkev		rzeka, granica państwa rieka, hranica
	cerkiew zabytkowa: murowana, drewniana historical orthodox church: brick, wooden		obiekt na szlaku "Śladami Austro-Węgier" object on "The Austro-Hungarian Tracks" trail
	krzyż, obiekt na liście UNESCO cross, the World Heritage Site UNESCO		wieża widokowa, wieża z kominkiem, altana vyhládková veža, prístrešok s krbom, altánok
	przełęcz, szczyt horské sedlo, štít		szlak "Śladami Austro-Węgier": w Polsce, na Słowacji "The Austro-Hungarian Tracks" trail: in Poland, in Slovakia
	muzeum, skansen, cmentarz wojenny museum, open-air museum, war cemetery		

Mapy / Maps

Mapa szlaku po stronie słowackiej / Mapa chodníka na Slovensku / Route map in Slovakia

Szlak Śladami Austro-Węgier

Rzeszów i Stropkov – współpraca na rzecz kultury pogranicza

Celem projektu „Rzeszów i Stropkov – współpraca na rzecz kultury pogranicza” było stworzenie transgranicznego szlaku turystycznego pod nazwą „Śladami Austro-Węgier”. Zakładał on odtworzenie historycznej trasy potocznie nazywanej *Józefinką*, rozpoczynającej się w Stropkovie i biegnącej po stronie słowackiej przez miejsce pielgrzymek Buková Hôrka i wioski: Gribov, Kožuchovce, Miroľa, Bodrudžal, Nižný Komárnik, Vyšný Komárnik, a następnie po stronie polskiej przez: Barwinek, Korczynę, Duklę, Strzyżów – aż do Rzeszowa.

Wytyczony w ramach projektu szlak ma ponad 140 km długości (99 km po stronie polskiej, 45 km po stronie słowackiej) i łączy ze sobą rozproszone w terenie obiekty będące śladem obecności monarchii austro-węgierskiej. Zabytkowe budynki polsko-słowackiego pogranicza – garnizony, magazyny, kamienice, budynki użyteczności publicznej, stanowią unikatowe dziedzictwo kulturowe, będące jednocześnie historycznym świadectwem czasów świetności dynastii Habsburgów. Szlak wytyczony jest za pomocą tablic informacyjnych i znaków kierunkowych.

Jego przebieg wyznaczają:

po stronie polskiej:

- Rzeszów: ratusz, Zamek Lubomirskich, zespół koszarowy „na Wygnańcu” (ul. Dąbrowskiego), koszary „duże” Krainńskiego (al. Piłsudskiego), zespół koszar kolejowych (ul. Batorego), dworzec kolejowy, budynek Gimnazjum (obecnie II Liceum Ogólnokształcące),
- Strzyżów: dworzec kolejowy,
- Korczyna: cmentarz rzymskokatolicki z kwaterą poległych w czasie I wojny

Zamek w Rzeszowie

światowej,

- Dukla: cmentarz rzymskokatolicki z okresu I wojny światowej, poczta w XIX w., sąd grodzki w latach 1890-1910,
- Barwinek: miejsca bitew z lat 1914 i 1915;

po stronie słowackiej:

- Stropkov: dwór, sanktuarium, obiekty z czasów manewrów wojskowych z 1911 r. (zbiornik retencyjny i studnia),
- Veľkrop: cmentarz wojskowy z czasów I wojny światowej,
- Bukovce: klasztor,
- drewniane kościoły: Miroľa, Bodrudžal, Nižný Komárnik, Vyšný Komárnik.

Szlak tematyczny na Słowacji ma formę ścieżki rowerowej, która w okolicach Stropkova wiedzie śladami wielkich manewrów wojskowych z 1911 r. Na trasie obok stosownych znaków informacyjnych znajdują się elementy małej infrastruktury (wieża widokowa, altana drewniana, wiaty z kominkami). Zimą odcinek ten służy jako trasa biegowa dla narciarzy.

Lider projektu:

Urząd Miasta Rzeszowa

ul. Rynek 1, 35-064 Rzeszów

tel. +48 17 788 99 00

e-mail: umrz@erzeszow.pl

Partner projektu:

Miasto Stropkov

ul. Hlavná 38/2, 091 01 Stropkov

tel. +421 54 4868812

e-mail: tlacove@stropkov.sk

Z kart historii...

Na przestrzeni wieków, na terenach, na których leżą dzisiaj Rzeszów i Stropkov, ścierały się wpływy m.in. polskie, ruskie, węgierskie, austriackie. W pierwszej połowie XI w. przez krótki okres ziemie te przynależały do Królestwa Polskiego. W XI w. dzisiejsza Słowacja trafiła w orbitę wpływów Węgier, zaś obecna południowo-wschodnia Polska przynależała do Rusi, która podbita została po 1340 r. przez króla Polski Kazimierza Wielkiego.

Rzeszów i Stropkov łączy nie tylko geograficzna bliskość. Za początek istnienia Rzeszowa przyjmuje się rok 1354, gdy miasto zostało nadane przez króla Kazimierza Wielkiego dyplomacie i rycerzowi Janowi Pakosławowicowi ze Stróżysk i zostało lokowane na prawie magdeburskim. Wcześniej istniały tu obronne grody. Pierwsza pisemna wzmianka o Stropkovie pochodzi z 12 marca 1404 r. W tym czasie zamek w Stropkovie już istniał, chociaż król Zygmunt dopiero w 1411 r. wydał dokument potwierdzający jego budowę. W ten sposób ród Perényi utworzył reprezentacyjną siedzibę, która stała się centrum państwa. Przez setki lat Stropkov i Rzeszów funkcjonowały w odrębnych organizmach państwowych, przenikały się jednak tu wpływy kulturowe, prosperował wzajemny handel. Przez pewien czas łączyła je również dynastia Jagiellonów panująca w Polsce od końca XIV w. do 1572 r., zaś na Węgrzech w latach 1440-1444 oraz 1490-1526.

W 1526 r. Stropkov wraz z częścią Węgier niezajątą przez Turcję dostał się pod panowanie Habsburgów, pod którym pozostawał aż do zakończenia I wojny

Ratusz rzeszowski

Franciszek Józef I (1892 r.)

światowej. Pod wspólnym berłem habsburskiej dynastii opisywane tereny znalazły się w 1772 r. Na skutek I rozbioru Polski obecne Podkarpacie zajęte zostało przez wojska habsburskie i wcielone do nowo powstałego Królestwa Galicji i Lodomerii. Rzeszów stał się siedzibą cyrkułu – jednostki administracyjnej zrzeszającej od kilku do kilkunastu powiatów. Stropkov zaś, będąc częścią nominalnego Królestwa Węgier, wchodził w skład

komitatu (województwa) Zemplin. Obydwa miasta dzieliły los całej monarchii, w 1804 r. przemianowanej na Cesarstwo Austriackie, zaś w 1867 r. przekształconej w Austro-Węgry. Okres XIX w. wiązał się z rozwojem obu miejscowości, czemu sprzyjało m.in. utworzenie w drugiej połowie tego stulecia kolei Karola Ludwika z Krakowa do Lwowa oraz Pierwszej Węgiersko-Galicyskiej Kolei Żelaznej, łączącej przez tunel w Łupkowie Budapeszt z Przemyślem i dalej Lwowem.

Bardzo istotną datą dla tych terenów okazał się 21 grudnia 1867 r., gdy cesarz Franciszek Józef I ogłosił konstytucję, na mocy której monarchia habsburska przekształcona została w dualistyczne państwo austro-węgierskie. Mimo że zarówno Słowacja, jak i dzisiejsza południowo-wschodnia Polska znajdowały się pod wspólnym berłem, przyszło im funkcjonować w odmiennych warunkach politycznych i społecznych.

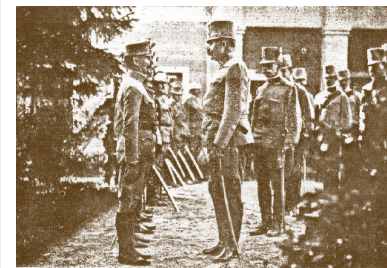
Rzeszów i Galicja stały się częścią tzw. Przedlitawii (Cesarstwa Austrii), zaś Stropkov i Zemplin – Zalitawii (Królestwa Węgier). Galicja, na mocy cesarskiej konstytucji z 1867 r., uzyskała szeroką autonomię, skutkującą m.in. odrodzeniem narodowym na tych terenach. W kolej-

Herb Austro-Węgier

nych dziesięcioleciach przeważającym językiem stał się tu język polski, powstały polskie gimnazja i szkoły wyższe, kwitło życie kulturalne, powstały liczne czasopisma. Polacy mieli realny wpływ na funkcjonowanie Galicji piastując ważne funkcje państwowe, posiadając wpływową reprezentację w parlamencie austriackim. Były starosta rzeszowski, hrabia Kazimierz Badeni, w latach 1895-1897 piastował funkcję premiera Austrii, zaś miejscowy ziemianin Adam Jędrzejowicz w latach 1898-1899 był ministrem do spraw Galicji w austriackim rządzie (tę funkcję przez cały czas istnienia Austro-Węgier sprawowali Polacy). Odmienna była sytuacja Słowacji. W Królestwie Węgier praktycznie nie uznawano odrębności zamieszkujących tu narodów, prowadzona była intensywna madziaryzacja życia publicznego.

W drugiej połowie XIX w. ze względu na bliskość granicy z Rosją oraz zaostrogającą się sytuację międzynarodową, tereny te nabierały coraz większego znaczenia militarnego. Szczególnie ważne było zwłaszcza powstanie końcem XIX w. Twierdzy Przemyśl, wielkiego systemu fortyfikacji i umocnień z załogą wojskową, której liczebność w momencie wybuchu I wojny światowej sięgnęła 130 tysięcy żołnierzy praktycznie wszystkich narodowości zamieszkujących Austro-Węgry. Z Twierdzą Przemyśl powiązane w różny sposób były garnizony i jednostki wojskowe rozsiane w różnych miejscowościach Galicji i obecnej Słowacji. Od końca XIX w. coraz większe znaczenie miał m.in. garnizon w Rzeszowie. W początkach XX w., w mieście liczącym około 20 tysięcy mieszkańców stacjonowało około trzech tysięcy żołnierzy różnych formacji. Intensywnie rozbudowywano obiekty koszarowe. Znajdowały się tu m.in. 3 pułk ułanów Obrony Krajowej, 17 pułk piechoty Obrony Krajowej, 14 Brygada Kawalerii Austro-Węgier oraz 40 i 90 pułki piechoty Austro-Węgier. Po drugiej stronie Karpat koszary wojskowe zlokalizowane były m.in. w Preszowie, gdzie według danych z 1900 r. stacjonowało prawie 1200 żołnierzy sił regularnych oraz 170 honwedów z wojsk wewnętrznych.

Manewry wojskowe w Stropkowie w 1911 r.

Wybuch I wojny sprawił, że zarówno Rzeszów, jak i Stropkov znalazły się szybko w obszarze działań wojennych. Uderzenia armii rosyjskiej szły w kierunku Krakowa oraz przez Karpaty w kierunku Węgier. Rzeszów dwukrotnie dostawał się pod okupację rosyjską: na przełomie września i października 1914 oraz od 7 listopada 1914 do 11 maja 1915 r.

Okolice Stropkova były widownią zaciętych walk prowadzonych w Karpatach na przełomie 1914 i 1915 r. W listopadzie 1914 r. Rosjanom udało się sforsować Przełęcz Łupkowską i zająć przygraniczne tereny słowackie, traktowane jako punkt wypadowy do ofensywy na Budapeszt. W marcu 1915 r. upadła oblężona przez wojska rosyjskie Twierdza Przemyśl, zaś w wyniku Bitwy Wielkanocnej armia carska dotarła do skrajów Niziny Węgierskiej zajmując m.in. Stropkov. Wydarzenia te wywarły przynębiające wrażenie w całych Austro-Węgrzech, poważnie liczone się z utratą m.in. Krakowa i Budapesztu. Front na tym odcinku ustabilizował się jednak do początków maja, gdy spod Gorlic ruszyła potężna ofensywa wojsk austro-węgierskich i niemieckich wypierająca Rosjan ze Słowacji i Galicji. Arena działań wojennych przesunęła się daleko na wschód.

Końcem października 1918 r. wielonarodowa monarchia austro-węgierska uległa rozpadowi. Koniec I wojny światowej przyniósł powstanie w Europie Środkowej nowych państw. Rzeszów powrócił do odradzającego się państwa polskiego, Stropkov stał się zaś częścią Czechosłowacji.

➔ Rzeszów ➔ Stropkov

miejsca postojów – Strzyżów, Korczyna, Dukla, Barwinek, Vyšný Komárnik, Nižný Komárnik, Bodružal, Miroľa, Bukovce, Veľkrop
długość szlaku – 144 km
czas przebycia trasy – 2,5 h (bez zwiedzania)

Rynek w Rzeszowie

Wędrowkę szlakiem „Śladami Austro-Węgier” rozpoczynamy w Rzeszowie.

To największe miasto południowo-wschodniej Polski, stolica województwa podkarpackiego oraz centrum Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Tutaj swoją siedzibę mają władze samorządowe i wojewódzkie, instytucje rządowe oraz sądy. To również znane centrum ekonomiczne, akademickie, kulturalne i rekreacyjne.

Rzeszów bogaty jest w liczne placówki kulturalne – kina, teatry, galerie sztuki i fotografii, domy kultury, muzea. W mieście i okolicy odbywają się imprezy kulturalne i sportowe, z których wiele ma charakter międzynarodowy. Szczególną renomę zyskały m.in. Wschód Kultury – Europejski Stadion Kultury, Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych odbywający się od 1969 r., Międzynarodowy Festiwal Piosenki „Carpathia”, Święto Pianiści, Festiwal Teatrów Ożywionej Formy „Maskarada” czy Festiwal „Źródła Pamięci: Kantor – Grotowski – Szajna”.

Wśród największych atrakcji turystycznych Rzeszowa wymienić można **rynek**

z ratuszem i studnią z XVII w. stanowiące centralny plac starówki oraz **Zamek Lubomirskich** (obecnie siedziba Sądu Okręgowego). To również ważne punkty na trasie szlaku „Śladami Austro-Węgier”.

Rynek

Obecny rynek odbiega nieco od pierwotnego XV-wiecznego wyglądu – tylko trzy pierzeje zabudowane są kamienicami, które w ciągu wieków ulegały przebudowom. Znajdują się w nich hotele, restauracje, kluby, puby, muzea i różne instytucje. Jedną z bardziej interesujących jest kamienica nr 19. Odkryte w podziemiach fragmenty ceglano-kamiennych murów i sklepień oraz ostrołukowych gotyckich nadproży, które można obejrzeć w Podziemnej Trasie Turystycznej, pozwalają datować początki powstania tego obiektu na przełom XV i XVI w.

Ratusz
Radnica
City hall

Ratusz (ul. Rynek 1)

Początki istnienia najbardziej reprezentacyjnego budynku rzeszowskiego

rynku sięgają zapewne roku 1354, gdy król Kazimierz Wielki nadał swemu wiernemu rycerzowi i dyplomacie Janowi Pakosławowiczowi ze Stróżysk miasto i lokował Rzeszów na prawie magdebu-rskim.

Pierwsza pisemna wzmianka o funkcjonowaniu ratusza pochodzi z 8 maja 1427 r., gdy mężowie wnuczek Pakosławowa Katarzyny i Ofki Rzeszowskich – Piotr Kmita Lunak z Wiśnicza i Stogniew z Szumska (jeden z dalszych przodków wielkiego XVI-wiecznego pisarza i poety Mikołaja Reya, uważanego za „ojca polskiej literatury”) wystawili nowy przywilej lokacyjny dla zniszczonego pożarem miasta. Zezwalali w nim mieszczanom na zbudowanie pod ratuszem kramów oraz lokowali w ratuszowych piwnicach miejsce składu i sprzedaży wina, miodu oraz piwa marcowego. Jeden z kolejnych właścicieli miasta, Mikołaj Rzeszowski, w kolejnym przywileju z 25 czerwca 1571 r. zezwalał na zbudowanie obok ratusza kramów z drobnymi to-

Rzeszów z końca XIX w.

warami, zwłaszcza solą, zaś jedną piwnicę przeznaczał na handel winem i miodem. 20 lat później, w 1591 r., na polecenie Mikołaja Szytka Ligęzy – wielce zasłużonego gospodarza miasta – powstał nowy, niewielki budynek z gankiem, przedsionkiem i wieżą, zapewne postawiony na fundamentach starego ratusza. Na przestrzeni wieków obiekt wielokrotnie ulegał zniszczeniu. Trawiły go płomienie pożarów nawiedzających miasto, m.in. w latach 1427, 1559, 1576, 1621 i 1728 oraz w wyniku najazdów tatarskich (1498, 1502, 1524) czy wojsk siedmiogrodzich Jerzego II Rakoczego w 1657 r. Około 1730 r. doszło do generalnego remontu ratusza i jego rozbudowy, którą kierował inżynier wojskowy i nadworny

Ratusz w Rzeszowie

Rynek z ratuszem w Rzeszowie

architekt kolejnych właścicieli miasta, książąt Lubomirskich – Saksończyk Karol Henryk Wiedemann. Kolejna znana nam przebudowa, w stylu klasycystycznym, miała miejsce w 1820 r. pod okiem Johana Burgallera.

Obecny kształt ratusza zawdzięczamy pracom jakie miały miejsce końcem XIX w. Gruntownej przebudowie towarzyszyło wiele emocji i dyskusji nad przyszłym wyglądem gmachu.

Wstępny projekt, odwołujący się do renesansu krakowskiego, wykonał Kazimierz Hołubowicz, ale ostateczną wersję przygotował najprawdopodobniej, zgodnie z regułami obowiązującej wówczas urzędowej architektury, nadradca budowlany ze Lwowa – Franciszek Skowron. Kierownictwo prac budowlanych powierzono Franciszkowi Stażkiewiczowi. Autorami sztukaterii i elementów betonowych byli Piotr Harsimowicz i rzeźbiarz Parliński, elementów kamiennych – Franciszek Janik. Umieszczony nad wschodnią elewacją orzeł został wykonany przez Jana Dascheka. Dekoracje malarskie w sali posiedzeń to dzieło lwowskiego artysty Szczurowskiego, witraże – Henryka Schapira, elementy kowalskie – Michała Woźniaka. Materiał budowlany dostarczała cegielnia Ludwika Holzera, dachówki fabryka z Niepołomic, kafle – krakowski zakład Niedźwieckie-

go. Zegar na ratuszowej wieży wykonała lwowska firma Komorowskiego, parkiety dostarczyła fabryka książąt Potockich z Kamionki, posadzkowe płyty kamionkowe sprowadzano z czeskiej Pragi.

Do budynku dobudowano kolejne piętro, klatka schodowa przybrała reprezentacyjny, bogato zdobiony wygląd, stworzono trójarkadowe podcienia, nad którymi znajduje się taras przylegający do sali obrad. Sam obiekt, o cechach neogotyckich, postawiono w 1898 r., ale prace wykończeniowe trwały do roku 1902.

Przez wieki ratusz pełnił funkcje reprezentacyjne i administracyjne. Tu, w zależności od dziejowego okresu, urzędowali burmistrzowie, naczelnicy i prezydenci miasta, obradowali miejscy rajcy. Obiekt był wykorzystywany także do celów handlowych, zaś w XIX w. znajdowały się tu przejściowo m.in. szkoła żeńska, siedziba lokalnej policji oraz areszt. W czasie II wojny światowej urzędowały tu władze okupacyjne, z budynku zrzucono złożonego orła i obwieszono obiekt hitlerowskimi flagami oraz emblematami.

Paradoksalnie ranga ratusza jako siedziby władz miejskich zaczęła rosnąć po 1772 r., gdy Rzeszów – w wyniku I rozbioru Polski – przyłączony został do monarchii habsburskiej. Stopniowo praw do miasta pozbywali się jego ostatni właściciele – Lubomirscy.

W 1820 r. Rzeszów został zaliczony do miast królewskich, zaś we wrześniu 1845 cesarz Ferdynand I zatwierdził wykup ostatnich praw od Lubomirskich. W ten sposób miasto przestało być własnością prywatną i znacznie wzrosła ranga lokalnej administracji. Ratusz i rezydujący w nim urzędnicy realny wpływ na życie miasta uzyskali zaś w 1867 r., gdy wraz z powstaniem Austro-Węgier Galicji nadano autonomię. Miejscowy notariusz Jan Pogonowski zasiadł w ratuszowym gabinecie jako pierwszy, oficjalny burmistrz (naczelnik) Rzeszowa. Zarówno w okresie II wojny światowej, jak i po niej gmach ulegał dewastacji, niszczyły zwłaszcza elementy dekoracyjne. Generalny remont ratusza, przywracający mu dawną świetność przeprowadzono w latach 1993-1996, szczególny nacisk położono na rekonstrukcję wnętrza.

Obecnie w budynku znajdują się gabinety najważniejszych urzędników miejskich z prezydentem i jego zastępcami na czele. W reprezentacyjnej największej sali odbywają się sesje Rady Miasta, śluby cywilne oraz okolicznościowe konferencje i spotkania. W piwnicach ulokowano galerię. Z ratuszowej wieży codziennie rozbrzmiewa hejnał miasta. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Zamek w Rzeszowie, obecnie siedziba Sądu Okręgowego

Zespół architektoniczny siedziby Lubomirskich
Architektoniczny zespół siedziby Lubomirskich
The architectural ensemble of the Lubomirski mansion

Zamek Lubomirskich Sąd Okręgowy w Rzeszowie (pl. Śreniawitów 3)

Rzeszowski zamek swój obecny kształt zawdzięcza czasom Austro-Węgier, gdy został wybudowany praktycznie od nowa, na bazie dawnej rezydencji arystokratycznej. Początki jego istnienia datowane są kilkaset lat wstecz.

Być może już w XIV w., niedługo po przyłączeniu Rzeszowa do Królestwa Polskiego, istniał tu dwór obronny. Na pewno swoją rezydencję miał w tym miejscu najbardziej zasłużony właściciel miasta – Mikołaj Spytek Ligęza, który około 1620 r. przystąpił do budowy ufortyfikowanego zamku. Na owe czasy była to solidna i trudna do zdobycia budowla. Swoją pierwszą egzaminację zamek zdał już w 1624 r., gdy skutecznie odparto najazd tatarski.

W połowie XVII w. Rzeszów stał się częścią ogromnych posiadłości wielkiego magnackiego rodu Lubomirskich, awansując w pewnej chwili do miana rodowej siedziby. Za czasów Lubomirskich wiele razy dokonywano przebudowy zamku

zgodnie z potrzebami właścicieli i aktualnie panującą architektoniczną modą. Istotna rozbudowa zamku i jego fortyfikacji miała miejsce w I poł. XVIII w. pod kierunkiem saksońskiego architekta Karola Henryka Wiedemanna, który był także autorem szczegółowego planu miasta z tamtego okresu.

Zamek bardzo mocno ucierpiał w czasie trwania Konfederacji Barskiej – szlacheckiego, antyrosyjskiego powstania z lat 1768-1772. Po wcieleniu Rzeszowa wraz z częścią ziem polskich do monarchii habsburskiej w 1772 r., coraz bardziej podupadał. Przeżywający poważne tarapaty finansowe Lubomirscy po kolei wyprzedawali swoje dobra, siedzibę rodową przenosząc w początkach XIX w. do Charzewic, odległych od Rzeszowa o kilkadziesiąt kilometrów.

W 1812 r. opustoszały zamek został przeznaczony przez władze austriackie na siedzibę cyrkułu (jednostki administracyjnej zrzeszającej kilka, kilkanaście powiatów), sądu i więzienia. W 1821 r. Lubomirscy ostatecznie sprzedali – za 65 tysięcy złotych – swoją dawną posiadłość. Dwadzieścia lat później pozbyli się resztek praw do Rzeszowa, który uzyskał status wolnego miasta. Nowi administratorzy stopniowo zmieniali wygląd zamku i jego otoczenia. Zlikwidowano rawelin – wysuniętą część fortyfikacji, usypana została grobla do bramy, osuszono zamkowe jezioro, dobudowano budynek więzienny, przebudowano wieżę, która została zmniejszona o jedną kondygnację i straciła charakterystyczny hełm. Mimo prowadzonych w XIX w. prac remontowych i przebudowy zamek coraz bardziej popadał w ruinę, jego stan techniczny był coraz gorszy.

W ostatniej dekadzie XIX w. podjęte zostały próby ratowania obiektu. Wybitny architekt i konserwator zabytków Zygmunt Hendel dokonał inwentaryzacji zamku, jego wyposażenia i sporządził plany renowacji budowli. Ich podstawą miał

być plan Wiedemanna. Już w trakcie realizacji projekt został zmieniony przez F. Skowrona. Prace rozpoczęto 1 maja 1902 r. W ich trakcie okazało się jednak, że stan zarówno murów, jak i fundamentów jest fatalny. Zrezygnowano więc z planów nadbudowy kolejnego piętra. Budynek został rozebrany i wybudowany praktycznie od podstaw.

W miejsce dawnego zamku Lubomirskich powstał nowy czteroskrzydłowy i dwupiętrowy obiekt, dostosowany do potrzeb więzienia i sądu. Z dawnej konstrukcji zachowała się praktycznie tylko wieża, co ciekawe podwyższona o jedną kondygnację i – podobno ku oburzeniu austro-węgierskich urzędników, ale bez konsekwencji dla wykonawcy – zwieńczona polskim orłem na przebudowanej kopule.

Prace nad budową północno-wschodniej części budynku zakończyły się we wrześniu 1903 r., całość oddano do użytku w listopadzie 1905. Uroczyste poświęcenie gmachu nastąpiło zaś 21 stycznia 1906 r. Zamek pełnił swą funkcję do końca istnienia Austro-Węgier. Więzienie znajdowało się tu także przez kolejne kilkadziesiąt lat. Szczególnie ponure były czasy II wojny światowej i okresu stalinowskiego. Hitlerowcy wzięli tu tysiące osób podejrzanych o działalność niepodległościową i na szkodę III Rzeszy.

Wnętrze koszar Kraińskiego po ich przejściu przez miasto w okresie międzywojennym

Więźniem zamku był przez pewien czas m.in. trzykrotny premier Polski i przywódca Polskiego Stronnictwa Ludowego – Wincenty Witos, którego hitlerowcy bezskutecznie namawiali do stworzenia kolaboracyjnego rządu. Przez cały okres okupacji na zamku dokonywano egzekucji, część więźniów rozstrzeliwano w okolicach Rzeszowa. W okresie stalinowskim w więzieniu przetrzymywano, a także wykonywano kary śmierci na zbrodniarzach wojennych, członkach Ukraińskiej Powstańczej Armii, jak również działaczach podziemia antykomunistycznego.

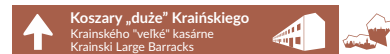

W 1981 r. zamek przestał pełnić rolę więzienia, które przeniesiono do nowo wybudowanego obiektu w podrzeszowskim Załężu. Budynek pozostał siedzibą sądów i prokuratury. W latach 90. XX w. przeprowadzono szereg prac renowacyjnych obiektu i otoczenia. W przyszłości, po planowanej wyprowadzce organów wymiaru sprawiedliwości, ma tu powstać siedziba instytucji kultury. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Kolejne ważne punkty na szlaku to: koszary „duże” Kraińskiego, zespół koszar kolejowych, dworzec kolejowy, II Liceum Ogólnokształcące im. Plk. Leopolda Lisa-Kuli oraz zespół koszarowy „na Wygnańcu”.

Koszary Kraińskiego obecnie

Koszary „duże” Kraińskiego (al. Piłsudskiego 8-10)

Pierwszy obiekt w tym miejscu, przy ówczesnej ulicy Mostowej, w dzielnicy nazywanej w tamtym czasie Nowym Miastem, powstał najprawdopodobniej w latach 20. XIX w. i pełnił funkcję zajazdu. Po wielkim pożarze z czerwca 1842 r., który pozbawił trzy tysiące mieszkańców dachu nad głową i wymusił wprowadzenie rygorystycznych przepisów dotyczących zabudowy Rzeszowa, właściciel dokonał gruntownej rozbudowy obiektu, stawiając piętrową czworoboczną kamienicę z dużym wewnętrznym dziedzińcem. Pomieszczenia na piętrze zostały połączone zewnętrznymi galeriami. Elewację frontową przyozdobił pilastrami i zwieńczono gzymsem koronującym. We frontowym skrzydle ulokowano sieć przejazdową. Powstanie okazałego gmachu wiąże się nierozdzielnie z bardzo ciekawą i zasłużoną postacią Maurycego Kraińskiego, ziemianina i prawnika, uczestnika powstania listopadowego z 1831 r., po klęsce zrywu osiadłego w podrzeszowskiej Błażowej. Bardzo aktywnie uczestniczył on w życiu lokalnej społeczności, skutecznie zabiegał o budowę linii kolejowej

Kraków-Lwów, od 1860 r. zasiadał w austriackiej Radzie Państwa i współtworzył konstytucję dla Galicji, przez wiele lat był również posłem do galicyjskiego Sejmu Krajowego oraz członkiem rady nadzorczej Kolei Karola Ludwika.

Przebudowa, czy też budowa kamienicy od nowa, podjęta przez Kraińskiego miała związek z dostosowaniem go do wymogów władz miejskich, szukających lokalizacji na koszar (kasarnie – jak wówczas je nazywano) dla rozrastającego się garnizonu wojskowego. Wcześniej bowiem żołnierze rozlokowani byli głównie w kwaterach prywatnych, nie istniały wytyczone obiekty wojskowe. Miasto wydzierżawiło więc od właściciela wykończoną kamienicę, którą od tej pory nazywano „kasarnią Kraińskiego” lub „dużymi koszarami”, w odróżnieniu od „małych koszar” zlokalizowanych po drugiej stronie ulicy Mostowej, w budynku Saula Hasklera.

W pierwszym okresie w koszarach Kraińskiego stacjonowała najprawdopodobniej część 2 pułku kirasjerów, licząca na początku lat 40. około osiemdziesięciu żołnierzy i mniej więcej tyle samo koni, z czasem, wraz z powiększaniem się garnizonu rzeszowskiego, korzystały z nich inne formacje. W drugiej połowie lat 70. XIX w. miasto ostatecznie wykupiło kamienicę od Kraińskiego, zaś w 1889 r. utworzono tu kasyno wojskowe.

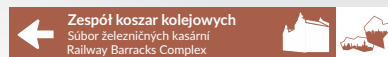
Na przełomie XIX i XX w. „kasarnia Kraińskiego” została przebudowana i dostosowana do rosnących potrzeb garnizonu rzeszowskiego przez znanego miejscowego architekta i budowniczego, Franciszka Stażkiewicza. W czasie I wojny światowej, gdy Rzeszów dwukrotnie był zajmowany przez Rosjan stacjonowały tu oddziały carskie, dokonując znacznych zniszczeń i dewastacji. U zarania niepodległości z koszar korzystał 17 pułk piechoty, zwany potocznie „rzeszowskim”, a ponieważ w tym czasie budynkom wojskowym w mieście nadawano imiona wybitniejszych, jak również współczesnych dowódców, „kasarnia” otrzymała imię gen. Józefa Hallera – dowodzącego słynną „błękitną armią” formowaną we Francji.

Z upływem czasu rola koszar Kraińskiego/Hallera, w związku z powstawaniem

innych budynków wojskowych, malała. W 1922 r. wojsko przestało je użytkować na dotychczasowe cele, korzystano jedynie z mieszkań dla kadry. Dziesięć lat później kamienica została oddana miastu na cele cywilne.

W 1989 r. dawne koszar Kraińskiego/Hallera zostały wpisane do gminnej ewidencji zabytków, zaś kilka lat później przekazane Fundacji „Nowe Życie”. Dzisiaj mieszczą się tu m.in. sklepy i zakłady usługowe. Ciekawostką jest fakt, że w kamienicy ma swój początek zachowany XIX-wieczny wodociąg prowadzący do rzeczki Mikołki. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Jadąc ul. Batorego docieramy do kolejnego zespołu koszar, przy którym znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Zespół koszar kolejowych (ul. Batorego 24)

Historia koszar wiąże się ściśle z decyzją władz austro-węgierskich o umieszczeniu w Rzeszowie oddziałów Obrony Krajowej (Landwehry), mających być wsparciem armii czynnej, zapewniającym na wypadek konfliktu zbrojnego bezpieczeństwo wewnętrzne.

Pierwszy batalion Obrony Krajowej pojawił się w mieście w 1869 r. Początkowo żołnierze umieszczani byli w kwaterach prywatnych lub budynkach wynajmowanych od prywatnych właścicieli. W latach 80. XIX w. zapadła decyzja o zbudowaniu od podstaw koszar dla Obrony Krajowej. Była to pierwsza typowo wojskowa inwestycja w mieście, finansowana przez lokalne władze. Na budowę koszar wybrano tereny położone w bezpośrednim sąsiedztwie dworca i linii kolejowej, na tzw. Cyganówce (dzisiejszy pl. Kilińskiego) i ul. Polnej (obecnie Batorego), w promieniu kilkuset metrów. W następnych latach powstawały kolejne obiekty. W latach 1883-1884 powstały koszar przy pl. Kilińskiego 1. W 1889 r. zbudowany został okazały dwukondygnacyjny gmach przy Batorego 9, zaś w ostatniej

Budynki koszarowe przy ulicy Batorego, stan obecny

dekadzie XIX w. postawiono budynek przy Batorego 20. W 1896 r. kompleks koszarowy (kasarnie – jak je wówczas nazywano) wzbogacił się o domy przy Batorego 24 i 26, zaś w 1910 r. – Batorego 28 (w tym ostatnim znajdowała się siedziba wojskowego kwatermistrzostwa).

W zespole koszarowym stacjonował m.in. 17 pułk Landwehry. Dekorowany gzymsami i ryzalitami, piętrowy budynek przy Kilińskiego, użytkowany był przez kadrę 55 batalionu Obrony Krajowej, natomiast w dość bogato dekorowanym gmachu przy Batorego 9 umieszczono 56 batalion Obrony Krajowej.

W czasie I wojny światowej, podczas dwóch kilkumiesięcznych okupacji miasta przez Rosjan, w obiektach koszarowych stacjonowali rosyjscy żołnierze. Wycofując się z miasta w maju 1915 r. dokonali licznych zniszczeń i dewastacji. Obiekty na powrót użytkowane były przez różne jednostki armii austro-węgierskiej, zaś w 1918 r. ulokował się w nich m.in. 17 pułk piechoty odradzającego się wojska polskiego. W niepodległej Polsce koszarom nadano imiona wybitnych dowódców. Przy ul. Kilińskiego znajdowały się więc koszar im. Jana Kilińskiego,

zaś przy ul. Batorego – imienia Bartosza Głowackiego.

Z czasem rola koszarowego zespołu malała. W czasie II wojny światowej stacjonowały tu jednostki niemieckie. Na Kilińskiego były tzw. koszar miejskie (Stadt Kaserne) dla 200 żołnierzy, zaś na Batorego stacjonował 60-osobowy oddział żandarmerii, obok znajdowała się pracująca głównie dla potrzeb wojska fabryka marmolady.

25 maja 1944 r. w pobliżu koszar kolejowych na ulicy Batorego miała miejsce najśłynniejsza rzeszowska akcja podziemia niepodległościowego przeciw hitlerowcom. Żołnierze Armii Krajowej przeprowadzili udany zamach na funkcjonariusza miejscowego Gestapo (niemieckiej tajnej policji) – Friedricha Pottebauma i Hansa Flaschke.

Po II wojnie światowej wojsko uznało koszar przy ul. Kilińskiego i Batorego za nieprzydatne. W oddanych w użytkowanie cywilne budynkach znajdowały się i nadal znajdują rozmaite instytucje kolejowe, biura, punkty usługowe. Większość gmachów wchodzących w skład dawnego kompleksu koszarowego wpisanych jest do gminnej ewidencji zabytków.

Jadąc ul. Grottgera docieramy na pl. Dworcowy. Tutaj znajduje się kolejny punkt na trasie szlaku – dworzec kolejowy.

Dworzec kolejowy
Żelazniczna stacja
Railway station

Dworzec kolejowy (pl. Dworcowy 1)

Początki funkcjonowania rzeszowskiego dworca kolejowego sięgają połowy XIX w., gdy władze austriackie podjęły decyzję o budowie linii kolejowej Kraków-Lwów, nazwanej Koleją Karola Ludwika. Mało jednak brakowało a Rzeszów znalazłby się poza wyznaczoną trasą kolei. Pierwotne plany zakładały, że – z powodów geologicznych – tory kolejowe zostaną poprowadzone w znacznej odległości na północ od Rzeszowa. Miasto nie miałoby więc najszybszego połączenia oraz perspektyw rozwoju. Szanse jakie mogła przynieść budowa kolei dostrzegły na szczęście lokalne elity, z zamożnym kupcem Ignacym Schaitterem na czele, a także miejscowe władze. Rzeszowianie zadeklarowali nawet pokrycie części kosztów, byle tylko linia kolejowa przechodziła przez ich miasto.

Sprawa trafiła aż na dwór cesarski w Wiedniu, gdzie rzeszowianom udało się przekonać władze do swych racji. Ostatecznie zapadła decyzja, że linia kolejowa przechodzić będzie przez Ruską Wieś, wówczas odrębną gminę, położoną jednak w odległości zaledwie kilometra od rzeszowskiego rynku. Dzisiaj to ściśle centrum miasta.

Pierwsze obiekty kolejowe, łącznie z ekspozyturą urzędu celnego oraz placówkami handlowymi powstały jeszcze przed oficjalnym uruchomieniem połączenia z Krakowem, które nastąpiło 15 listopada 1858 r. Przez pierwszy rok Rzeszów był stacją końcową, w ciągu następnych dwóch lat linia kolejowa dotarła do Lwowa. Budynek rzeszowskiego dworca architektonicznie nawiązywał do neorenesansowych budowli monachijskich i składał się z dwóch piętrowych pawilonów połączonych parterowymi łącznikami. W środku znajdowały się pierwotnie m.in. przedsionek, hall z kasami, poczekalnie I i II klasy, kasa bagażowa, biuro pocztowe, biuro zaawidowcy i inne pomieszczenia służbowe. W 1889 r., w związku z uruchomieniem linii kolejowej Rzeszów-Jasło, dworzec został powiększony. Rosnący ruch pasażerski i towarowy sprawił, że w latach 1908-1909

Dworzec kolejowy w Rzeszowie

Rzeszów. Dworzec kolejowy – Bahnhof.

Dworzec kolejowy w Rzeszowie ok. 1910 r., fot. Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa

dokonano gruntownej przebudowy obiektów kolejowych. Powstał przestronny przelotowy i dwukondygnacyjny hall rozjaśniany dużymi oknami, utworzono restaurację i poczekalnię III klasy.

W czasie obydwu wojen światowych dworzec, podobnie jak linia kolejowa, miał ważne znaczenie strategiczne. W maju 1915 r. wojska rosyjskie wycofując się przed nacierającą armią austro-węgierską i niemiecką, spaliły budynki stacji. Obiekt został odbudowany z nieznacznymi zmianami, z zachowaniem dotychczasowego stylu architektonicznego. W czasie agresji niemieckiej na Polskę we wrześniu 1939 r. dworzec był celem bombardowań, zniszczeniom uległ także w czasie wycofywania się Niemców z miasta w sierpniu 1944 r.

Po wojnie budynki dworcowe kilkakrotnie były przebudowywane i restaurowane. Największy wpływ na jego wygląd miały prace z początku lat 60., gdy dworzec przybrał współczesny wygląd, tracąc charakterystyczne ornamenty na elewacji, zmieniono także kształt okien i drzwi. W pierwszej dekadzie XXI w. dokonano remontu budynku dworcowego, odnawiając elewację oraz główny hol. Dworcowe wejście uzyskało nowe zadaszenie i zegar elektroniczny. Powstał też łącznik między

holem a poczekalnią. W najbliższych planach jest kolejna gruntowna przebudowa całego obiektu. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Kolejnym naszym przystankiem na szlaku jest budynek II Liceum Ogólnokształcącego przy ul. ks. Jałowego. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

II Liceum Ogólnokształcące
II. średnia szkoła
High School No. 2

II Liceum Ogólnokształcące (ul. ks. Jałowego 22)

Gwałtowny rozwój Rzeszowa na przełomie XIX i XX w., stałe zwiększanie się liczby mieszkańców i napływ młodzieży sprawiły, że istniejące w mieście jedno gimnazjum przestało być wystarczające. Lokalne władze rozpoczęły starania o powołanie drugiej szkoły średniej. W 1903 r. władze austro-węgierskie wydały wstępną zgodę na powstanie II gimnazjum męskiego o profilu klasycznym. Chęć wybudowania od podstaw szkolnego gmachu zgłosiła Fundacja imienia Jana Towarnickiego, tworzona przez spadkobierców zamożnego filantropa, lekarza powiatowego i działacza społecz-

nego. Z jej funduszy zbudowano w Rzeszowie szereg budynków użyteczności publicznej, finansowano stypendia i zapomogi dla uzdolnionych i ubogich uczniów. Na początku 1903 r. przedstawiciele Fundacji uzgodnili z cesarsko-królewskim Ministerstwem Oświaty, iż własnymi siłami wybudują gmach, za który określony czynsz roczny płacony będzie z pieniędzy rządowych. Prace budowlane ruszyły 3 marca tegoż roku.

Pod gmach przyszłej szkoły Fundacja Towarnickiego wykupiła z rąk prywatnego właściciela, za trzydzieści tysięcy koron austro-węgierskich, dwumorgową działkę przy ówczesnej ul. Krakowskiej (dzisiaj ks. Jałowego). 26 grudnia 1903 r. cesarz Franciszek Józef I podpisał dokument zezwalający na uruchomienie II gimnazjum, zaś 20 stycznia następnego roku zakończono prace budowlane. Budowie gmachu towarzyszyło nieco emocji, zwłaszcza związanych z jego architekturą. Ostatecznie miasto musiało zaakceptować eklektyczny styl projektu inżyniera Bałabana z tradycyjnymi motywami neoklasycystycznymi. W ostatecznej wersji udało się przemycić pewne wątki patriotyczne, umieszczając na elewacji wizerunki wybitnych Polaków. Pierwszy rok szkolny rozpoczął się faktycznie w ośmioklasowym, przewi-

dzianym na 450 uczniów gimnazjum – 3 września 1904 r., zaś jego uroczyste otwarcie z udziałem namiestnika Galicji – Andrzeja Potockiego nastąpiło w listopadzie. Pierwszym dyrektorem został nauczyciel historii ze Lwowa – Mieczysław Warmiski. Pod egidą Fundacji Jana Towarnickiego szkoła pozostała do 1920 r., gdy została upaństwowiona.

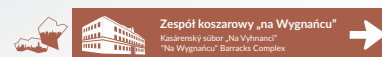
W okresie austro-węgierskim uczniami II Gimnazjum było wiele osób, które zapisały się w historii Polski i nie tylko, m.in. pułkownik Kazimierz Iranek-Osmecki – szef wywiadu podziemnej Armii Krajowej, który kierował w czasie II wojny światowej rozpracowaniem niemieckich rakiet V1 i V2 oraz Józef Szajna – światowej sławy twórca teatralny i artysta-plastyk. Wybitnym wychowankiem szkoły, którego imię nosi obecnie II Liceum Ogólnokształcące, był narodowy bohater, major (pośmiertnie podpułkownik) – Leopold Lis-Kula. Był on bliskim współpracownikiem marszałka Józefa Piłsudskiego, a w czasie I wojny światowej oficerem Legionów Polskich, poległym pod Torczynem na Wołyniu w wieku zaledwie 23 lat (w 1919 r.).

Na początku I wojny światowej budynek szkoły przeznaczony został na cele wojskowe. Wykorzystywali go zarówno żołnierze austro-węgierscy, jak i rosyjscy, okupujący miasto. Po odsunięciu się

frontu na wschód do gmachu powrócili uczniowie. W pewnej chwili na zmianę odbywały się tu zajęcia dla obydwu rzeszowskich gimnazjów. Nauka w gimnazjum ponownie została przerwana w czasie II wojny światowej. Budynek przez prawie pięć lat zajmowany był przez wojska niemieckie, a po ich ustąpieniu znajdował się tu radziecki szpital wojskowy.

Do swoich pomieszczeń, już pod nazwą II Liceum Ogólnokształcącego, szkoła powróciła dopiero na początku 1948 r. W kolejnych latach przeprowadzono generalny remont budynku. W 1979 r. placówkę przyjęto w poczet szkół stowarzyszonych w UNESCO. Po przemianach ustrojowych, w 1991 r., patronem II Liceum Ogólnokształcącego został jego najśłynniejszy uczeń – podpułkownik Leopold Lis-Kula.

Wyjeżdżając z Rzeszowa ul. Dąbrowskiego w kierunku ul. Podkarpackiej odwiedzamy jesczo jeden punkt na szlaku, oznakowany tablicą umieszczoną tuż przy obiekcie – zespół koszarowy „na Wygnańcu”.

Zespół koszarowy „na Wygnańcu” (ul. Dąbrowskiego 28)

Końcem XIX w., w związku z zaostrzającą się sytuacją międzynarodową i coraz bardziej prawdopodobnym wybuchem konfliktu zbrojnego między Austro-Węgrami a Rosją, rosło znaczenie militarne Rzeszowa. Stale rozrastał się miejscowy garnizon wojskowy, a w ślad za tym jego potrzeby lokalowe. W latach 90. XIX w. podjęto więc decyzję o budowie kolejnych koszar.

W garnizone rzeszowskim szczególnie znaczenie zyskiwać zaczęły jednostki Obrony Krajowej (Landwehry), która w pierwotnych założeniach miała pełnić rolę wojsk wewnętrznych, wspierających siły liniowe. Rzeszów stał się wkrótce

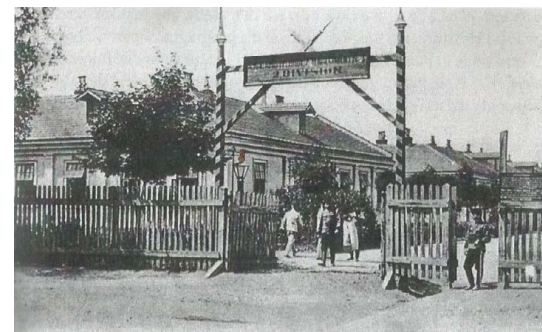
drugim po Lwowie miastem z największą liczbą żołnierzy Obrony Krajowej, z myślą o której stawiano nowe budynki.

Na miejsce budowy wybrano przedmieście zwane Wygnańcem (dzisiejsza ul. Dąbrowskiego i okolice), które do Rzeszowa przyłączono oficjalnie dopiero w 1901 r.

Tereny te zostały wykupione od Adama Jędrzejowicza, jednego z większych właścicieli ziemskich, polityka, w pewnym okresie ministra do spraw Galicji w rządzie austriackim. Na zlecenie rządowe przygotowaniem projektów nowej „kasarni” zajął się główny inżynier budowlany rzeszowskiego magistratu – Kazimierz Hołubowicz wraz z czołowym wówczas lokalnym projektantem i przedsiębiorcą budowlanym – Franciszkiem Stążkiewiczem.

Prace rozpoczęto w 1895 r. Wzdłuż obecnej ul. Dąbrowskiego powstał kompleks kilkudziesięciu budynków o różnym przeznaczeniu: obiekty mieszkalne, warsztaty, biura, ujeżdżalnia. Wykończeniu koszar towarzyszyły spory z wojskiem, które odmawiało odbioru budynków ze względu na usterki i duże zawilgocecie. Ostatecznie inwestycja, po wielu remontach i przeróbkach, została oddana do użytku w 1900 r.

W koszarach na Wygnańcu zakwaterowano 3 pułk ułanów Obrony Krajowej (k.k. Landwehr Ulanen Regiment Nr. 3) pod dowództwem obersta (pułkownika) Valeriana Fehmela. Jednostka składała się z rekrutów, w dużej mierze pochodzących z obecnego Podkarpacia. Prawie

Koszary 3 pułku ułanów Obrony Krajowej przy obecnej ul. Dąbrowskiego na początku XX w.

II Liceum Ogólnokształcące (dawne II Gimnazjum)

70 procent jej składu stanowili Polacy, ok. 25 procent Rusini (Ukraińcy). Niedługo przed wybuchem I wojny światowej część koszarowych pomieszczeń zaadaptowano, pod okiem architekta Piotra Emilewicza, na potrzeby artylerii Obrony Krajowej.

Z początkiem XX w. koszary przy obecnej ul. Dąbrowskiego stanowiły część nieformalnej dzielnicy wojskowej zlokalizowanej w tym miejscu. W 1901 r., w odległości kilkuset metrów, przy ul. Langiewicza zlokalizowano kolejne koszary przeznaczone dla piechoty, przy pobliskiej ul. Hoffmanowej powstał szpital wojskowy, nieopodal funkcjonowały piekarnia wojskowa i browar.

Obiekty koszarowe przy ul. Dąbrowskiego do dzisiaj zachowały w zasadzie swoją architekturę oraz przeznaczenie. W okresie międzywojennym stacjonował tu m.in. 10 pułk ułanów im. króla Jana III Sobieskiego oraz 22 pułk artylerii polowej. Po II wojnie światowej koszarowała tu 9 Drezdeńska Dywizja Zmotoryzowana. Obecnie zespół koszarowy jest użytkowany przez 21 Brygadę Strzelców Podhalańskich.

W Rzeszowie warto zobaczyć również: Letni Pałac Lubomirskich z początku XVIII w., zabytkowe **kościóły** (far-

ny z XV w., Sanktuarium Matki Boskiej Rzeszowskiej z XVI w. przy klasztorze oo. Bernardynów oraz kościół Świętego Krzyża z XVI w. przy klasztorze oo. Pijarów), **synagogi** (Staromiejska z początku XVII w. i Nowomiejska z XVII-XVIII w.).

Inne atrakcje: Podziemna Trasa Turystyczna (ul. Rynek 26)

To unikatowy kompleks podziemnych piwnic i korytarzy, jedna z największych atrakcji miasta. Sieć podziemnych korytarzy, budowana od XIV do XVIII w. przez mieszkańców Rzeszowa, służyła jako sklepy, magazyny, zakłady produkcyjne, wreszcie – w czasie wojen i kataklizmów – jako schronienie. Dziś te tajemnicze, a zarazem pięknie odrestaurowane i wzbogacone o ekspozycję historyczną piwnice można zwiedzać. Długość korytarzy to 396 m, położone są na głębokości 0,5-10 m pod płytą rynku.

Fontanna Multimedialna (al. Lubomirskich)

Usytuowana w sąsiedztwie Letniego Pałacu Lubomirskich fontanna jest jedną z największych, a przy tym najbardziej zaawansowanych technologicznie instalacji w Polsce. Odbijające się tu pokazy

Fontanna Multimedialna, fot. ©Grzegorz Bober (WikimediaCommons)

stanowią połączenie efektów wodnych, świetlnych, laserów, dymu, a także obrazów, które wyświetlane są na ekranie wodnym. Wszystko zsynchronizowane jest z muzyką. Przed fontanną mieści się amfiteatr na 300 miejsc. Pokazy odbywają się codziennie o godz. 13:00, 17:00, 20:00 lub 21:00 (aktualny harmonogram: www.fontanna-multimedialna.pl).

Okrągła kładka dla pieszych

(al. Piłsudskiego/ul. Grunwaldzka)

Muzeum Okręgowe (ul. 3 Maja 19)

Muzeum Łowiectwa (ul. ks. Jałowego 25)

Muzeum Etnograficzne im. F. Kotuli

(ul. Rynek 6)

Muzeum Dobranoczek (ul. Mickiewicza 13)

baseny otwarte ROSIR (ul. ks. Jałowego 23)

W mieście znajdują się liczne obiekty noclegowe, restauracje, bary, stacje benzynowe, kantory i bankomaty.

W odległości kilkunastu kilometrów od Rzeszowa (kierując się DK 19 na wschód) zobaczyć możemy Zamek w Łańcucie.

Zamek w Łańcucie

Zamek w Łańcucie jest jedną z najcenniejszych rezydencji arystokratycznych w Polsce. Wzniesiony na polecenie Stanisława Lubomirskiego w latach 1629-1642 słynie ze znakomitych wnętrz oraz zabytkowej kolekcji pojazdów konnych. Dzisiejszy kształt architektoniczny i elewację w stylu francuskiego neobaroku zamek zawdzięcza modernizacji do-

Podziemna Trasa Turystyczna

Zamek w Łańcucie, fot. ©Marcin Szala / WikimediaCommons

konanej przez Potockich na przełomie XIX i XX w. We wnętrzach znajdują się liczne dzieła sztuki pochodzące z dawnych zbiorów łańcuckich. Rezydencję otacza stary malowniczy park w stylu angielskim.

➔ Rzeszów ➔ Strzyżów

Opuszczając Rzeszów, kierujemy się DK 19 (E371) na południe. Naszym celem jest Strzyżów. Mijamy miejscowość Boguchwała. Tutaj warto się zatrzymać i zobaczyć późnobarokowy kościół z 1729 r. Tuż obok, w zabytkowym parku znajduje się okazały pałac rodu Lubomirskich. Barokowa rezydencja pochodzi z 1728 r. Dziś w jej wnętrzu mieszczą się urzędy. W miejscowości znajdują się hotele, restauracje, stacje benzynowe, bankomaty, kantor oraz sklepy.

W dalszej podróży, przez Lutoryż i Zarzecze, towarzyszą nam widoki rozciągających się w oddali pasm Pogórza Dynowskiego. W miejscowości Połomia warto zobaczyć urokliwy późnogotycki kościółek św. Mikołaja z XVI w. (restaurowany na początku XX w.). Dalej kierując się przez Glinik Charzewski dojeżdżamy do Strzyżowa.

Dworzec kolejowy w Strzyżowie

STRZYŻÓW

Dworzec kolejowy (ul. Weissa 1)
12 października 1890 r. do użytku oddano siedemdziesięciokilometrową linię kolejową łączącą Rzeszów z Jasłem. Na trzydziestym drugim kilometrze ulokowano stację kolejową w Strzyżowie, najważniejszą stacją pośrednią na trasie. Linia zaczynała się początkowo nie od stacji głównej w Rzeszowie, ale mniejszej – Rzeszów-Staroniwa. Wynikało to z faktu, że kolej rzeszowsko-jasielska należała do państwowego przedsiębiorstwa kolejowego, podczas gdy przebiegająca przez Rzeszów Główny linia Kraków-Lwów (Karola Ludwika) – do prywatnej spółki. Między firmami dochodziło do konkurencyjnych sporów, zakończonych dopiero nacjonalizacją kolei krakowsko-lwowskiej.

Dzisiejszy kształt stacyjnego budynku pochodzi prawdopodobnie z 1910 r. Jego architektura jest charakterystyczna dla wielu obiektów kolejowych z tego okresu: piętrowa z parterowymi przybudówkami na skrzydłach i typowo galicyjskim zadarszeniem od strony torów. Stacja posiadała cztery tory główne i trzy boczne, z których jeden prowadził do placu ładunkowego.

Dworcowy budynek w Strzyżowie nierozdzielnie związany jest z postacią Wojcie-

cha Weissa, wybitnego malarza, rektora krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Artysta zaczął tu bywać w 1890 r. i wraz z rodziną pomieszkował w stacyjnym budynku aż do 1903 r. (szwagier Weissa – Stanisław Florek – był pierwszym naczelnikiem stacji do 1905 r.). Malarz spędzał więc czas z rodziną, jednocześnie oddając się pracy twórczej.

W Strzyżowie powstało wiele obrazów mistrza, m.in. „Taniec Fauna z dziewczyną” (1899), „Promienny zachód słońca” (1900), słynna „Mielizna” (1902) czy „Maki” (1902). Okres pobytu malarza w Strzyżowie przypomina tablica wmurowana w 1975 r. na fasadzie budynku stacji kolejowej o treści: „W budynku tym mieszkał i tworzył w latach 1898–1903 Wojciech Weiss, znakomity artysta malarz, który ukochał piękno Ziemi Strzyżowskiej, syn kolejarza powstańca z 1863 r. W latach 1910–1950 profesor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie i jej trzykrotny rektor”.

Strzyżowska stacja sześciliwie przetrwała okres okupacji rosyjskiej w czasie I wojny światowej, gdy tory dostosowano do szerokości obowiązującej w Rosji. Wycofujące się pod naporem sił austro-węgierskich i niemieckich wojska carskie nie zdążyły spalić dworca, tak jak uczyniły to w innych miejscowościach.

W czasie II wojny światowej linią zarządzały niemieckie koleje wschodnie (Ostbahn). Od stacji poprowadzono wówczas bocznicę do pobliskiego schronu kolejowego. W sierpniu 1941 r. przybył tu Adolf Hitler udający się do nieodległej Stąpiny na spotkanie z dyktatorem Włoch Benito Mussolinim.

Po wojnie linia kolejowa przeżyła zmienne koleje losu. Przez pewien czas była praktycznie nieużywana. W 2012 r. dworzec został poddany generalnemu remontowi. Zmodernizowano tory główne, likwidując zbędne boczne tory i rozjazdy. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Podziemny schron kolejowy z II wojny światowej w Strzyżowie

To unikatowy przykład architektury militarnej w Polsce. Usytuowany pod Żarnowską Górą wchodził w skład całego kompleksu schronowego Führershauptquartier – Anlage Süd wzniesionego również w Stępień-Cieszyźnie. Wybudowano go na przełomie 1940 i 1941 r. Liczy 438 m długości i blisko 9 m wysokości. W dniach 27–28 sierpnia 1941 r. w tunelu bazował pociąg sztabowy Hitlera „Amerika”. W 1944 r. został zajęty przez partyzantów AK. Obecnie udostępniony do zwiedzania.

Schron kolejowy w Strzyżowie

Mając nieco więcej czasu na zwiedzanie warto zajrzeć na rynek. Usytuowane w jego obrębie pożydowskie kamienice nadają miasteczku specyficzny galicyjski klimat. W pobliżu rynku wznosi się okazała gotycka kolegiata. Odnaleźć tu również można budynek synagogi żydowskiej z II poł. XVIII w. (obecnie siedziba biblioteki). Przy ul. Sobieskiego, w rozległym parku, skrywa się XIX-wieczny Pałac Kopopków (obecnie Dom Dziecka). W mieście znajdują się liczne obiekty noclegowe, bary, restauracje, stacje benzynowe, bankomaty, kantory i sklepy.

Inne atrakcje:

Muzeum Samorządowe Ziemi Strzyżowskiej (ul. Łukasiewicza 10)

CSTiR – park wodny, korty tenisowe, boiska, atrakcje zimowe i in. (ul. Polna 1)

Gokarty (ul. 1 Maja 1)

Wyjeżdżamy ze Strzyżowa DW 989 i kierujemy się w stronę Czarnorzek. Po drodze można odbić na Domaradz i Bliżne gdzie znajduje się wpisany na Listę UNESCO kościół.

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Bliżnem

Kościół wzniesiono w połowie XV w., co czyni go jednym z najstarszych obiektów drewnianej architektury sakralnej w Pol-

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Bliżnem, fot. ©Honza Groh (WikimediaCommons)

sce. Skromna z pozoru gotycka świątynia skrywa we wnętrzu bogate malowidła – w panującym tu półmroku robią one na odwiedzających niesamowite wrażenie. Ich powstanie datuje się na XVI-XVIII w. Wnętrze zdobią również średniowieczne rzeźby i późnobarokowe ołtarze. Kościół wpisany jest na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

W Czarnorzekach możemy skrócić z DW w prawo, w kierunku zamku Kamieniec.

Ruiny zamku Kamieniec

Okazałe ruiny XVI-wiecznego zamku podziwiać można na kamiennym wzgórzu górującym nad doliną Wisłoka. Pierwsze informacje o budowli pochodzą z czasów panowania Kazimierza Wielkiego. Wówczas zamek był własnością królewską. Do dziś zachowały się fragmenty murów zamku górnego i średniego, portal oraz część murów obwodowych. Znajdują się tu: Muzeum Zamkowe, sala tortur oraz Pracownia Ceramiki Zamkowej. Dzieje zamku były inspiracją wielu utworów literackich, m. in. *Zemsty* Aleksandra Fredry.

➔ Strzyżów ➔ Korczyna

Po drodze Winnica Zamkowa. Wracamy do DW 991 i przez rezerwat „Prządki” docieramy do Korczyny.

Rezerwat „Prządki”

Położony na pograniczu Korczyny i Czarnorzek rezerwat chroni wyjątkowej urody formacje skalne. Zbudowane są one z piaskowców ciężkowickich, a ich oryginalne kształty to zasługa erozji eolicznej. Skąły od dawna stanowiły przedmiot zainteresowania. Nadano im nawet własne nazwy – Prządka-Matka, Prządka-Baba i in. Słynna jest również legenda wyjaśniająca nazwę rezerwatu. Według niej w kamień zamieniono dziewczętą, które w dzień świąteczny przędły len na suknie ślubne. Niestety nie dokończyły pracy i do dziś stanowią przestrozę dla tych, co nie szanują świąt.

W Korczynie czeka na nas kolejny punkt na trasie „Józefinki”, a mianowicie cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Szczepanika.

Zamek Kamieniec, fot. J. Sotek

Rezerwat Prządki

KORCZYNA

Cmentarz rzymskokatolicki z kwaterą poległych w czasie I wojny światowej (ul. Szczepanika)

Cmentarz niegdyś przylegał do nieistniejącego już kościoła pw. św. Doroty. Oprócz kilku piaskowcowych pomników nagrobnych i kaplicy z 1822 r. znajduje się tu kwatera żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej.

Korczyna i okolice wielokrotnie były widownią walk między wojskami rosyjskimi a austro-węgierskimi. We wrześniu oraz na przełomie listopada i grudnia 1914 r. szła tędy ofensywa wojsk carskich w kierunku zachodnim. Około 20 grudnia tego roku przez Korczynę usiłowały – bez powodzenia – przebić się siły państw centralnych idące

na odsiecz oblężonej Twierdzy Przemyśl. Po kilku miesiącach spokoju i okupacji rosyjskiej, w maju 1915 r., w okolicach Korczyny znów rozgorzały zacięte walki, będące częścią wielkiej ofensywy Austro-Węgier i Niemiec, zwanej operacją gorlicką. W jej wyniku wojska rosyjskie odrzucone zostały daleko na wschód. Z dawnego miejsca spoczynku poległych uchował się na starym

cmentarzu parafialnym duży drewniany krzyż rzymskokatolicki z tabliczką: „Miejsce spoczynku żołnierzy austro-węgierskich z okresu I wojny światowej 1914-18”. Na mogile znajduje się też mniejszy krzyż z napisem „Kozak Miklos 1880-1915”, poświęcony najprawdopodobniej węgierskiemu żołnierzowi zmarłemu w Korczynie w 1915 r. Mogilę otoczoną niskim murem, odnawiano jakiś czas temu przy wsparciu ambasady węgierskiej. Nieznana jest liczba pochowanych tu ofiar wojny. Oprócz starego cmentarza parafialnego na groby poległych w czasie I wojny światowej można natrafić także na innych cmentarzach w Korczynie. Dwie kwatery żołnierskie znajdują się na cmentarzu komunalnym, po przeciwnych stronach głównej alejki. Jedna ma wymiary ok. 20 x 2,5 m i otoczona jest murkiem z metalo-

Cmentarz rzymskokatolicki w kwaterę poległych w czasie I wojny światowej w Korczynie

wymi słupkami. Zwieńczona jest ona krzyżem z wrytymi datami 1914-18. Druga kwatera jest mniejsza, ma wymiary 13 x 3 m. Po renowacji z 2016 r. pojawił się na niej krzyż. Nie wiadomo ile osób tu spoczywa, jak również jakiej narodowości byli polegli. Dziewięciu austro-węgierskich żołnierzy pochodzenia żydowskiego pochowano natomiast na kirkucie – kolejnej korczyńskiej nekropolii. Upamiętnia ich wspólna macewa. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

W samej Korczynie wart zobaczenia jest m.in. neogotycki kościół (Sanktuarium św. Bpa J. S. Pelczara). W centrum znajdują się restauracje, sklepy, stacje benzynowe, bankomaty, kantor. W okolicy liczne gospodarstwa agroturystyczne. Przez Krościenko Wyżne docieramy do DK 19. Tutaj warto zjechać z trasy i udać się do pobliskiego Haczowa, gdzie skrywa się unikalny zabytek architektury drewnianej – kościół pw. Wniebowzięcia NMP.

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie

Ta gotycka świątynia zaliczana jest do najstarszych i największych drewnianych kościołów w Europie. Wybudowana pod koniec XIV w. (bez użycia gwoździ) zadziwia monumentalnością i doskonałością rozwiązań architektonicznych. Wrażenie

robi bogaty wystrój wnętrza z polichromią z 1494 r. To jedna z najstarszych tego typu dekoracji malarskich. Kościół wpisany jest na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Wracając do DK 19, kierujemy się w stronę Miejsca Piastowego. Tutaj neogotycki kościół z XIX w., Sanktuarium z klasztorem oo. Michalitów oraz Dwór Trzeciejskich z 1791 r. W miejscowości znajdują się sklepy, restauracje, bankomaty. Jedziemy dalej w kierunku Dukli. Przed nami pofalowany teren pogórzy, a w oddali pasmo Beskidu Niskiego. W miejscowości Rogi znajduje się ciekawy drewniany kościół z 1600 r. (przebudowany w XVIII i XIX w.) oraz cmentarz z I wojny światowej. Nieopodal DK 19 kolejne ciekawe miejsce warte odwiedzenia – skansen w Bóbrce.

Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego w Bóbrce

Muzeum urządzono na terenie pierwszej na świecie kopalni ropy naftowej, założonej w 1854 r. Co ciekawe, kopalnia ta wciąż działa. Oprócz sprzętu związanego z wydobywaniem ropy i gazu, przeróbką oraz dystrybucją produktów naftowych, obejrzymy tu wiele pamiątek po Ignacym Łukasiewiczu – twórcy tego przemysłu w Polsce i na świecie. Zwiedzanie skansenu połączyć można

Wnętrze kościoła w Haczowie

ze spacerem leśnymi alejkami wyznaczonymi na powierzchni 20 ha.

➔ Korczyna ➔ Dukla

W Dukli zatrzymamy się na dłużej. To niewielkie miasteczko, słynące niegdyś z handlu winem (czego pozostałością są dawne piwnice pod rynkiem) posiada długą, a przy tym tragiczną historię (liczne najazdy, walki, epidemie i pożary). Z okresem zaborów zapoznają nas m.in. cmentarze wojenne oraz budynki dawnej poczty i sądu grodzkiego. To od nich warto rozpocząć zwiedzanie.

Szyb kopanki Franek w Muzeum Nafty w Bóbrce

DUKLA

Cmentarz rzymskokatolicki z okresu I wojny światowej (ul. Bernardyńska)

Zlokalizowany w północnej części Dukli cmentarz żołnierski składa się z dwóch zasadniczych części. W jednej spoczywają polegli w czasie I wojny światowej, w drugiej zabici w czasie walk w 1944 r. W kwaterach od strony muru cmentarnego spoczywa, w beziemiennych grobach, około 3,5 tys. żołnierzy różnych narodowości, którzy zginęli w czasie walk o karpackie przełęcz w latach 1914-1915. Po przejściu frontu i dotarciu wojsk rosyjskich na wschód, w latach 1916-1917, przenoszono tu zabitych z różnych prowizorycznych miejsc pochówku rozsypanych po całej okolicy. Dukielski cmentarz stał się miejscem spoczynku także dla walczących w kolejnym konflikcie zbrojnym. W grobach powstałych po zakończeniu II wojny światowej, leży około 10 tys. żołnierzy radzieckich różnej narodowości, czeskich i słowackich. Przed wejściem na tę część cmentarza znajduje się brama z kamiennych bloków, zaś w centralnej części nekropolii pomnik przedstawiający leżącego żołnierza, autorstwa krośnieńskiego artysty, Stanisława Pomprowicza. Przed pomnikiem położone są trzy tablice z napisami w językach rosyjskim,

polskim i czeskim o treści: „Chwała bohaterom Armii Radzieckiej i Czechosłowackiej poległym w 1944 roku w okolicach Dukli w walce z hitlerowskim okupantem. Cześć żołnierzom i partyzantom polskim poległym w walce z faszyzmem w latach 1939-1945. Społeczeństwo województwa rzeszowskiego”.

Na cmentarzu znajdują się również groby ofiar kampanii wrześniowej. Ekshumowano tu m.in. ciała 17 żołnierzy Batalionu Korpusu Ochrony Pogranicza „Dukla” poległych w starciu z Niemcami 9 września 1939 r. w Jasionce na trasie Barwinek-Dukla. Po wojnie zaś chowano tu saperów, którzy zginęli w czasie rozminowania okolic.

Mimo upływu lat na dukielskim cmentarzu wciąż zdarzają się pochówki odnalezionych ofiar wojny. W 2015 r. pogrzebano tu trzech radzieckich żołnierzy poległych w czasie walk o miasto, których szczątki wykopano w Piotrówce, w rowie melioracyjnym. Kilka miesięcy później odbył się pogrzeb rumuńskiego pilota, sierżanta sztabowego Ioana Clopa. Lotnik rozbił się w Krościenku Wyżnym w lutym 1944 r. w czasie lotu szkoleniowego na niemieckim bombowcu. Miejsce tragedii odnaleziono po prawie 70 latach, dokonując jednocześnie ekshumacji zwłok. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Cmentarz rzymskokatolicki z okresu I wojny światowej w Dukli

Pocztą w XIX w. (ul. Bernardyńska 2)

Początki poczty w Dukli zbiegają się w czasie z I rozbiorem Polski w 1772 r. Wcielone do Królestwa Galicji i Lodomerii miasto urosło do rangi siedziby cyrkułu (większej jednostki administracyjnej obejmującej nawet kilkanaście powiatów), stąd też w nim ulokowano szereg istotnych instytucji, w tym urząd pocztowy.

Jeszcze przed oficjalnym powstaniem cyrkułu, 1 kwietnia 1773 r., decyzją władz zaborczych otworzono szlak pocztowy wiodący z Barwinka przez Duklę i Domaradz do Przemyśla, a tam łączący się z traktem prowadzącym do stolicy Bukowiny – Czerniowcem. Na początku najprawdopodobniej placówka pocztowa mieściła się w zabudowaniach dworskich Mniszchów (później Ossolińskich), ale już najpóźniej w 1786 r. ulokowana została w nowym budynku naprzeciw wjazdu do pałacu, gdzie dzisiaj mieści się ośrodek zdrowia. Z rozwojem usług pocztowych wiązała się podjęta przez władze austriackie budowa nowych traktów. Jeden z nich prowadził ze Lwowa do Wiednia, drugi zwany Traktem Węgierskim z Przemyśla przez Duklę, Barwinek i Preszow do Budy (dzisiaj część Budapesztu). Na trasie powstawały zajazdy mające spełniać także funkcje przystanków dla wozów pocztowych.

Budynek dawnej poczty w Dukli

W 1846 r. dukielska poczta obsługiwała rozległy teren między Jasienicą a Komarnikiem na Węgrzech, obejmując swym zasięgiem około siedemdziesięciu miejscowości. Wóz pocztowy, zabierający za dodatkową opłatą także trzech pasażerów, 120-kilometrową trasę z Dukli do Przemyśla przebywał w czasie 13 godzin i 30 minut.

Okolo 1880 r. dukielska agencja pocztowa przeniosła się do „Domu pod Lipami” koło klasztoru Bernardynów. Prowadziła ją wówczas niejaka pani Langowa. W latach 80. XIX w. i w roku 1891 Duklę spustoszyły straszliwe pożary. Kataklizmy wymusiły na właścicielu miasta hrabim Adamie Męcińskim budowę nowych, odpornych na pożary gmachów, zwłaszcza związanych z użytecznością publiczną.

W 1891 r. poczta przeprowadziła się do murowanego, krytego dachówką budynku, który służy jej do dzisiaj.

Zachowały się nazwiska dukielskich pocztmistrzów z okresu rządów habsburskich. Pierwszymi byli Austriacy: Jan Nepomucen Rolle (1773-75) i Jan Christiani (1777-1808). Później funkcję tę pełnili

Polacy: Stanisław Stadnicki (1808-1822), Józef Lange (1822 – lata 40. XIX w.), Onufry Fąferko (połowa XIX w. do ok. 1880), Langowa (lata 80. XIX w.), Eliasiewicz lub Filasiewicz (do 1891), Olszewski (1891-1904) i Gątkiewicz (1904-23). Budynek poczty bardzo mocno uciepiał w czasie I wojny światowej, dewastowany przez kwatrujące tu wojsko, jak również w czasie kolejnego konfliktu. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Sąd grodzki w latach 1890–1910 (ul. Trakt Węgierski 3)

Początki funkcjonowania sądownictwa w Dukli sięgają XV w., gdy po lokacji miasta na prawie magdeburskim uprawnienia

sądownicze przysługiwały wójtowi.

W czasach bardziej nam współczesnych powstanie tutejszego sądu wiąże się z I rozbiorem Polski w 1772 r. i wcieleniem Dukli do państwa Habsburgów. W wyniku reformy administracyjnej cesarza Józefa II, w 1882 r. Dukla stała się siedzibą jednego z 18 cyrkułów w Galicji. Cyrkuł dukielski obejmował aż 471

Budynek dawnego sądu grodzkiego w Dukli

miejsowości i liczył ponad 220 tys. mieszkańców. Administracyjny awans miasta łączył się z powstaniem tu szeregu urzędów, w tym sądu. Mimo że w 1890 r. siedzibę cyrkułu przeniesiono z Dukli do Jasła, to jednak zachowano tu instytucję sądową.

Po uzyskaniu przez Galicję, w grudniu 1867 r., autonomii w ramach państwa austro-węgierskiego, powołano oficjalnie *Cesarsko-Królewski Sąd Powiatowy w Dukli* (podlegający pod Sąd Obwodowy w Jasle i Sąd Krajowy w Krakowie), będący instytucją I instancji, zajmującą się drobniejszymi sprawami karnymi i cywilnymi. Status ten został zachowany również po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r.

W 1928 r., po reformie wymiaru sprawiedliwości, dotychczasowe sądy powiatowe, w tym dukielski, przekształcono w sądy grodzkie. Taki stan rzeczy przetrwał do II wojny światowej.

Pierwotny budynek sądu spłonął do szczętnie w czasie wielkiego pożaru miasta w 1884 r. Po kataklizmie instytucja została przeniesiona do nowo wybudowanego gmachu przy Trakcie Węgierskim, gdzie znajdowała się już do końca swego istnienia, czyli do II wojny światowej.

W okresie międzywojennym dukielski sąd podlegał pod Sąd Okręgowy w Jasle i Sąd Apelacyjny w Krakowie. W latach 20. XX w. instytucją kierował wielce zasłużony dla lokalnej społeczności – Paweł Skwara. Według „Kalendarza Sądownego” w 1932 r. naczelnikiem sądu był dr Fryderyk Różycka, zaś sędzią grodzkim Mieczysław Dihm.

Muzeum Historyczne w Dukli

Po II wojnie światowej zniszczona Dukla straciła na znaczeniu, co wiązało się z likwidacją wielu instytucji. Władze nie zdecydowały się na odtworzenie tu sądu, formalnie przestał on istnieć na mocy zarządzenia Ministra Sprawiedliwości „o zniesieniu sądów grodzkich, nie uruchomionych po wyzwoleniu spod okupacji” z 8 czerwca 1949 r. Duklę przypisano do właściwości Sądu Grodzkiego w Krośnie. Dawny budynek sądowy, po remoncie i adaptacji, przeznaczono na cele oświatowe. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Warto również wybrać się na spacer po centrum Dukli. Do odwiedzenia są: rynek z ratuszem, kościół farny z XVIII w., ruiny synagogi, zespół klasztorny oo. Bernardynów (obok cmentarzy wojennych), a także Pałac Mniszchów, w którym znajduje się Muzeum Historyczne. W samym miasteczku zlokalizowane są liczne obiekty noclegowe, restauracje, sklepy, bankomaty, kantor oraz stacja benzynowa.

Muzeum Historyczne w Dukli

Zabytkowy, XVIII-wieczny Pałac Mniszchów, w którym swoją siedzibę ma Muzeum Historyczne, to dawna rezydencja magnacka, jedna z piękniejszych w ówczesnej Polsce. Dzisiejszy wygląd to efekt odbudowy po wojnie. W muzeum obejrzeć można eksponaty broni i sprzętu wojskowego wykorzystywanego podczas walk na tych terenach w czasie

I i II wojny światowej. Placówka urzęda również wystawy archeologiczne, malarstwa, grafiki itp.

Kolejnym przystankiem na trasie szlaku „Śladami Austro-Węgier”, a zarazem ostatnim po stronie polskiej jest Barwinek i znajdujące się w okolicy miejsca bitew z 1914 i 1915 r. Po drodze możliwość odbycia pieszej wycieczki do Pustelni św. Jana.

Pustelnia św. Jana

Położona na zboczu góry Zaśpita pustelnia to znane w Beskidzie Niskim miejsce pielgrzymkowe. Znajduje się tu murowana kaplica wzniesiona na początku XX w. (w miejscu poprzednich drewnianych). W jej wnętrzu ciekawe polichromie z życia św. Jana, namalowane przez lokalnego artystę. Nieopodal drewniany dom rekolekcyjny, chata pustelnika i grota ze źródłem. Na zboczach góry rozmieszczono kapliczki drogi krzyżowej.

W samej miejscowości murowana cerkiew z XVII w., sklepy i bar. Kolejna cerkiew, tym razem z XVIII w. znajduje się w Tylawie. W okolicy liczne gospodarstwa agroturystyczne, sklep i restauracja. W czasie I wojny światowej toczono tu zażarte boje; cofające się oddziały austriackie spaliły znaczną część zabudowań. Tereny te były również świadkiem ciężkich walk w ramach wielkiej operacji wojskowej – bitwy o Przełęcz Dukielską. Pamiątki wojenne odnajdziemy m.in. w Barwinku.

Pustelnia św. Jana w Dukli

→ Dukla → Barwinek

BARWINEK

Miejsca bitew z lat 1914 i 1915

Sięgający swą udokumentowaną historią XIV w. Barwinek już od wczesnego średniowiecza był ważnym punktem na szlaku komunikacyjnym i handlowym prowadzącym z Węgier do Polski.

W 1772 r. przez te okolice przechodziły wojska habsburskie zajmujące w wyniku I rozbioru południowe tereny Polski. W Barwinku znajdował się wówczas obóz Konfederatów Barskich – walczących od 1768 r. przeciwko dominacji rosyjskiej. Powstańcy zostali otoczeni przez żołnierzy austriackich i zmuszeni do wycofania się.

W XIX w. przez Barwinek kilkakrotnie przechodziły wojska zbrojnie interweniujące na Węgrzech. W 1848 r. wkraczały wtedy stacjonujące w Galicji siły habsburskie tłumiące węgierską „Wiosnę Ludów”, w następnym roku miała miejsce tu pierwsza bitwa węgierskich powstańców z interwencyjną armią rosyjską.

Pod koniec XIX stulecia Barwinek był liczącą około dwóch tysięcy mieszkańców wsią. W czasie I wojny światowej stał się areną krwawych walk prowadzonych w Karpatach przez wojska rosyjskie z armią austro-węgierską i niemiecką. W listopadzie 1914 r. Austriacy bezskutecznie usiłowali sforsować linie nieprzyjacielskie na przełęczach karpackich pod Barwin-

kiem, Grabiem, Konieczną i Golcową. Wiek w wyniku walk została zrównana z ziemią. Kolejny etap działań zbrojnych toczonych z różnym nasileniem na tych terenach miał miejsce zimą następnego roku i był elementem działań mających na celu odblokowanie oblężonej Twierdzy Przemyśl. Wojskom austro-węgierskim nie udało się zrealizować zadania. Nacierając na Barwinek,

Barwinek – pomnik upamiętniający działania wojenne w czasie II wojny światowej

Tylawę i Duklę, VII Korpus arcyksięcia Józefa wspomagany przez dwie dywizje kawalerii został powstrzymany przez Rosjan. Ciekawostką jest fakt, że na tym terenie walczył m.in. dowodzący 4 „Żelazną” Brygadą Strzelców generał Anton Denikin, po wybuchu rewolucji październikowej jeden z głównych dowódców wojsk „białych” walczących przeciwko bolszewikom.

Ostatnie walki w okolicach Barwinka, zakończone zajęciem Przełęczy Dukielskiej, odrzuceniem na wschód wojsk rosyjskich, miały miejsce na początku maja 1915 r. w czasie operacji gorlickiej. Nieznana jest liczba żołnierzy poległych na tym terenie. Obie strony notowały wielotysięczne straty. Poległych grzebano m.in. w Dukli.

Prawie 30 lat później historia dopisała kolejny rozdział tragicznych losów tego zakątka Karpat. Jesienią 1944 r. toczyły się tu niezwykle krwawe walki o Przełęcz Dukielską z udziałem wojsk radzieckich i czechosłowackich idących na pomoc powstaniu słowackiemu. Był to jeden z najkrwawszych epizodów II wojny światowej na ziemiach polskich.

Po I wojnie światowej powstało w Barwinku polsko-czechosłowackie przejście graniczne. Funkcjonowały tu jednostki celna i Straży Granicznej. Po II woj-

nie światowej przejście w Barwinku było jednym z największych funkcjonujących na południowej granicy Polski. Ostatecznie zlikwidowane zostało 21 grudnia 2007 r. na mocy układu z Schengen. W miejscu tym znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Z Barwinka warto się udać jeszcze do Zydranowej, by zobaczyć unikalny Skansen Kultury Łemkowskiej. W Barwinku mieszczą się sklepy, parking i stacja benzynowa.

Skansen Kultury Łemkowskiej w Zydranowej

Muzeum mieści się w starej zagrodzie łemkowskiej z 1860 r. Tworzą go: chałupa mieszkalno-gospodarcza, koniusznia, chlewik, dom-świątynia, spichlerzyk, wiatrak, kaplica, kuźnia, żuraw studzienny oraz elementy współczesne: pomniki ku czci ofiar Thalerhofu i obozu w Jaworznie oraz walk o Przełęcz Dukielską. Zabytkowe obiekty pochodzą z końca XIX i początku XX w. Oryginalne jest ich wyposażenie: sprzęty, narzędzia rolnicze, meble, wyroby rzemiosła, stroje i dzieła sztuki ludowej. Oprócz sztuki łemkowskiej w muzeum prezentowana jest wystawa historyczna poświęcona I i II wojnie światowej.

Barwinek ➔ Vyšný Komárnik

Przekraczamy granicę, a tym samym Przełęcz Dukielską. Po stronie słowackiej liczne pamiątki wojenne są usytuowane przy DK 73, którą się poruszamy. W Vyšným Komárniku – rekonstrukcja schronu i działa wojenne, m.in. samolot z II wojny światowej. Ponadto we wsi cerkiew drewniana z 1924 r., cmentarz wojenny z I wojny światowej, sklep i restauracja.

VYŠNÝ KOMÁRNIK Greckokatolícka drewniana cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana

Pierwszą greckokatolicką świątynię w miejscowości Vyšný Komárnik wybudowano mniej więcej w połowie XVIII w. Została poświęcona św. Kosmie i Damianowi.

Na terenie dzisiejszej północno-wschodniej Słowacji powstało w XVII i XVIII w. wiele drewnianych kościołków wschodniego obrządku. Charakteryzowały się one podstawową konstrukcją z bali, gontowym dachem i trójdzielnością symbolizującą Świętą Trójcę. Wnętrza były bogato zdobione malowidłami ściennymi i sufitowymi przedstawiającymi sceny ewangeliczne. Pierwotne budynki nie zachowały się jednak, gdyż materiał, z którego je wykonano był mało odporny na warunki atmosferyczne oraz inne niekorzystne czynniki. W ich miejscu wybudowano w późniejszym okre-

sie nowe świątynie. To samo miało miejsce w Vyšným Komárniku.

XVIII-wieczna świątynia św. Kosmy i Damiana została zniszczona podczas pierwszej wojny światowej. W roku 1924 na jej miejscu wierzący wybudowali nową, poświęconą tym samym patronom. Głównym budowniczym był ludowy majster, Peter Babej. Nowa świątynia to trójdzielny budynek sakralny z bali, typu łemkowskiego. W kierunku pionowym obity jest deskami i listwami. Częścią budynku jest dwupiętrowa wieża z kwadratowym rzutem poziomym oraz barokową cebulową kopułą, pokrytą blachą. Sama wieża ma charakter gotycki. Wchodzi się do niej od zachodniej strony przez wielki przedsionek, w którym obecnie znajdują się cztery dzwony. Pierwotnie znajdował się tu tylko jeden dzwon z 1909 r. Najstarszy z obecnych dzwonów datowany jest na rok 1978.

Świątynia składa się z przedsionka, nawy i prezbiterium, nie ma chóru. Nawa świątyni stanowi jej najszerszą część. Do środka wchodzi się przez przedsionek. Jej centralnym punktem jest ambona. Za nawą znajduje się prezbiterium. Oddziela je od siebie ikonostas, w którym umieszczone są trzy wejścia: po bokach diakońskie drzwi, a w środku carskie – wchodzi przez nie tylko ksiądz podczas liturgii. Ikonostas oraz ołtarz wykonano podczas budowy świątyni. Wokół nawy i prezbiterium umieszczono wysokie okna. Świątynia pokryta jest blaszanym dachem z dwiema wieżyczkami.

Vyšný Komárnik – drewniana cerkiew

Dużą wartość artystyczną świątyni stanowią czterorzędowy ikonostas. Większość ikon pochodzi z okresu budowy świątyni. Wyjątek stanowi ikona św. biskupa Mikołaja w pierwszym rzędzie oraz medaliony proroków. W pierwszym szeregu umieszczono cztery główne ikony: św. biskupa Mikołaja, Bogurodzicę Hodigitrię, Chrystusa Nauczyciela oraz św. Kosmę i Damiana. Drugi rząd tworzą święta liturgiczne z ikoną Ostatniej Wieczery pośrodku. W trzecim znajdują się wizerunki apostołów oraz Chrystusa Arcykapłana. Na carskich wrotach znajduje się sześć medalionów, czterech ewangelistów oraz dwie sceny Zwiastowania. Ikonostas zwieńczony jest Ukrzyżowaniem z ikonami Bogurodzicy oraz św. Jana Ewangelisty. Świątynia przeszła większy remont w roku 1970, kiedy została również poświęcona. Częścią remontu była wymiana dachu, okien i konserwacja. W 2006 r. odrestaurowano ikonostas. Od roku 1973 świątynia jest zabytkiem narodowym. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Na Słowacji szlak „Śladami Austro-Węgier” pokonać można na rowerze. Służy temu wyznaczony w tym celu ok. 40-kilometrowy odcinek prowadzący od granicy z Polską do Stropkova. Szlak miejscami zbacza z głównych dróg i biegnie „teremem”, przez pola i lasy. W okolicach Strop-

kova szlak wyposażony jest w dodatkową infrastrukturę – wieżę widokową, wiaty z kominkiem oraz drewnianą altanę.

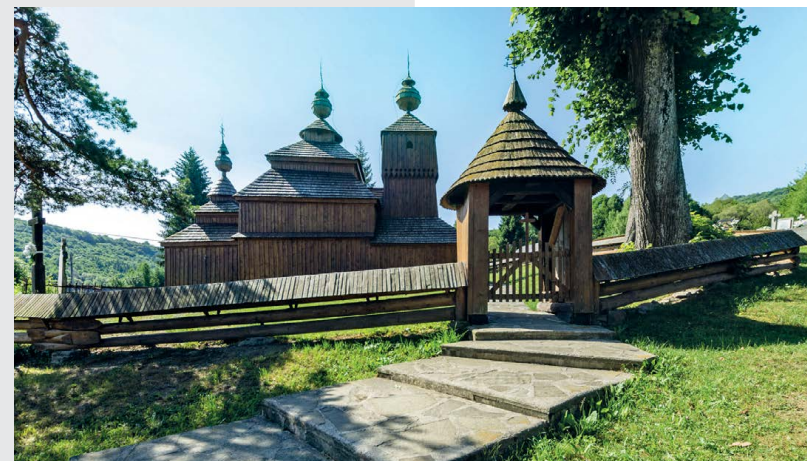
➔ Vyšný Komárnik ➔ Nižný Komárnik

W Nižnym Komárniku kolejny ciekawy zabytek drewnianej architektury sakralnej – cerkiew pw. Opieki Matki Bożej z 1938 r.

NIŽNÝ KOMÁRNIK
Greckokatolicka drewniana cerkiew pw. Opieki Matki Bożej
Pierwsza drewniana świątynia w miejscowości Nižný Komárnik poświęcona Opiece Przenajświętszej Bogurodzicy została wybudowana prawdopodobnie w poł. XVIII w. W trakcie pierwszej wojny światowej spłonęła. W 1938 r. wzniesiono nową świątynię i powierzono tej samej patronce. Jesienią 1944 r. cerkiew doznała uszkodzeń, które szybko naprawiono w kolejnym roku. Następne większe naprawy wykonano w połowie lat 60. XX w., a ostatnie w latach 2003-2004.

Świątynia Opieki Przenajświętszej Bogurodzicy jako jedyna na Słowacji reprezentuje tzw. bojkowski typ architektury. Jej architektem był Vladimír Sičynský. Świątynię wybudowano z bali, na kamiennych fundamentach. Sama budowla jest

Bodružal – drewniana cerkiew

trójdzielna i trzyizbowa z trzema wieżami. Obiekt składa się z prezbiterium, nawy i przedsionka. Ma dwa wejścia – południowe od strony prezbiterium i zachodnie od przedsionka. Najszerzy rzut poziomy ma środkowa część tzw. nawa główna świątyni, która jest zarazem jej najwyższą częścią. Wysokie okna sprawiają, że świątynia jest dobrze oświetlona. Każda część obiektu ma wieżę z kopułą i krzyżem. Ich dachy mają ośmiopromienny kształt, pokryte są gontem.

Do świątyni przylega dzwonnica o kwadratowym rzucie poziomym z wieżą. Pokryta jest blachą, a na szczycie znajduje się trójramienny krzyż. W dzwonnicy znajduje się jeden dzwon.

Ikonostas jest nietypowy bo trójrzędowy. Pierwotnie prawdopodobnie miał więcej rzędów, obecnie nie ma w nim ikon z symbolami wielkich świąt bizantyjskich. Ikony proroków znajdują się na ścianie prezbiterium. Ikonostas pochodzi z połowy XIX w. Przywieziono go z okolic Trebišova. Cała konstrukcja jest neorenesansowa ze zdobieniami rzeźbiarskimi i roślinną ornamentyką. W pierwszym rzędzie ikonostasu przedstawiono św. Mikołaja z Miry, św. Bogurodzicę Hodegetrię, Chrystusa jako Nauczyciela i Mistrza oraz patronium Przenajświętszej Bogurodzicy Obrończyni. Na carskich wrotach widnieją cztery ewangeliciści. Nad nimi znajduje się ikona Ostatniej Wieczery. Dalszy rząd zawiera ikony świętych apostołów i Chrystusa Arcykapłana.

Najwyżej umieszczony jest ukrzyżowany Chrystus. Po jego bokach znajduje się św. Bogurodzica i św. Jan Ewangelista. Ikonostas był odnawiany w latach 2002-2005. Świątynię w 1973 r. ogłoszono zabytkiem narodowym. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

➔ Nižný Komárnik ➔ Bodružal

W miejscowości Krajná Pol'ana – murowana cerkiew pw. Narodzenia NMP z 1924 r. oraz cmentarz z I wojny światowej. Są tu również sklepy i restauracja. W miejscowości Bodružal – kolejna drewniana perełka, tym razem z 1658 r.

BODRUŽAL
Greckokatolicka drewniana cerkiew pw. św. Mikołaja

Cerkiew św. Mikołaja należy do najstarszych drewnianych świątyń na Słowacji. Została zbudowana w 1658 r. i poświęcona biskupowi Mikołajowi. Od początku swojego istnienia była kilkakrotnie odnawiana: w XVIII w., w latach: 1902, 1945 oraz 2004-2008.

Pod względem architektonicznym świątynia jest budowlą trójdzielną. Składa się z prezbiterium, nawy i babińca. Zarówno prezbiterium, jak i nawa położone są na planie kwadratu. Na północnej ścianie nawy zachowały

Nižný Komárnik – drewniana cerkiew

się malowidła ściennie z XVIII w. Przedstawiają one Ukrzyżowanie i Sąd Ostateczny. Wystrój wnętrz jest barokowy. Babiniec znajduje się pod główną wieżą, która jest dwuczęściowa i zwęża się ku górze. Świątynia posiada trzy dzwony, najstarszy pochodzi z 1759 r. Zewnętrzne ściany świątyni, jak również babiniec i nawa wyłożone są deskami. Dach kryty jest gontem, a cebulaste wieżyczki zwieńczone bogato zdobionymi kutymi krzyżami. Świątynię otacza drewniane ogrodzenie z gontowym dachem. Wyjątkowość cerkwi podkreśla wiek, z którego pochodzi. Szczególnie cenny jest ikonostas. Jako jedyny znany dotąd malowany jest obustronnie. W XVIII w. została przemalowana tylna część oryginalnych dzieł pochodzących z XVII w. Ikonostas jest czterorzędowy z barokowo-rokokowym ornamentem. Pierwszy rząd przedstawia: Chrystusa, Matkę Boską z Jezusem na rękach, tzw. Hodigitrię, Chrystusa Nauczyciela oraz św. Mikołaja. Zgodnie z zasadą ikonograficzną, pierwsza ikona po lewej musi przedstawiać patrona kościoła bizantyjskiego – św. Mikołaja. Poniżej głównej linii są ikony św. Michała Archanioła i św. Mikołaja. Drugi rząd ikon ukazuje największe święta liturgiczne oraz Ostatnią Wieczerzę. W trzecim są apostołowie z Chrystusem pośrodku. Ostatnia część to prorocy Starego Testamentu i Chrystus na krzyżu. Carskie wrota, przedstawiające św. Wawrzyńca i św. Wincenta, są bogato

rzeźbione i pozłacane, zawierają sześć medalionów, dwie ikony Zwiastowania Bogurodzicy i czterech ewangelistów. Za ikonostasem jest barokowy ołtarz główny, a w nim obraz z Ukrzyżowaniem. Na samym dole znajduje się ikona Chrystusa upadającego pod krzyżem. Przy ołtarzu znajduje się tablica informacyjna szlaku.

W 1963 r. drewniana świątynia w Bodružal stała się narodowym zabytkiem kultury. W 2008 r., wraz z ośmioma innymi drewnianymi kościołami, została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO jako drewniane kościoły słowackiej części Łuku Karpackiego.

➔ Bodružal ➔ Mirol'a

W miejscowości Mirol'a – drewniana cerkiew z 1770 r. oznakowana tablicą szlaku.

MIROL'A
Greckokatolicka drewniana
cerkiew pw. Ochrony
Przenajświętszej Bogurodzicy
Świątynia została zbudowana w 1770 r.
Jest to budowla trójdzielna typu łemkowskiego z dachem piramidalnym o charakterystycznej konstrukcji zrębowej. Wieża stoi samodzielnie, poza zrębową częścią, na czterech głównych kolumnach. Cała

budowla została pokryta deskami i gontowym dachem. Górna część wieży jest pionowo listwowana, z małymi akustycznymi otworami. Dach wieży jest piramidalny z osadzoną płaską cebulą, przedłużającą się jakby do latarek. Nad jej daszkiem jest mniejsza cebulka, a nad nią trójkramienny krzyż. Przed świątynią znajduje się drewniana brama wejściowa z niskim dachem, również pokrytym gontem.

Na uwagę zasługuje wnętrze cerkwi z licznymi zabytkami sztuki. Na ścianach znajdują się ikony datowane na koniec XVII w. Przedstawiają one m.in. Narodziny Bogurodzicy, Podwyższenie Krzyża Świętego, Michała Archanioła, Bogurodzicę Hodigitrię.

Przechowywane są tu przedmioty liturgiczne, odnalezione podczas remontów świątyni. Wśród nich szczególnie cenna jest płaszczenica, prawdopodobnie z XVII w. To wielka ikona na płótnie przedstawiająca Złożenie Chrystusa do grobu. Cenne są także księgi liturgiczne z XVII w. z zachowanymi notatkami o darowiznach. Dużą wartość historyczną ma także ikonostas. Ikony głównego rzędu pochodzą z XVIII w., z kręgu tzw. Rybotyckich mistrzów, z polskich Rybotycz. Przedstawiają św. Mikołaja, Bogurodzicę Hodigitrię, Chrystusa Nauczyciela i patronalną ikonę Opieki Przenajświętszej Bogurodzicy. Drugi rząd ukazuje największe dni liturgiczne oraz ikonę Ostatniej Wieczerzy. Ta część ikonostasu pochodzi z drugiej połowy XVIII w. Zobaczymy na niej Apostołów i Chrystusa, ponad nimi dwunastu proroków. Szczyt ikonostasu jest zakończony tablicową ikoną Ukrzyżowania z ewangelistą Janem i z Maryją pod krzyżem. Główny rząd jest koloru ceglasto-czerwonego, reszta jest kombinacją kolorów niebieskiego, białego i zielonego z delikatnym złoceniem. Za ikonostasem znajduje się ołtarz z ikoną Chrystusa niosącego krzyż z XIX w. z rzeźbioną rustykalno-rokokową ramą. Na bocznym ołtarzu jest umieszczony relief Ukrzyżowania z połowy XVIII w.

Świątynia była kilkakrotnie remontowana, ostatnio w latach 2005-2008. Ikony były odnawiane w latach 2003-2009, carskie wrota w 2008 r., a ikonostas pomiędzy 1977 a 1979 r. W 1963 r. świątynia została uznana za narodowy zabytek kultury.

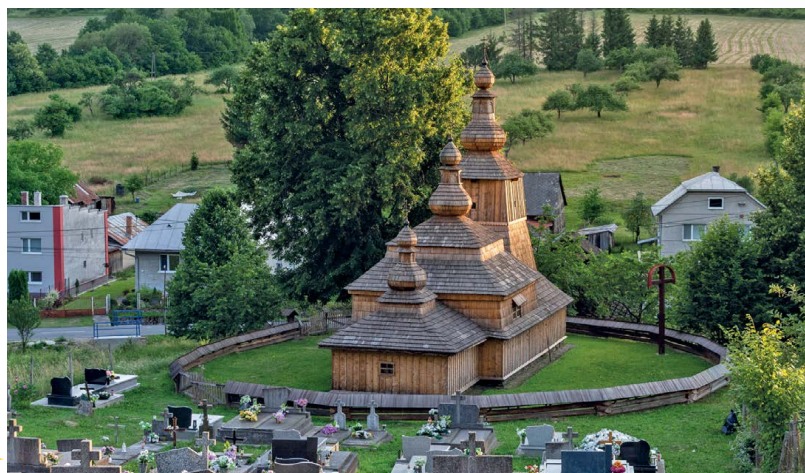
➔ Mirol'a ➔ Bukovce

W miejscowości Makovce i Bukovce – cerkwie XIX-wieczne. W Bukovcach klasztor.

BUKOVCE Klasztor

Historia bukoweckiego klasztoru zakonu św. Bazylego Wielkiego sięga roku 1742, ale jego korzenie są o kilkadziesiąt lat starsze. Pierwotnie na miejscu późniejszego klasztoru stała zaniedbana kapliczka. Przez pewien czas opiekował się nią pustelnik Arzén, nazywany Bosak. Mieszkał w obiekcie dobudowanym do kapliczki. Po jego śmierci zabudowania poszerzono, w wyniku czego powstał klasztor. Na wschód od tego obiektu stał kamienny kościół, na którym oznaczono rok 1683. Kolejne informacje o klasztorze pochodzą z roku 1738. Dotyczą pierwszego stałego mieszkańca a zarazem pierwszego przełożonego klasztoru – ojca Jaselského. Z nim łączą się początkowe przeróbki budowlane obiektu, części wewnętrznej i zewnętrznej. Podczas jego działalności do północnej części dobudowano jedną celę (w późniejszym okresie pomieszczenie to służyło za karcer – więzienie dla mnichów), przebudowano i na nowo urządzono kościół, w którym

Mirol'a – drewniana cerkiew

Buková hora

również wymieniono ikonostas i ołtarz. Wyposażono również pozostałe budynki i dzięki dotacji grafa Tomasza Sirmaja (Szirmay) udało się poszerzyć majątki klasztorne. Do bardziej znaczących dokonania ojca Jaselského należy również zezwolenie na pielgrzymki, które klasztor otrzymał od papieża Klemensa w 1742 r. Na istnienie i rozwój klasztoru w kolejnych latach wpływ mieli jego poszczególni przełożeni. Pod koniec XVIII w. klasztorowi groziło zamknięcie, ale przełożonemu Arzenowi Kocákowi udało się temu zapobiec, ocalał kościół i klasztor oraz dobudował wieżę. W pierwszej poł. XIX w. budynki klasztorne były kilkakrotnie remontowane. W 1849 r. spustoszyły go przemierzające tędy rosyjskie wojska. Odbudowa klasztoru kosztowała wiele wysiłku i pieniędzy, ale została z powodzeniem zakończona w roku 1856. Podczas remontu wymieniono dach kościoła i wieży. W następnym roku wyremontowano wnętrze kościoła i kapliczki. Pod koniec XIX w. miał miejsce kolejny remont – kościoła, klasztoru, kapliczki i ikonostasu. Przy tej okazji doszło w 1896 r. do ponownego poświęcenia świątyni. Przed pierwszą wojną światową bukowiecki klasztor stanowił ważne centrum życia kościelnego grekokatolików. Został jednak zniszczony w wyniku działań wojennych. W latach 30. XX w. podjęto starania o przywrócenie jego działalności, ale nie udało się to w pierwotnym zakresie. Do defini-

tywnego zamknięcia doszło w latach 50., kiedy klasztor był już w całkowitej ruinie. Późnobarokowy kompleks klasztorny Bazylianów tworzyło sześć pokoi mieszkalnych, wielka jadalnia, kuchnia, karcer (później służył jako magazyn) oraz budynki gospodarcze. Kompleks ulokowano na wzgórzu w gminie Bukovce, na północny wschód od Stropkova.

W przeszłości prowadząca tędy droga miała znaczenie strategiczne, łączyła bowiem północny Zemplín z Polską. Podczas panowania Józefa II nazywała się Drogą Józefa – „Józefinką”. Prowadziła na trasie Stropkov – Krajná Poľana – Barwinek.

 Na terenie dawnego klasztoru znajduje się obecnie kościół Adoracji św. Krzyża i kaplica z 1742 r., poświęcona Przemienieniu Pańskiemu. Wspomnieniem klasztoru i związanym z nim życiem religijnym są coroczne pielgrzymki w święta: Zesłania Ducha Świętego, Przemienienia Pańskiego oraz Adoracji Krzyża św. Przy obiekcie tablica informacyjna.

Znajdująca się w pobliżu Buková hôrka to znane miejsce pielgrzymkowe. Do położonej na szczycie góry cerkwi z 1792 r. prowadzi droga, wzdłuż której usytuowane są stacje drogi krzyżowej.

➔ Bukovce ➔ Veľ'krop

W miejscowości Veľ'krop warto odwiedzić ciekawy cmentarz wojenny. To największy zachowany cmentarz wojenny w Europie Środkowej z czasów I wojny światowej.

VEL'KROP Cmentarz z okresu I wojny światowej

W okresie międzywojennym cmentarz podlegał pod komendę żandarmerii Malá Poľana, później zaś pod komendę Stropkov. Dawny właściciel przekazał działkę pod cmentarz państwu. Z ksiąg wieczy-

Veľ'krop – cmentarz z okresu I wojny światowej

stych wynika, że na cmentarzu powinno znajdować się 127 grobów, w tym 72 kwatery zbiorowe i 55 grobów indywidualnych. Dane te zgadzają się z liczbą grobów na rysunkach archiwalnych.

Cmentarz powstawał stopniowo po zakończeniu walk z okresu I wojny światowej. Jest rezultatem kilku etapów ekshumacji grobów przeprowadzonych w okolicy i porządkowania dawnego pola bitwy. Ilość szczątków rzeczywiście robi wrażenie. Dokumentacja dotycząca cmentarza zawiera jednak niepełne informacje.

Rysunki i inne dokumenty archiwalne dowodzą, że cmentarz zbudowały zawodowe jednostki wojskowe, których zadaniem była budowa cmentarzy wojskowych i realizacja wszelkich prac z tym związanych. Najwyraźniej prace prowadził tu któryś z Wydziałów Grobów Wojennych (Kriegsgräber). W archiwum zachowały się także fragmentaryczne informacje dotyczące prac ekshumacyjnych z 1916 r. W okresie od września do października 1916 r., w okolicy Veľ'kropu ekshumowano 72 groby, a szczątki ofiar zostały przeniesione na cmentarz w pobliżu miejscowości Veľ'krop. Ekshumowano 131 ofiar. Pierwotne groby znajdowały się m.in. na rzędnej 336 na północny-zachód od miejscowości Varechovce, między Veľ'kropem a Solňníkiem, na południe od miejscowości Makovce, na rzędnej 450 niedaleko miejscowości Veľ'krop, na zachód od wspomnianej rzędnej itp. Oczywiście to tylko

ułamek, ale wskazuje na systematyczność prowadzonych prac ekshumacyjnych już w okresie wojny i obejmujących stosunkowo dużą przestrzeń.

W czasie I wojny światowej przez Veľ'krop kilkakrotnie przetoczyły się operacje bojowe. Pierwszy raz wojska rosyjskie wtargnęły do wsi na początku grudnia 1914 r. Po krótkim czasie zostały zepchnięte przez siły austro-węgierskie. Na początku lutego 1915 r. rosyjskie jednostki ponownie przedarły się do Veľ'kropu. W trakcie kolejnych trzech miesięcy wieś znajdowała się w samym epicentrum walk. Najcięższe walki na tym odcinku frontu miały miejsce na przełomie marca i kwietnia 1915 r. podczas decydującej rosyjskiej ofensywy, której celem było przełamanie frontu karpackiego i przedostanie się na terytorium Austro-Węgier. Cel ten nie został osiągnięty, a ostatni rosyjscy żołnierze opuścili Veľ'krop w nocy z 4 na 5 maja 1915 r. Pozostałością ciężkich walk jest cmentarz wojskowy położony nieopodal wsi.

Cmentarz wojskowy Veľ'krop to największy cmentarz z okresu I wojny światowej na Słowacji. Jest on miejscem ostatniego spoczynku 8662 żołnierzy armii austro-węgierskiej i rosyjskiej. Z ogólnej liczby poległych znanych jest tylko 11 nazwisk. Ekshumowano i przeniesiono na niego groby wojskowe z okolicy. Rewitalizacja miejsca pamięci realizowana przez Veľ'krop we współpracy z Klubem Historii Wojskowej „Beskydy” rozpoczęła się w 2009 r. Przy obiekcie tablica informacyjna szlaku.

Veľ'krop – cmentarz z okresu I wojny światowej

Wnętrze sanktuarium w Stropkovie

Vel'krop Stropkov

Podążając śladem pamiątek z czasów austro-węgierskich docieramy do Stropkova. Tutaj kończy się, lub jak kto woli – zaczyna nasza trasa. W samym mieście uwagę zwracają zabytki architektury – barokowy kościół, dwór czy zespół klasztorny Franciszkanów. Odnajdziemy tu również obiekty z czasów manewrów wojskowych z 1911 r.

STROPKOV Sanktuarium (Kościół rzymskokatolicki pw. Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa)

Dwór i kościół rzymskokatolicki są najstarszymi obiektami budowlanymi w mieście. Pierwotnie były częścią kompleksu zamkowego, który spłonął w pożarze w roku 1814. Obecnie kościół jest pw. Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. W 2011 r. podniesiono go do rangi świątyni diecezjalnej.

Początki tej dominanty miasta zachowane są w prezbiterium i sięgają przełomu XIII i XIV w. Patronami świeckimi kościoła były rody szlacheckie Perény (Perényi) i Peteo (Petheő) z Gerše. Więcej informacji o kościele pochodzi z okresu rodu Peteo, który od 1569 r. był właścicielem miasteczka i okolicznych majątków. Pierwsza

znana wizytacja kanoniczna odbyła się w roku 1749. Wskazano w niej, że kościół wybudowano dawno temu i nikt nie wie, kiedy go poświęcono. Następnie wskazano, iż kościół poświęcono Najświętszemu Ciału Chrystusa i ma 4 ołtarze.

Kościół podczas swojego istnienia przeszedł wiele przeróbek budowlanych. Prezbiterium kościoła pochodzi z XIV w. Ma wielokątne zamknięcie i siatkowe sklepienie żebrowe z końca XV w., na którym znajduje się kamieniarski znak huty budowlanej. Pierwotne elementy gotyckie zachowały się na posadzce w wielokącie za ołtarzem, maswerku wschodniego okna i pastoforium na północnej ścianie. Elementy renesansowe prezentuje portal z diamentem na południowej ścianie

A sztopkai rk. vártemplom.
Sanktuarium w Stropkovie

Detale sanktuarium w Stropkovie

Chrzcielnica w sanktuarium w Stropkovie

prezbiterium, który służył jako wejście do parterowej części wieży. Portal na tylnej stronie ma podany rok 1655. Chodzi prawdopodobnie o ponowne przywrócenie jego funkcjonalności.

Trójnawowa konstrukcja kościoła z XV w. cechuje się bogato profilowanym gotyckim portalem wejściowym, maswerkami oraz prętami na oknach i oryginalną kamienną futryną. Zwieńczona jest renesansowym sklepieniem krzyżowym, nad którym znajdują się elementy starszego sklepienia gotyckiego ze złamanym łukiem. Częścią kościoła jest wieża, połączona fundamentami z prezbiterium. Ma siedem kondygnacji, ostatnia renesansowa zawiera kolumnową galerię wzdłuż obwodu. Obecnie kolumny wmurowane są w arkadowych filarach. Wieżę zbudowano z kamienia, najnowsze badania dowiodły, iż obecną postać uzyskała w roku 1593 podczas przebudowy kościoła. W podziemiach kościoła znajdują się trzy krypty członków rodu Peteo.

Zasadnicza przebudowa gotyckiego kościoła obronnego odbyła się w 1675 r. Kościół uzyskał obecny wygląd. W XVIII w. wyremontowano wnętrze kościoła. Na przełomie XVIII i XIX w. miały miejsce przebudowy świątyni: 1786 – do północnej ściany dobudowano zakrystię, 1806 – renowacja i bielenie. Z okazji wielkich manewrów wojskowych w roku 1911 miasto Stropkov zyskało nowy wizerunek. Zmodyfikowano między innymi przestrzenie publiczne, które otrzymały nowe nazwy. Zmiany te nie ominęły także kościoła i placu przed nim, który nazwano placem Rakoczego (Rákoczi tér).

O tym, jak świątynia wyglądała w tym okresie, informowała w związku z odbywającymi się wydarzeniami ówczesna prasa. Gazeta Vasárnapi Ujság napisała, że stropkovski kościół jest najpiękniejszym kościołem w Zemplinie, a jego wieżę porównano do wieży widokowej kościoła św. Macieja (Mátyás templom) w Budapeszcie. Do najistotniejszych dóbr artystycznych i historycznych zachowanych w kościele w Stropkovie do dzisiaj należą

chrzcielnica z XV w. oraz gotycka monstrancja z 1527 r. Pamiątki te wraz z innymi wspomnianymi w tekście, wskazują na bogate życie religijne w Stropkovie od średniowiecza po dziś dzień. Przy obiekcie znajduje się tablica informacyjna szlaku.

Dwór w Stropkovie – Muzeum Wojewódzkie w Prešovie

Budynek dworu w Stropkovie jest własnością miasta, które udostępniło go do celów muzealnych. Funkcjonuje tu oddział Muzeum Regionalnego w Prešowie – Dwór Stropkov. Obecna forma dworu to pozostałości budowli wchodzącej w skład zespołu zamkowego.

Początki i okoliczności powstania zamku nie są znane. Najstarsze wzmianki sięgają roku 1408. W tym roku miasto Stropkov przeszło w ręce rodziny Perény (Perényi). W 1411 r. rozpoczęła się rozbudowa kompleksu i systemu zamkowego.

W 1569 r. miasteczko wraz z zamkiem i przyległymi posiadłościami ziemskimi przeszło w ręce rodu Peteo, który wymarł w 1764 r. Ostatecznie, po licznych perypetiach, w 1767 r. spadkobiercy podzielili posiadłość stropkovską wraz z zamkiem na sześć części.

Cały kompleks zamkowy był zbudowany na planie pięciokąta o powierzchni 10 tys. metrów kwadratowych. Po środku wznosił się duży kościół gotycki. Na wschód od świątyni, po zachodniej pierzei znajdował się siedmioosiowy jednopiętrowy obiekt z suteroną połączony północno-wschodnim narożnikiem

Dwór w Stropkovie

z bramą wejściową zamku, zwany kasztel. Od południowo-wschodniej strony były otwarte arkady. W narożnikach zamkowych górowały baszty. Północne skrzydło zamku było wykorzystywane do celów gospodarczych. Od południowo-wschodniej i wschodniej strony zamek był otoczony murem obronnym. Między bramą wejściową a południową basztą znajdował się mur parkanowy. Brama była zwieńczona gotyckim łukiem. Cały kompleks prawdopodobnie był otoczony fosą wypełnioną wodą.

W czerwcu 1814 r. w mieście wybuchł ogromny pożar, który nie ominął kompleksu zamkowego. Ogień strawił kościół, kasztel i północną część dziedzińca. Zamek obrócił się w ruinę, pozostałości murów obronnych zostały rozebrane do celów budowlanych, z kasztelu zostały tylko zgłiszczka.

Wielka odbudowa kasztelu miała miejsce w 1911 r. w związku z przygotowaniem do manewrów wojsk cesarskich, które odbywały się w okolicy Stropkova i Svidnika. Uczestniczył w nich następca tronu austro-węgierskiego, Franciszek Ferdynand d'Este, który wraz z osobistym towarzyszem przebywał w rezydencji. Z tej okazji kasztel został na nowo urządzony w stylu empire.

Prace nadzorował wyższy urzędnik powiatowy, Tamás Malonyay. Ma-

newry z udziałem następcy tronu były głównym wydarzeniem, o którym rozpisywało się wiele ówczesnych gazet. Dzięki temu zachowały się fotografie budynku, które dokumentują zarówno jego wygląd zewnętrzny, jak i wnętrza. I tak na przykład do fasady kasztelu dobudowano żelbetonowy portyk wsparty na czterech filarach z balkonem. Kasztel, jaki znamy współcześnie, jest rezultatem licznych przebudów. Z oryginalnego obiektu, który znajdował się wewnątrz kompleksu zamkowego, zachowała się tylko część południowa. Jeśli chodzi o styl architektoniczny, można zaobserwować dwa etapy rozwoju. Zachodnia, gotycka część została wzniesiona na początku XV w. Pierwotnie była ośmioosiowa, ale zachowała się jako czteroosiowa. Pod koniec XVI w. dobudowano renesansowy trakt wschod-

Dwór w Stropkovie w czasie manewrów w 1911 r., fot. Vasárnapi Ujság, 10.9.1911

ni. Na parterze zachował się plan według rysunku z 1767 r. W części gotyckiej wykonano na nowo sklepienie łukowe z lunetami, prawdopodobnie z końca XVI w. W centralnej części obiektu znajduje się tzw. sala rycerska, której sklepienie wsparte jest na środkowym filarze. Łęki sklepienia są zdobione sztukaterią, która powstała prawdopodobnie pod koniec lata 1911 r. przy okazji przygotowań do manewrów. Prace budowlane i przebudowy były kontynuowane również w XX w. W okresie Pierwszej Republiki Czechosłowackiej w budynku mieścił się Urząd Powiatowy.

Po II wojnie światowej służył jako szpital z izbą porodową. W jego wnętrzach przez pewien czas znajdowały się także warsztat stolarski, stołówka, restauracja. Od 2010 r. kasztel służy jako muzeum. Przy obiekcie mieści się tablica informacyjna szlaku.

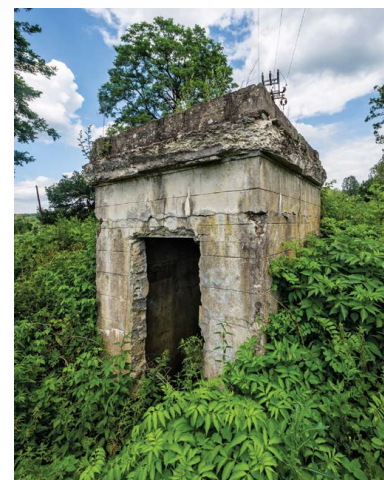
Obiekty z czasów manewrów wojskowych z 1911 r. (zbiornik retencyjny, studnia)

12 września 1911 r. w okolicach Stropkova zebrala się około stu tysięcy armia austro-węgierska. Tutaj też utworzono namiot naczelnego dowództwa armii. Na czas manewrów najwyżsi przedstawiciele austro-węgierskich sił zbrojnych wraz z ówczesnym następcą tronu austro-węgierskiego – Franciszkiem Ferdynandem

d'Este Habsbursko-Lotaryńskim przebywali w Stropkovie. Cesarz Franciszek Józef I nie był w stanie uczestniczyć w manewrach z powodu choroby. Franciszek Ferdynand został zakwaterowany w stropkovskim dworku. Dostępne jest zdjęcie następcy tronu znajdującego się przed dworem, jak również zdjęcie jego pokoju. 15 września 1911 r. około dziesiątej manewry zostały zakończone.

Przy okazji tak ważnego wydarzenia miasto zostało rozbudowane. Zaslugi w tym względzie odniósł ówczesny wójt Stropkova – Jozef Žanony, który niestety zmarł dzień przed przybyciem następcy tronu (wójtem był w latach 1879-1911). W mieście zbudowano system kanalizacji, naprawiono drogi, ułożono chodniki, uregulowano przepływający przez miasto strumień, wzmocniono oświetlenie publiczne, uporządkowano zbiorniki przeciwpożarowe, naprawiono publiczne odwierty. Rekonstrukcji poddane zostały również dwór i domy przy ul. Głównej. Ponadto zmodernizowano system zaopatrzenia w wodę. Źródłem wody była studnia i zbiornik wodny.

Zbiornik wodny istnieje w Stropkovie od 1910 r. Taka data widnieje nad wejściem do zbiornika. Betonowa budowla znajduje się przy ul. Cmentarnej, naprzeciwko cmentarza, dokładnie po prawej stronie w kierunku wschodnim.

Obiekty z czasów manewrów wojskowych z 1911 r. (zbiornik i studnia)

Obiekt z czasów manewrów wojskowych z 1911 r. (zbiornik retencyjny)

Studnia została wybudowana 25 sierpnia 1911 r. Taka data zachowała się do dnia dzisiejszego. Odnaleźć ją można w lesie, ok. 400 metrów od zbiornika wodnego, na wschód do Bankovskiej góry. Przy obiektach tablica informacyjna szlaku.

Te dwa zabytki stanowią o pamiętnym wydarzeniu, dzięki któremu Stropkov stał się znany poza granicami monarchii.

Niewiele jest zabytków, na których zachowała się dokładna data powstania. W przyszłości zabytki te zostaną zrekonstruowane i odnowione, chociaż ich stan jest stosunkowo dobry jak na wiek, z którego pochodzą.

Inne atrakcje:

Park zwierząt Stropkov (ul. Hlavná 48)
Ogród zoologiczny w Stropkovie pochwalić

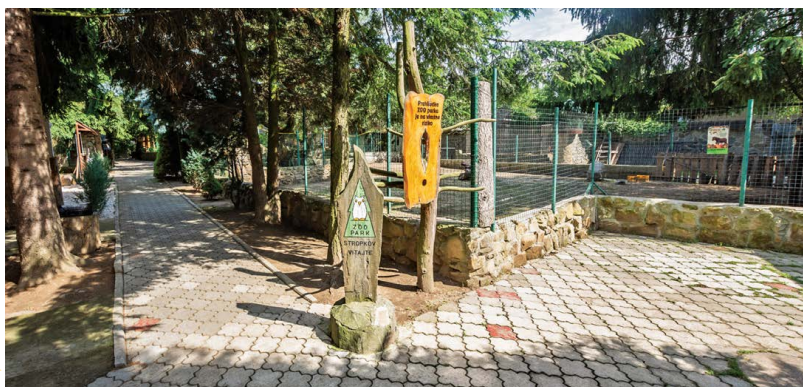
się może wieloma egzotycznymi gatunkami zwierząt z całego świata. Na wybiegach i w wolierach zobaczymy drapieżniki, gady, ptaki ozdobne i inne. Dla dzieci atrakcją będzie możliwość karmienia niektórych zwierząt. Z myślą o najmłodszych na terenie ogrodu przygotowano specjalne zakątki, m.in. bajkowy bufet „Czerwony Kapturek”.

letnie kąpielisko (ul. Matice Slovenskej)
kryta pływalnia (ul. Konštantínova 1751/64)

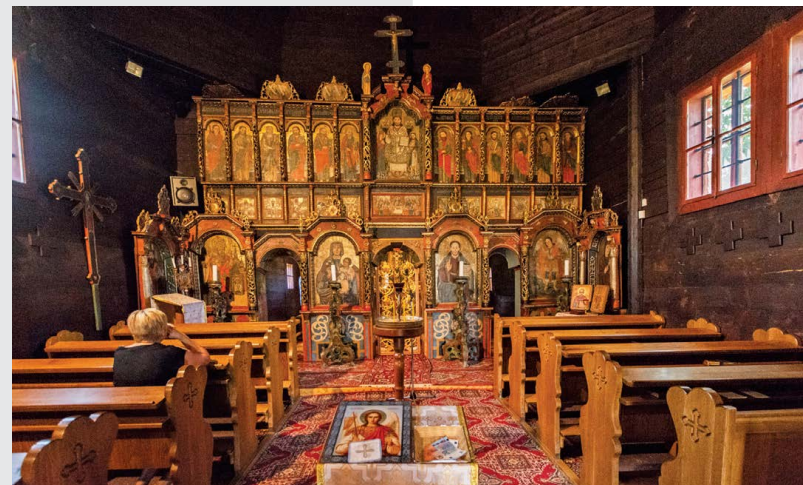
W okolicach Stropkova warto zobaczyć również:

Ladomirová – kościół drewniany

Cerkiew pw. św. Michała Archanioła wraz z innymi karpaccskimi świątyniami wpisana jest na Listę Światowego Dziedzictwa

Park zwierząt w Stropkovie

Ladomirova – cerkiew

UNESCO. Wybudowana w 1742 r., co ciekawe bez użycia gwoździ, zachwyca smukłą strzelistą sylwetką i bogatym wystrojem wnętrza. W środku znajdują się cenne ikonostas i ołtarz główny z XVIII w. Świątynia uległa w czasie II wojny światowej. W 1946 r., a następnie w 1957 r. (uszkodzona na skutek powalonego drzewa) była remontowana. Generalny remont przeszła na początku XXI w.

Potoky – cerkiew drewniana

Cerkiew pw. św. Paraskewy pochodzi z 1773 r. Mimo toczonych w okolicy walk

szczęśliwie przetrwała okres I i II wojny światowej. W latach 1956-1957 przeprowadzono renowację zabytku. Świątynię wyróżnia wysoka wieża zakończona krzyżem. Wewnątrz zachował się cenny ikonostas i ołtarz główny z XVIII w.

Tisinec – cmentarz żydowski

Zalew Veľká Domaša

Tokajk – Muzeum i pomnik Tokajickiej Tragedii

Potoky – cerkiew drewniana

Chodník *Po stopách* *Rakúsko-* *-Uhorska*

Rzeszów a Stropkov – spolupráca v oblasti kultúry pohraničia

Cieľom projektu „Rzeszów a Stropkov – spolupráca v oblasti kultúry pohraničia“ bolo vytvorenie cezhraničného turistického chodníka pod názvom „Po stopách Rakúsko-Uhorska“. Išlo o rekonštrukciu historického chodníka ľudovo nazývaného Jozefinka, ktorý sa začína v Stropkove a po slovenskej strane prechádza cez pútnické miesto Buková Hôrka a dedinky: Gribov, Kožuchovce, Miroľa, Bodružal, Nižný Komárnik, Vyšný Komárnik, a následne po poľskej strane cez Barwinek, Korczynu, Duklu, Strzyżów – až do Rzeszowa.

Vytýčený turistický chodník v rámci projektu má vyše 140 km (99 km na poľskej strane, 45 km na slovenskej strane) a spája objekty roztrúsené po celej oblasti, ktoré predstavujú stopy po prítomnosti rakúsko-uhorskej monarchie. Historické budovy zanechané v poľsko-slovenskom pohraničí – kasárne, sklady, kamenné domy, verejné budovy, predstavujú unikátne kultúrne dedičstvo, ktoré je súčasne historickým svedectvom slávnych čias Habsburskej dynastie. Chodník je vytýčený pomocou informačných tabúl a smerových značiek.

Jeho priebeh je nasledovný:

na poľskej strane:

- Rzeszow: radnica, Zámok Lubomirských, kasárenský súbor „Na Vyhnanci“ (ul. Dąbrowskiego), Krajského „veľké“ kasárne, súbor železničných kasární (ul. Batorego), železničná stanica, II. stredná škola,
- Strzyżów: železničná stanica,
- Korczyn: rímskokatolícky cintorín padlých z ozdobia I. svetovej vojny,

- Dukla: rímskokatolícky cintorín z I. svetovej vojny, pošta v 19. storočí, mestský súd v rokoch 1890-1910,
- Barwinek: miesta bojov z rokov 1914 a 1915;

na slovenskej strane:

- Stropkov: kaštieľ, sanktuárium, vojnový cintorín z I. svetovej vojny,
 - Veľkrop: vojnový cintorín z I. svetovej vojny,
 - Bukovce: kláštor na Bukovej hôrke,
 - drevené kostolíky: Miroľa, Bodružal, Nižný Komárnik, Vyšný Komárnik.
- Tematický chodník na Slovensku bude slúžiť ako cyklotrasa, ktorá bude v okolí Stropkova viesť po stopách veľkých vojenských manévrov z roku 1911. Na trase sa vedľa príslušných informačných označení nachádzajú prvky malej rekreačnej infraštruktúry (vyhladková veža, drevený altánok, prístrešky s krbmi). V zime bude tento úsek slúžiť ako bežkárska trasa.

Vedúci partner projektu:

Mestský úrad Rzeszowa

ul. Rynek 1, 35-064 Rzeszów

tel. +48 17 788 99 00

e-mail: umrz@erzeszow.pl

Partner projektu:

Mesto Stropkov

ul. Hlavná 38/2, 091 01 Stropkov

tel. +421(0)54 4868802

e-mail: tlacove@stropkov.sk

Stropkov

Zámok Lubomirských w Rzeszowe

Z histórie...

V rámci historického vývoja sú v oblasti, kde sa dnes rozprestiera Rzeszów a Stropkov, badateľné poľské, ruské, uhorské či rakúske vplyvy. V prvej polovici XI. storočia, boli na krátko tieto územia súčasťou Poľského kráľovstva. V XI. storočí bolo dnešné Slovensko zahrnuté pod sféru uhorského vplyvu a súčasné juhovýchodné Poľsko patrilo do Rusi, ktorú po roku 1340 dobyl poľský kráľ Kazimír Veľký.

Rzeszów a Stropkov nespája len geografická blízkosť. Za začiatok existencie Rzeszowa sa považuje rok 1354, keď mesto daroval kráľ Kazimír Veľký diplomatovi a rytierovi Jánovi Pakoslawowicowi zo Stróżyšk a bolo menované na základe magdeburského práva. Predtým tu existovali obranné hrady. Prvá písomná zmienka o Stropkove pochádza z 12. marca 1404. V tomto čase už hrad v Stropkove stál, ale kráľ Žigmund vydal Perínskovcom v roku 1411 listinu, ktorou im potvrdil stavbu hradu. Tak si Perínskovci vytvorili reprezentatívne sídlo, ktoré sa stalo centrom panstva.

Stovky rokov fungovali Stropkov a Rzeszów v odlišných krajinách, no napriek tomu medzi nimi prenikali kultúrne vplyvy a darilo sa vzájomnému obchodu. V určitej dobe ich spájala aj Jagelovská dynastia, ktorá panovala v Poľsku od konca XIV. storočia do roku 1572, zatiaľ čo v Uhorsku v rokoch 1440-1444 a 1490-1526.

V roku 1526 sa Stropkov, spolu s časťou Uhorska, ktorá nebola obsadená Turkami, dostal pod nadvládu Habsburgovcov, pod ktorou zostal až do konca I. svetovej vojny. Opísané územia sa boli pod spo-

František Jozef I. (1898),
archív fotografií Maďarské národní múzeum

ločným želom Habsburgovcov v roku 1772. V dôsledku rozdelenia Poľska bolo súčasne Podkarpatsko obsadené habsburskými vojskami a začlenené do novovzniknutého Kráľovstva Haliče a Volyne. Rzeszów sa stal sídlom kraja (okruhu) – administratívnej jednotky združujúcej niekoľko okresov. Stropkov, ktorý je časťou nominálneho kráľovstva Uhorska, bol súčasťou kraja (vojvodstva) Zemplín. Obe mestá zdieľali osud celej monarchie, ktorá bola v roku 1804 premenovaná na Rakúsko-Uhorsko. Obdobie XIX. storočia bolo spojené s rozvojom oboch miest, čo bolo priaznivé okrem iného pre vytvorenie železnice Karola

Ludovíta v druhej polovici tohto storočia, vedúcej z Krakova do L'vova a prvej uhorsko-haličskej železnice, ktorá spájala Lupkovským tunelom Budapešť s Przemyslom a ďalej s L'vovom.

Veľmi dôležitým dátumom pre tieto oblasti bol 21. december 1867, keď cisár František Jozef I. vyhlásil konštitúciu, na základe ktorej sa habsburská monarchia zmenila na dualistický štát Rakúsko-Uhorsko. Hoci Slovensko, ako aj dnešné juhovýchodné Poľsko patrili pod spoločné žezlo, museli fungovať v rôznych politických a sociálnych podmienkach.

Rzeszów a Halič sa stali časťou tzv. Predlitavska (Rakúske cisárstvo), Stropkov a Zemplín časťou Zalitavska (Uhorské kráľovstvo). Halič na základe cisárskej konštitúcie z roku 1867 získala širokú autonómiu, čo malo okrem iného za následok národné obrodenie v týchto oblastiach. V nasledujúcich desaťročiach sa stala dominantným jazykom poľština, vznikli poľské gymnáziá a vysoké školy, prevládali kultúrny život, vznikli mnohé časopisy. Poliáci mali reálny vplyv na fungovanie Haliče, pričom zastávali jeho dôležité štátne funkcie s vplyvným zastúpením v rakúskom parlamente. Bývalý rzeszowský starosta, šľachtic Kazimír Badeni, zastával v rokoch 1895-1897 funkciu predsedu rakúskej vlády, a miestny zeman Adam Jędrzejowicz v rokoch 1898-1899 bol ministrom Haliče v rakúskej vláde (túto funkciu po celý čas existencie Rakúsko-Uhorska spravovali Poliáci). Situácia na Slovensku bola iná.

V Uhorskom kráľovstve nebola uznávaná rôznorodosť tam žijúcich národov a bola tu vedená intenzívna maďarizácia verejného života.

V druhej polovici XIX. storočia, vzhľadom na blízkosť hranice s Ruskom a rastúcim napätím medzinárodnej situácie, začali tieto oblasti naberať čoraz väčší vojenský význam. Veľký význam malo najmä vytvorenie Pevnosti Przemysl kon-

Pohľadnica zo Stropkova zo začiatku XX. storočia

Spomienková pohľadnica z poľsko-československého hraničného priechodu v Barwinku z roku 1923

com XIX. storočia. Bol to obrovský systém opevnenia a zosilnenia s vojenskou posádkou. Jej počet dosiahol v čase vypuknutia I. svetovej vojny 130 tisíc vojakov, prakticky zo všetkých národností žijúcich v Rakúsko-Uhorsku. S pevnosťou Przemysl boli rôznym spôsobom spojené kasárne a vojenské jednotky rozmiestnené v rôznych mestách Haliče a súčasného Slovenska.

Od konca XIX. storočia mali rastúci význam medzi inými aj kasárne v Rzeszowe. Na začiatku XX. storočia bolo v meste s okolo 20 tisíc obyvateľmi asi tritisíc vojakov rôznych formácií a objekty kasární boli intenzívne rozširované. Bol tu medzi inými 3. pluk Národnej obrany, 17. pluk pechoty Národnej obrany, 14. brigáda Rakúsko-uhorskej kavalérie a 40. a 90. pluk

pechoty Rakúsko-Uhorska. Na druhej strane Karpát sa vojenské kasárne nachádzali napríklad v Prešove, kde podľa údajov z roku 1900 bolo takmer 1200 regulárnych vojakov a 170 honvédov z vnútorných vojsk.

Vypuknutie I. vojny spôsobilo, že rovnako Rzeszów, ako aj Stropkov sa rýchlo ocitli v oblasti vojenských operácií. Útoky ruskej armády smerovali na Krakov a cez Karpaty do Uhorska. Rzeszów bol dvakrát pod ruskou okupáciou: na prelome septembra a októbra 1914 a od 7. novembra 1914 do 11. mája 1915.

Okolie Stropkova bolo dejiskom ťažkých bojov v Karpatoch na prelome rokov 1914 a 1915. V novembri 1914 sa Rusom podarilo prekročiť Lupkovský priesmyk a obsadiť pohraničné oblasti Slovenska, ktoré boli považované ako východiskový bod pre útok na Budapešť. V marci 1915 padla obkľúčená pevnosť Przemysl pod tlakom ruských vojsk a v dôsledku Veľkonočnej bitky cárska armáda dosiahla okraj uhorskej nížiny, pričom medzi inými obsadili Stropkov. Tieto udalosti spôsobili depresívny dojem v celom Rakúsko-Uhorsku, strata Krakova a Budapešti mali vážne následky. Front sa v tejto časti zdržal až do začiatku mája, keď spod Gorlic prišiel

silný útok rakúsko-uhorských a nemeckých vojsk, ktoré vypudili Rusov zo Slovenska a Haliče. Aréna vojenských činností sa posunula ďaleko na východ. Koncom októbra 1918 došlo k rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie. Koniec I. svetovej vojny priniesol vznik nových štátov v strednej Európe. Rzeszów sa vrátil do znovurodiaceho sa Poľska a Stropkov a stal súčasťou Československa.

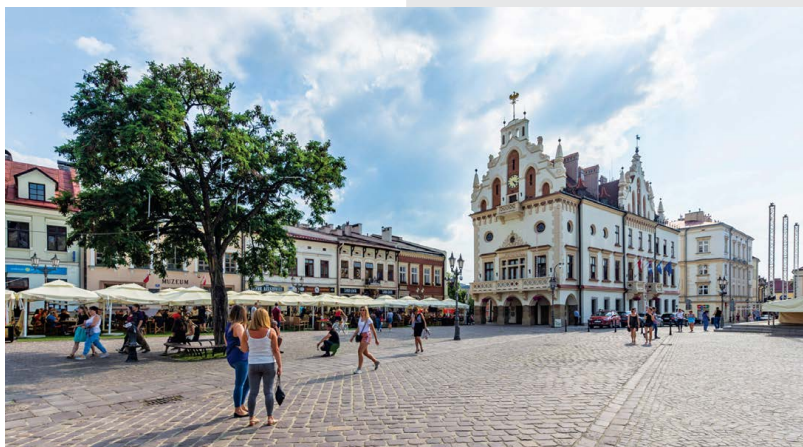

Vojaci 12. rakúsko-uhorskej pluku (mládenec, junák) v Stropkove vo februári 1915

miesta zastávky – Strzyżów, Korczyna, Dukla, Barwinek, Vyšný Komárnik, Nižný Komárnik, Bodružal, Mirofa, Bukovce, Veľkrop
dĺžka chodníka – 144 km
čas na prejazd trasou – 2,5 h (bez prehliadky)

➔ Rzeszów ➔ Stropkov

Námestie s radnicou v Rzeszowe

Prechádzku chodníkom „Po stopách Rakúsko-Uhorska“ začíname v meste Rzeszów.

Je to najväčšie mesto juhovýchodného Poľska, hlavné mesto Podkarpatského vojvodstva a centrum Rzeszowskej metropolitnej oblasti. Sídli tu samosprávne a vojvodské orgány, vládne a súdne inštitúcie. Je hospodárskym, akademickým, kultúrnym a rekreačným centrom juhovýchodného Poľska. Rzeszów je bohatý na kultúrne centrá – kiná, divadlá, galérie umenia a fotografie, kultúrne domy, múzeá. V meste a okolí sa konajú kultúrne a športové podujatia, z ktorých mnohé sú medzinárodného charakteru. Osobitné renomé získali najmä: Európsky štadión kultúry – Východ kultúry, Svetový festival poľských folklórnych súborov, ktorý sa koná od roku 1969, Medzinárodný festival piesne „Carpathia“, Sviatok Paniagi, Festival divadiel oživej formy „Maskarada“ či Festival „Pramene pamäte: Kantor – Grotowski – Szajna“.

Medzi najväčšie turistické atrakcie Rzeszowa patrí **námestie s radnicou a studňou** z XVII. st. ktoré sú ústredným

bodom Starého mesta a **Zámok Lubomirských** (v súčasnosti sídlo Obvodného súdu). Sú to tiež dôležité body na trase „Po stopách Rakúsko-Uhorska“.

Námestie

Súčasný námestie sa trochu líši od pôvodného vzhľadu z XV. storočia – len tri súvislé rady sú zastavané kamennými budovami, ktoré boli v priebehu rokov prestavané. Nachádzajú sa v nich hotely, reštaurácie, bary, múzeá a rôzne inštitúcie. Jednou z najzaujímavejších je kamenná stavba č. 19. Na základe objavených tehlovo-kamenných múrov, klenieb a lámaných oblúkov gotických prekladov (ogivály), ktoré môžeme vidieť v Podzemnej turistickej trase, môžeme určiť začiatočný čas výstavby tohto objektu na prielom XV. a XVI. st.

Ratusz
Radnica
City hall

Radnica (ul. Rynek 1)

Začiatky existencie najreprezentatívnejšej budovy rzeszowského námestia siahajú do roku 1354, kedy kráľ Kazimír Veľký dal svojmu vernému rytierovi

a diplomatovi Jánovi Pakosławowicowi zo Stróžysk mesto a vymenoval Rzeszów na základe magdeburského práva.

Prvá písomná zmienka o fungovaní radnice pochádza z 8. mája 1427, keď muži vnuček Pakosławica Kataríny a Ofki Rzeszowských – Peter Kmíta Lunak z Wiśnicza a Stogniew zo Szumska (jeden z ďalekých predkov veľkého spisovateľa a básnika XVI. storočia Mikuláša Reya, ktorý je považovaný za „otca poľskej literatúry“) vydali nové mestské privilégium pre požiarom zničené mesto. Mešťania mohli pod radnicou postaviť stánky a v jej pivniciach vytvorili miesto pre skladovanie a predaj vína, medu a marcového piva.

Jeden z ďalších vlastníkov mesta, Mikuláš Rzeszowský, v ďalšom privilégium zo dňa 25. júna 1571 dovoľoval stavať vedľa radnice stánky s drobným tovarom, najmä so soľou a jednu pivnicu určil na obchod s vínom a medom. O 20 rokov neskôr, v roku 1591, na príkaz Mikuláša Spytky Ligęzy - veľmi významného hospodára mesta – bola postavená nová, neveľká budova s verandou, predsieňou a vežou, pravdepodobne postavená na základoch starej radnice. V priebehu času bol objekt veľakrát zničený. Bol sužovaný plameňmi prenasledujúcimi mesto, medzi inými v rokoch 1427, 1559, 1576, 1621 a 1728 a v dôsledku tatárskych nájazdov (1498, 1502, 1524), alebo sedmohradských vojsk Juraja II. Rákociho v roku 1657.

Okolo roku 1730 bola vykonaná generálna oprava radnice a jej rozšírenie, ktoré viedol vojenský inžinier a dvorný architekt nasledujúcich vlastníkov mesta, kniežat Lubomirských – sas Karol Henryk Wiedemann. Ďalšia prestavba v klasicistickom štýle sa uskutočnila v roku 1820 pod vedením Johanna Burgallera. Za súčasnú podobu radnice vďačíme prácam z konca XIX. storočia. Obrovská rekonštrukcia bola sprevádzaná mnohými emóciami a diskusiami o budúcom vzhľade budovy. Počiatočný projekt, nadväzujúci na kráľovskú renesanciu, vykonal Kazimír Hołubowicz, ale finálnu verziu pravdepodobne pripravil, v súlade s predpismi platnými v úradnej architektúre, stavebný poradca z Lvova František

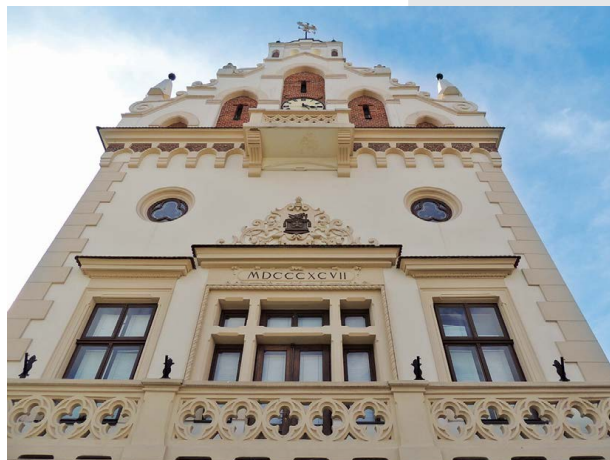

Rzeszowska radnica na pohľadnici z roku 1910

Skowron. Riadením stavebných prác bol poverený František Stążkiewicz. Autormi štuky a betónových prvkov boli Peter Harasimowicz a sochár Parliński, kamenné prvky vytvoril František Janik. Orla, ktorý sa nachádza nad východnou fasádou, vyrobil Ján Daschek. Maliarske dekorácie v konferenčnej sále sú dielom ľvovského umelca Szczurowského, vitráže – Henryka Schapira, kováčske prvky – Michala Woźniaka. Stavebný materiál dodávala tehelnia Ľudovíta Holzera, krytinu fabrika z Niepołomic, dlaždice – krakovský závod Niedźwieckiego. Hodiny na radničnej veži vykonala ľvovská firma Komorowského, parkety doručila fabrika kniežat Potockých z Kamionki a podlahové kameninové dlaždice boli doručené z Prahy v Českej republike.

K budove bolo postavené ešte jedno poschodie, schodisková šachta tak získala reprezentatívny, bohato ozdobený vzhľad, boli vytvorené tri arkádové oblúky, nad ktorými sa nachádza terasa patriaca k obradnej sále. Samotný objekt v novogotickom štýle bol postavený v roku 1898, ale dokončovacie práce trvali až do roku 1902.

V priebehu času plnila radnica reprezentatívnu a administratívnu funkciu. Tu, v závislosti od historického obdobia, úradovali

Radnica v Rzeszowie, fot. ©Wojkac (WikimediaCommons)

starostovia, náčelníci a primátori mesta, a zhromažďovali sa tu mestskí radcovia. Objekt bol použitý aj na obchodné účely a v XIX. storočí sa tu dočasne nachádzala medzi inými ženská škola, sídlo miestnej polície a väzenie. Počas II. svetovej vojny tu úradovali okupačné samosprávy, z budovy bol odstránený pozlátaný orol a na celom objekte boli rozmiestnené hitlerovské zástavy a emblémy.

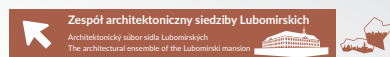
Paradoxne význam radnice, ako sídla mestskej samosprávy začala narastať po roku 1772, kedy Rzeszów – v dôsledku I. rozdelenia Poľska – bol pripojený k habsburskej monarchii. Postupne sa mestských práv zriekali jeho poslední majitelia – rodina Lubomirských. V roku 1820 bol Rzeszów zaradený do kráľovských miest a v septembri 1845 cisár Ferdinand I. potvrdil výkup posledných práv od rodiny Lubomirských. Týmto spôsobom mesto prestalo byť v súkromnom vlastníctve a výrazne sa tak zvýšila hodnota miestnej správy. Radnica spolu s úradníkmi získala skutočný vplyv na mestský život v roku 1867, keď spolu so vznikom rakúsko-uhorskej monarchie bola Halič (zried. Galícia) pridelená autonómia. Miestny notár Ján Pogonowski zasadol v kabinete radnice ako prvý oficiálny starosta (náčelník) Rzeszowa.

Aj v období II. svetovej vojny, ako aj po nej, budova bola zanedbaná, podľahla devastácii, ničili sa najmä dekoratívne

prvky. Generálna rekonštrukcia radnice, ktorá jej vrátila pôvodný vzhľad a bývalú slávu, bola vykonaná v rokoch 1993-1996, hlavne so zameraním na obnovu interiéru.

Dnes sa v budove nachádzajú kancelárie najdôležitejších mestských úradníkov s primátorom a jeho zástupcami. V reprezentatívnej a najväčšej sále sa konajú zasadnutia mestského zastu-

pitelstva, civilné svadby a príležitostné konferencie a stretnutia. V pivniciach sa nachádza galéria. Z radničnej veže znie každý deň poľnica mesta. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Zámok Lubomirských Obvodový súd v Rzeszowe (pl. Śreniawitów 3)

Rzeszowski zámok vďačí za svoju súčasnú podobu časom Rakúsko-Uhorska, kedy bol postavený prakticky nanovo, na základoch dávnej šľachtickej rezidence. Počiatky jeho existencie sa počítajú o niekoľko sto rokov naspäť.

Pravdepodobne už v XIV. storočí, krátko po vstupe Rzeszowa do Poľského kráľovstva, tu bol obranný dvor. Určite mal v tomto mieste svoje bydlisko najvýznamnejší majiteľ Mikuláš Spytek Ligęza, ktorý okolo roku 1620 pristúpil k výstavbe opevneného zámku. Na tú dobu to bola silná a ťažká stavba na dobytie. Svojou prvou skúškou prešiel zámok v roku 1624, kedy účinne odohnal tatársky nájazd.

V polovici XVII. storočia sa Rzeszów stal súčasťou veľkých nehnuteľností veľkého magnátskeho rodu Lubomirských, a v istom čase postúpil do mena rodného sídla. V čase Lubomirských bol zámok mnohokrát rekonštruovaný podľa potrieb vlastníkov a podľa vtedajšej architektonickej módy. Podstatné

Zámok Lubomirských v Rzeszowe

rozšírenie zámku a jeho opevnenia sa konalo v polovici XVIII. storočia pod vedením saského architekta Karola Henryka Wiedemanna, ktorý bol tiež autorom podrobného plánu mesta z tohto obdobia.

Počas trvania Barskej Konfederácie zažil zámok veľmi intenzívne šľachtické, antiruské povstanie v rokoch 1768-1772. Po začlenení Rzeszowa, spolu s časťou poľských zemí do habsburskej monarchie v roku 1772, čoraz viac upadal. Rodina Lubomirských, ktorá vtedy prežívala finančné problémy, postupne predávala svoje majetky. Na začiatku XIX. storočia preniesli rodné sídlo do Charzewic, vzdialených od Rzeszowa niekoľko desiatok kilometrov.

V roku 1812 bol opustený zámok určený rakúskymi orgánmi za sídlo obvodu/ dištriktu (administratívna jednotka pozostávajúca z niekoľkých desiatok krajov), súdu a väzenia. V roku 1821 rodina Lubomirských nakoniec svoju bývalú usadlosť predala za 65 tisíc zlotých. O dvadsať rokov neskôr sa zbavili zvyšku práv na mesto Rzeszów, ktorý získal štatút slobodného mesta. Noví správcovia postupne menili vzhľad zámku a jeho okolia. Bol odstránený bastión – vysunutá časť opevnenia, vyspaná cesta k bráne, vyčerpané zámocké jazero, dostavaná budova väznice, bola prestavaná veža, ktorá bola znížená o jedno podlažie a stratila charakteristickú helmu. Mimo prebiehajúcej

rekonštrukcie v XIX. storočí zámok stále chátral, menil sa na ruiny, jeho technický stav sa zhoršoval.

V poslednom desaťročí XIX. storočia sa snažili objekt zachrániť. Prominentný architekt a reštaurátor pamiatok Zygmunt Hendel vykonal inventarizáciu zámku a jeho vybavenia a vypracoval plány na obnovu budovy. Ich základom mal byť plán Wiedemanna. Už počas realizácie projektu bol zmenený Františkom Skowronom. Práce začali 1. mája 1902. Počas týchto prác sa však ukázalo, že stav stien a základov je v hroznom stave. Plán nadstavby ďalšieho poschodia tak neprichádzal do úvahy a bol zamietnutý. Budova bola zbúraná a postavená prakticky od základov.

Namiesto bývalého zámku Lubomirských, vznikol nový, štvorkrídlový a dvojpodlažný objekt, prispôbený potrebám väzenia a súdu. Z dávnej konštrukcie zostala prakticky len veža. Je zaujímavé, že bola zvýšená o jedno poschodie, ktoré bolo zakončené poľským orlom na prestavanej kupole. Rakúsko-uhorskí úradníci sa kvôli tomu rozhorčili, ale pre vykonávateľa sa to obišlo bez následkov.

Práce na výstavbe severovýchodnej časti budovy boli zakončené v septembri roku 1903, celok bol odovzdaný na používanie v novembri roku 1905. Slávnostné posvätenie budovy sa uskutočnilo 21. januára 1906. Zámok splňal svoju funkciu až do konca existencie Rakúsko-Uhorska. Väzenie sa tu nachádzalo aj v najbližších de-

saťročiach. Ponuré boli najmä časy II. svetovej vojny a režimu Stalina. Nacisti tu väznili tisíce ľudí po dozrívach z činností týkajúcich sa nezávislosti na úkor Tretej ríše. Väzňom zámku bol nejaký čas medzi inými trojnásobný poľský premiér a líder Poľskej ľudovej strany (Wincenty Witos), ktorého nacisti neúspešne nahovárali k vytvoreniu kolaboračnej vlády. Počas celého obdobia okupácie boli na zámku vykonávané exekúcie, časť väzňov bola zastrelená v blízkosti Rzeszowa. V období stalinizmu boli vo väzení držaní, a tiež boli vykonávané tresty smrti na vojnových zločincoch, členoch Ukrajinskej povstaleckej armády, ako aj na aktivistoch antikomunistického odbojového hnutia.

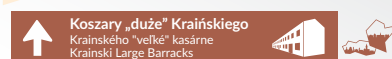
V roku 1981 zámok prestal slúžiť ako väzenie, ktoré bolo presunuté do novopostaveného objektu v podzeczowskom Załęžu. Budova zostala sídlom súdov a prokuratúry. V 90. rokoch XX. storočia boli prevedené početné rekonštrukcie objektu a okolia. V budúcnosti, po

Zámok počas prestavby v roku 1902

plánovanom presunutí súdnych orgánov, sa tu má vytvoriť sídlo kultúrnych inštitúcií. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Ďalšie dôležité body na trase sú: „veľké“ kasárne, komplex železničných kasární, železničná stanica, II Liceum Ogólnokształcące im. Płk. Leopolda Lisa-Kuli a Vojsenské kasárne.

Kraiňského „veľké“ kasárne (al. Piłsudského 8-10)

Prvý objekt na tomto mieste, pri bývalej Mostowej ulici, v časti nazývanej v tej dobe Novým mestom, bol postavený pravdepodobne v 20-tych rokoch XIX. storočia a slúžil ako hostinec.

Po veľkom požiari v júni 1842, ktorý pripravil tritisíc obyvateľov o strechu nad hlavou a vynútil zavedenie prísnych pravidiel na výstavbu Rzeszowa, majiteľ urobil významné rozšírenie objektu, pristavujúc poschodie, štvorcový kamenný dom s veľkým vnútorným nádvorím. Miestnosti na prvom poschodí boli zlúčené s vonkajšími galériami. Čelná fasáda bola ozdobená pilastrami s korunujúcou rímsou. V prednom krídle sa nachádza prejazdná sieň. Vytvorenie nádhornej budovy je neoddeliteľne spojené s veľmi zaujímavou a zasluženou postavou Maurycego Kraiňského, zemana a právnika, účastníka Novembrového povstania v roku 1831, ktorý sa po porážke povstania usadil

Hlavná schodisková šachta zámku v Rzeszowie, fot. ©Gardomir (Wikimedia Commons)

Kraiňského „veľké“ kasárne

v prímestskej obci Rzeszowa v Błażowej. Veľmi aktívne sa zapájal do života miestnej spoločnosti, úspešne sa snažil o výstavbu železničnej trate Krakov-Lvov, od roku 1860 bol členom rakúskej Rady a spolutvorcom ústavy pre Halič. Dlhé roky bol aj členom haličského zemského snemu a členom dozornej rady Železnice Karola Ľudovíta.

Prerábanie, alebo výstavba kamenného domu od začiatku, o ktorej rozhodol Kraiňský, mala spojenie s prispôbením sa k požiadavkám mestských orgánov, ktoré hľadali miesto na kasárne pre rozrastajúcu sa vojenskú posádku. Predtým boli vojaci prevažne umiestňovaní v súkromných domoch, neexistovali žiadne organizované vojenské zariadenia. Mesto tak prenajalo od majiteľa skončený kamenný dom, ktorý sa od tej doby nazýval „kasárňami Kraiňského“, alebo „veľkými kasárňami“, na rozdiel od „malých kasární“, ktoré sa nachádzali na druhej strane Mostowej ulice, v budove Saula Hasklera.

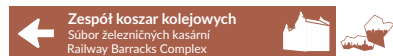
V prvom období bola v kasárňach pravdepodobne časť 2. pluku Kyrysníkov, ktorí tvorili na začiatku 40. rokov približne osemdesiat vojakov a približne rovnaké množstvo koní, neskôr, s postupom času – a spolu so zväčšovaním rzeszowskej posádky, využívali ich priestory iné formácie. V druhej polovici 70. rokov XIX. storočia mesto nakoniec kúpilo kamennú stavbu od Kraiňského a v roku 1889 tu bolo vytvorené vojenské kasáre.

Na prelome XIX. a XX. storočia boli „kasárne Kraiňského“ prestavané a prispôbené potrebám rastúcej rzeszowskej posádky prostredníctvom renomovaného miestneho architekta a staviteľa Františka Stażkiewicza. Počas I. svetovej vojny, keď Rzeszów dva razy obsadili Rusi (21. 9 - 4. 10. 1914 a 7. 11. 1914 - 11. 5. 1915), tu prebývali ruské cárske vojská, ktoré za sebou zanechali značné zničené miesta a devastáciu. Na sklonku nezávislosti kasárne využíval 17. pluk pechoty, bežne nazývaný „rzeszowským“, a keďže v tej dobe vojenským budovám boli priradované mená najvýraznejších, ako aj súčasných veliteľov, „kasárne“ boli pomenované menom gen. Jozefa Hallera – veliteľa slávnej „modrej divízie“ sformovanej vedľa Francúzska.

Postupom času úloha kasární Kraiňského/Hallera aj v súvislosti so vznikom ostatných vojenských budov čoraz viac upadala. V roku 1922 ju vojsko prestalo používať na doterajšie účely, bola používaná iba ako bývanie pre pracovníkov. O desať rokov neskôr bol kamenný dom vrátený mestu na civilné účely.

V roku 1989 boli staré kasárne Kraiňského/Hallera zapísané do okresného registra historických pamiatok a o niekoľko rokov neskôr boli odovzdané v podobe daru nadácii „Nový život“. Dnes sa tu nachádzajú medzi inými obchody a prevádzky s rôznymi službami. Zaujímavosťou je fakt, že v kamennej budove začína zachovaný vodovod z XIX. storočia, ktorý vedie do rieky Mikoška. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Idúc ulicou Batorego sa dostaneme do ďalšieho komplexu kasární, na ktorom je informačná tabuľa chodníka.

Súbor železničných kasární (ul. Batorego 24)

História kasární je úzko spojená s rozhodnutím orgánov Rakúsko-Uhorska umiestniť v Rzeszowe oddiely Národnej obrany (Landwehry), ktoré mali byť podporou aktívnej armády a v prípade ozbrojeného konfliktu mali zaisťovať vnútornú bezpečnosť. Prvý prápor (zast. batalión) Národnej obrany sa objavil v meste v roku 1869. Spočiatku boli vojaci umiestňovaní v súkromných domoch, alebo prenajímaných budovách od súkromných vlastníkov. V 80. rokoch XIX. storočia padlo rozhodnutie o výstavbe úplne nových kasární pre Národnú obranu.

Bola to prvá, typicky vojenská investícia v meste, ktorú financovali miestne orgány. Na túto výstavbu bola vybraná oblasť v bezprostrednej blízkosti stanice a železničnej trate, na tzv. Cyganovke (terajší plác Kilińského) a Poľnej ulice (v súčasnosti Batorego), v okruhu niekoľkých stoviek metrov. V nasledujúcich rokoch tu vyrástli ďalšie objekty. V rokoch 1883-1884 vznikli kasárne pri ul. Kilińského 1. V roku 1889 bola postavená jedinečná 23-osová dvojpodlažná budova pri ulici Batorego 9, a v poslednom desaťročí

XIX. storočia bola postavená budova pri Batorego 20. V roku 1896 sa komplex kasární obohatil o domy pri Batorego 24 a 26, a v roku 1910 – Batorego 28 (v tomto objekte sa nachádzalo sídlo vojenského veliteľstva).

V tomto komplexe sa zdržiaval medzi inými 17. pluk Landwehry. Poschodová budova pri Kilińského, ozdobená rímsami a rizalidmi, bola využívaná pracovníkmi 55. práporu Národnej obrany, ale v celkom prepychovo ozdobenej budove pri Batorego 9 bol umiestnený 56. prápor Národnej obrany.

V období I. svetovej vojny, počas dvoch niekoľkomesačných okupácií mesta ruskými vojakmi, prebývali v priestoroch kasární ruskí vojaci. Keď odchádzali z mesta v máji 1915, tak za sebou zanechali početné zničené miesta a devastáciu. Objekty boli opäť využívané rôznymi jednotkami rakúsko-uhorskej armády a v roku 1918 sa v nich umiestnil medzi inými 17. pluk pechoty, znovu sa rodiačo poľského vojska. V nezávislom Poľsku boli kasárne pomenované menami významných veliteľov. Pri Kilińského sa tak nachádzali kasárne Jana Kilińského, pri Batorego kasárne Bartosza Głowackého.

S postupom času bola úloha kasární čoraz menšia. V období II. svetovej vojny sa tu nachádzali nemecké jednotky. Na Kilińského boli tzv. mestské kasárne (Stadt Kaserne) pre 200 vojakov a na Batorego bolo umiestnené 60-členné oddelenie žandárov a vedľa

sa nachádzala továreň na výrobu marmelády, ktorá pracovala hlavne pre potreby vojska.

25. mája 1944 v blízkosti železničných kasární na ulici Batorego, sa konala najslávnejšia, rzeszovská akcia podziemia niepodległościowego (podziemia nezávislosti) proti hitlerovcom. Vojaci Armii Krajowej (Zemskej armády) uskutočnili úspešný atentát na

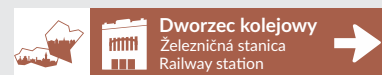

Budovy kasární pri ulici Batorego v období I. svetovej vojny

funkcionárov miestneho Gestapa (nemecká tajná polícia) Friedricha Pottebauma i Hansa Flaschke.

Po II. svetovej vojne vojsko rozhodlo, že kasárne pri Kilińského a Batorego nebudú potrebné. V odovzdaných budovách mali svoje sídlo rôzne železničné inštitúcie, úrady, stanoviská so službami. Väčšina budov v komplexe starých kasární je zapísaná do okresného registra historických pamiatok.

Idúc po ulici Grottgera sa dostaneme na pl. Dworcowy. Tu je povinný bod na trase – železničná stanica.

Železničná stanica (pl. Dworcowy 1)

Začiatky fungovania rzeszowskej železničnej stanice siahajú do polovice XIX. storočia, kedy sa rakúske orgány rozhodli vybudovať železničnú trať Krakov - Lvov, nazvanú Železnicou Karola Ľudovíta. Málo však chýbalo a Rzeszów by sa nachádzal za určenou trasou.

Pôvodné plány predpokladali, že z geologických dôvodov budú železničné trate položené vo veľkej vzdialenosti severne od

Rzeszowa. Mesto by tak nemalo najrýchlejšie spojenie a ani perspektívu rozvoja. Šance na to, čo všetko by mohla priniesť taká výstavba železnice, si našťastie všimli miestne elity a orgány na čele so zámožným kupcom Ignáciom Schaitterem. Rzeszowčania dokonca súhlasili aj s pokrytím časti nákladov, len aby železničná trať viedla cez ich mesto.

Celá táto záležitosť sa dostala až na cisársky dvor do Viedne, kde sa Rzeszowčanom podarilo presvedčiť tamjšie orgány o svojich argumentoch a dôvodoch. Nakoniec sa rozhodlo, že železničná trať bude prechádzať cez Ruskú Wieś, vtedy samostatný okres, ktorý sa však nachádzal kilometer od rzeszowského námestia. Dnes je to hlavné centrum mesta.

Prvé železničné objekty, spolu s oddelením colného úradu a obchodnými prevádzkami, boli vytvorené ešte pred oficiálnym otvorením spojenia s Krakovom, ktoré sa konalo 15. novembra 1858. Počas prvého roku bol Rzeszów poslednou zastávkou, no počas najbližších dvoch rokov železničná trať viedla až do Ľvova.

Budova rzeszowskej stanice architektonicky naväzovala na neorenesančnú mníchovskú výstavbu a pozostávala z dvoch poschodových pavilónov, ktoré boli spojené prízemnými spojkami. V strede sa po-

Železničná stanica v Rzeszowe

vodne nachádzali okrem iného predsieň, hala s pokladňami, čakárne I. a II. triedy, batožinová trieda, poštový úrad, úrad zástupcu náčelníka a iné služobné miestnosti. V roku 1889, v súvislosti s otvorením železničnej trate Rzeszów - Jasło, bola stanica rozšírená. Rastúci osobný a nákladný ruch mal za následok, že od roku 1908-1909 bola vykonaná dôkladná a výrazná rekonštrukcia železničných objektov. Bola vytvorená priestranná kontinuálna dvojpodlažná hala, ktorú presvetľovali veľké okná. Bola tu tiež vytvorená reštaurácia a čakárne III. triedy.

Počas oboch svetových vojen mala stanica a rovnako aj železničná trať dôležitý strategický význam. V máji 1915 ruské vojská, ktoré ustupovali pred prichádzajúcimi armádami Rakúsko-Uhorska a Nemecka, spálili budovy stanice. Objekt bol prestavaný s menšími zmenami pri zachovaní doterajšieho architektonického štýlu. V čase nemeckej agresie na Poľsko v septembri 1939 bola stanica cieľom bombardovania a bola zničená aj v čase odchodu Nemcov z mesta v auguste 1944.

Po vojne boli železničné budovy niekoľkokrát prestavané a obnovené. Najväčší vplyv na ich podobu mali práce

zo začiatku 60. rokov, kedy stanica nabrala moderný vzhľad, pričom prišla o výrazné ornamenty na fasáde a bol tiež zmenený tvar okien a dverí.

V prvom desaťročí 21. storočia bola zrekonštruovaná budova stanice, bola obnovená fasáda a hlavná sála. Vchod do stanice dostal nový baldachýn a elektronické hodiny. Medzi hálom a čakárňou sa vytvorila spojitosť. Ďalšími plánmi je ďalšia dôkladná rekonštrukcia celého zariadenia. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Našou ďalšou zastávkou na ceste je budova II. Liceum Ogólnokształcącego (gymnázia) na ul. ks. Jałoweo. Informačná tabuľa chodníka v blízkosti objektu.

II Liceum Ogólnokształcące
II. středná škola
High School No. 2

II. stredná škola (ul. ks. Jałoweo 22)

Rapidný rozvoj mesta Rzeszów na prelome XIX. a XX. storočia, neustále narastajúci počet obyvateľov a prívľah mladých ľudí spôsobili, že existujúce v tej dobe jedno gymnázium nebolo postačujúce. Miestne orgány odštartovali úsilie vytvorenia a výstavby druhej strednej školy.

II. stredná škola

V roku 1903 rakúsko-uhorské orgány vydali predbežný súhlas na vznik II. mestského gymnázia s klasickým profilom.

Snaha vybudovať školu od základov preukázala Nadácia Jána Towarnickiego, ktorú tvorili dediči zámožného filantropa, krajského lekára a sociálneho aktivistu. Z jej zdrojov bolo postavených v Rzeszowe mnoho verejných budov, boli tiež financované štipendiá a príspevky pre nadaných a hudobných študentov. Na začiatku roku 1903 predstavitelia Nadácie súhlasili s cisársko-kráľovským Ministerstvom Osvety (školsťva), že budovu postavia vlastnými silami, a za určené ročné nájomné sa bude platiť z vládnych peňazí. Stavebné práce sa začali 3. marca toho istého roku.

Pod budovu budúcej školy kúpila Nadácia Towarnickiego od súkromného vlastníka za tridsať tisíc rakúsko-uhorských korún dve uhorské miery pozemku (cca 50 árov) na vtedajšej Krakowskej ulici (dnes Jałoweo). 26 decembra 1903 cisár František Jozef I. podpísal dokument umožňujúci otvorenie II. Gymnázia a 20. januára nasledujúceho roku boli dokončené stavebné práce.

Výstavba budovy bola sprevádzaná trochu emócií, najmä v súvislosti s jej architektrúrou. Nakoniec muselo mesto prijať eklektický štýl projektu inžiniera Bałabana s tradičnými motívmi neoklasicizmu. V konečnej verzii sa podarilo pretlačiť isté vlastenecké prvky tým, že na fasáde boli umiestnené obrazy významných Poliakov. Prvý školský rok sa začal v Gymnázii s 8 triedami, ktoré predpokladali 450 študentov – a bolo to 3. septembra 1904, a jeho slávnostné otvorenie za účasti námestníka Haliče – Andreja Potockého sa uskutočnilo v novembri. Prvým riaditeľom sa stal učiteľ dejepisu z Ľvova Mieczysław Warmksi. Pod záštitou Nadácie Jána Towarnickiego škola zostala do roku 1920, kedy bola znárodnená.

V období Rakúsko-Uhorska bolo medzi absolventmi II. Gymnázia množstvo ľudí, ktorí sa zapísali do poľskej histórie. Spomeňme plukovníka Kazimierza Iranek-Osmeckého – šéfa podzemnej služby Armii Krajowej (Zemskej armády), ktorý viedol počas II. svetovej vojny rozpracovanie nemeckých rakiet V1 a V2 a Józefa Szajna – svetovo preslá-

veného divadelného autora a umelca. Vynikajúcim študentom, ktorého meno teraz nosí II. stredná škola, bol národný hrdina, major (posmrtný podplukovník) Leopold Lis-Kula, blízky spolupracovník tvorcov poľskej nezávislosti, maršala Jozefa Piłsudského, v čase I. svetovej vojny úradník poľskej légie, ktorý skonal pod Torczynom na Wołyńi v roku 1919, vo veku iba 23 rokov.

Na začiatku I. svetovej vojny bola budova školy určená na vojenské účely. Využili ju rovnako vojaci Rakúsko-Uhorska, ako aj Rusi okupujúci mesto. Keď sa front preniesol na východ, do budovy sa opäť vrátili študenti. V jednej chvíli sa tu konali aktivity pre obe rzeszowské gymnázia. Vyučovanie v Gymnázii bolo opäť prerušené počas II. svetovej vojny. Budova obsadila takmer na päť rokov nemecká armáda a po ich ústupe tu bola sovietska vojenská nemocnica.

Do svojich miestností, už pod názvom II. stredná škola, sa škola vrátila začiatkom roka 1948. V nasledujúcich rokoch bola vykonaná generálna rekonštrukcia budovy. V roku 1979 bola škola prijatá medzi školy spojené v UNESCO. Po politických zmenách v roku 1991 sa patrónom II. strednej školy stal jej najslávnejší študent – podplukovník Leopold Lis-Kula.

Odchádzajúc z Rzeszowa cez ul. Dąbrowskiego smerom na ul. Podkarpacka navštívime ešte jeden bod na chodníku, označený informačnou tabuľou umiestnenou hneď vedľa budovy – Kasárenský súbor „Na Vyhnanici“.

Zespół koszarowy „na Wyrnanciu”
Kasárenský súbor „Na Vyhnanici”
“Na Wyrnanciu” Barracks Complex

Kasárenský súbor „Na Vyhnanici” (ul. Dąbrowského 28)

Na konci XIX. storočia, v súvislosti s vyhrotenou medzinárodnou situáciou a čoraz viac predpokladným vypuknutím vojenského konfliktu medzi Rakúsko-Uhorskom a Ruskom, sa zvyšoval vojenský význam Rzeszowa. Miestna vojenská posádka sa neustále rozrastala a v súvislosti s tým aj jej priestorové potreby. V 90. rokoch XIX. storočia bolo prijaté rozhodnutie o výstavbe ďalších kasární.

V rzeszowskej posádke začali získavať osobitný význam jednotky Národnej Obrany (Landwehry), ktoré mali v počiatkových

predpokladoch plniť úlohu vnútorných vojenských síl podporujúcich líniové vojská. Rzeszów sa čoskoro stal druhým mestom po Łvove s najväčším počtom vojakov Národnej obrany, pre ktorú sa stavali nové budovy.

Ako stavenisko bolo vybrané predmestie nazývané Vyhnancom (dnešná ul. Dąbrowského a okolie), ktoré bolo oficiálne pripojené k Rzeszowu až v roku 1901. Toto územie kúpil Adam Jędrzejowicz, jeden z najväčších vlastníkov pôdy, politik, v určitom období minister Haliče v rakúskej vláde. Na vládny pokyn sa prípravou projektov nových „kasární“ zaoberal hlavný stavebný inžinier rzeszowského magistrátu Kazimierz Hołubowicz spolu s popredným miestnym projektantom a stavebným zhotoviteľom Františkom Stążkiewiczom.

Práce sa začali v roku 1895. Pozdĺž súčasnej ulice Dąbrowského bol vytvorený komplex desiatok budov rôzneho účelu: obytné objekty, dielne, kancelárie, jazdiareň. Dokončenie kasární sprevádzali spory s vojskom, ktoré odmietlo prevziať budovy v dôsledku chýb a vysokej vlhkosti. Nakoniec bola investícia po mnohých rekonštrukciách a prácach odovzdaná do používania v roku 1900.

V kasárňach „Na Vyhnanci“ bol umiestnený 3 pluk ułanów (v prekl. mládenec, junák) Národnej Obrany (k.k. Landwehr Ulanen Regiment č. 3) pod velením oberšťa (plukovníka) Valeriana Fehmela. Jednotka pozostávala z nových regrútov, ktorí väčšinou pochádzali z Podkarpatska. Takmer 70 percent jeho členov boli Poliaci, cca. 25% Rusíni (Ukrajinci). Krátko pred vypuknutím I. svetovej vojny bola pod dohľadom architekta Petra Emilewicza časť kasárenských miestností upravená pre potreby delostrelectva Národnej obrany. Na začiatku XX. storočia kasárne pri súčasnej ul. Dąbrowského predstavovali časť neformálnej vojenskej oblasti, ktorá sa nachádzala v tomto mieste. V roku 1901, vo vzdialenosti niekoľko sto metrov, pri ul. Langiewica boli situované ďalšie kasárne, určené pre pechotu. Blízko pri ulici Hoffmanowej bola vytvorená vojenská nemocnica a neďaleko fungovala vojenská pekáreň a pivovar.

Kasárenské objekty pri ulici Dąbrowského si v podstate dodnes zachovali svoju architektúru a účel. V medzivojnovom období tu bol okrem iného 10 pluk ułanów (v prekl. mládenec, junák) kráľa Jána III. Sobieskiego a 22. pluk z poľného delostrelectva. Po II. svetovej vojne tu sídlila 9. Drezdeňská Dywizja Zmotoryzowana (Motorizovaná drážďanská divízia). V súčasnosti kasárne využíva 21. Brygada Strzelców Podhalańskich (Brigáda podhalańských strelcov).

V Rzeszowe stojí za to navštíviť:

Letný Palác Lubomirských zo začiatku XVIII. storočia, staré **pamiatkové kostoly** (farský z XV. storočia, Sanktuárium Matky Božskej v Rzeszowskej z XVI. storočia pri kláštore otcov Bernardínov a Kostol Svätého kríža z XVI. storočia pri kláštore otcov Piaristov), **synagógu** (Staromestská zo začiatku XVII. storočia a Novomestská z XVII-XVIII storočia).

Ďalšie atrakcie:

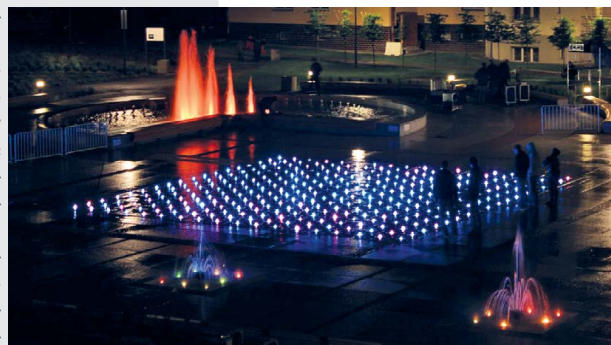
Podzemná turistická trasa (ul. Rynek 26)

Je to unikátny komplex podzemných pivníc a chodieb, predstavuje jednu z najväčších atrakcií mesta. Sieť podzemných chodieb vybudovaná od XIV. do XVIII. storočia obyvateľmi Rzeszowa slúžila ako obchody, sklady, výrobné prevádzky a napokon –

Podzemná turistická trasa

počas vojen a pohrôm – ako úkryt. Dnes tieto záhadné a zároveň krásne obnovené priestory historických pivníc obohatené o exponáty môžete navštíviť. Dĺžka chodieb je 396 metrov, nachádzajú sa v hĺbke 0,5-10 m pod základovou doskou námestia.

Multimediálna fontána, fot. ©Grzegorz Bober (WikimediaCommons)

Multimediálna fontána

(al. Lubomirských)

Nachádza sa v blízkosti Letného paláca Lubomirských a je jedným z najväčších a technologicky najvyspelejších inštalácií v Poľsku. Ukážky, ktoré sa tu uskutočňujú, predstavujú kombináciu vodných a svetelných efektov, laserov, dymu a tiež obrázkov, ktoré sú zobrazované na vodnej obrazovke. Všetko je synchronizované s hudbou. V prednej časti fontány je amfiteáter pre 300 miest. Projekcia prebieha každý deň o 13:00, 17:00, 20:00, alebo 21:00 (aktuálny program: www.fontanna-multimedialna.pl).

Okružný most pre chodcov

(al. Piłsudského/ul. Grunwaldzká)

Oblasťné Múzeum (ul. 3. Mája 19)

Lovecké Múzeum (ul. ks. Jałowego 25)

Etnografické Múzeum Františka Kotuli

(ul. Rynek 6)

Múzeum Dobranocek (ul. Mickiewicza 13)

vonkajšie bazény ROSIR

(ul. ks. Jałowego 23)

V meste sú mnohé ubytovacie zariadenia, reštaurácie, bary, čerpace stanice, zmeňárne a bankomaty. Vo vzdialenosti niekoľkých kilometrov od Rzeszowa (smerujúc na východ po DK19) sa nachádza Zámok v Łańcucie – miesto hodné návštevy.

Zámok v Łańcucie

Zámok v Łańcucie je jedným z najcenejších šľachtických sídiel v Poľsku. Postavený na príkaz Stanislava Lubomirského

Zámok v Łańcucie, fot. ©Piotrus (WikimediaCommons)

v rokoch 1629–1642 je známy pre svoj jedinečný interiérový a historickú kolekciu konských kočov. Zámok za svoj dnešný architektonický tvar a fasády v štýle francúzskeho neobaroka vďaka modernizácii, ktorú previedli Potockí na prelome 19. a 20. storočia. V interiéri sú početné umelecké diela pochádzajúce z dárnych ťažkých zbierok. Sídlo je obklopené malebným starým parkom v anglickom štýle.

➡ Rzeszów ➡ Strzyżów

Odchádzajúc z Rzeszowa smerujeme po DK 19 (E371) na juh. Naším cieľom je mesto Strzyżów. Prechádzame okolo obce Boguchwała. Tu stojí za to na chvíľu sa zastaviť a navštíviť neskorý barokový kostol z roku 1729. Hneď vedľa, v historickom parku, sa nachádza majestátny palác rodu Lubomirských. Toto barokové sídlo pochádza z roku 1728. Dnes sa v jeho vnútri nachádzajú úrady. Sú tu hotely, reštaurácie, čerpacie stanice, bankomaty, zmenáreň a obchody.

Prechádzajúc ďalej cez Lutory a Zarzecze nás sprevádza krajinná scenéria rozprestierajúceho sa pásma Pogórza Dynowskiego (Dynovského pohoria). V obci Połomia stojí za to navštíviť očarujúci neskorý gotický kostolík sv. Mikuláša zo XVI. storočia (reštaurovaný na začiatku XX. storočia). Idúc ďalej cez Glinik Chrzewski prichádzame do Strzyżowa.

Železničná stanica v Strzyżowe

STRZYŻÓW Železničná stanica (ul. Weissa 1)

12. októbra 1890 bola odovzdaná do užívania sedemdesiatkilometrová železničná trať spájajúca Rzeszów s Jasłom. Na tridsiatom kilometri sa nachádza železničná stanica v Strzyżowe, je to najdôležitejšia stredná stanica na trase.

Trať sa najprv nezačínala od hlavnej stanice v Rzeszowe, ale od menšej – Rzeszów-Staroniwa. Bolo to tak z dôvodu, že rzeszowsko-jasielska železnica patrila k štátnej železničnej spoločnosti, zatiaľ čo trať Kraków-Lvov (Karola Ľudovíta), prechádzajúca cez hlavnú stanicu Rzeszów, bola súkromnou spoločnosťou. Medzi firmami dochádzalo ku konkurenčným sporom, ktoré boli ukončené až znárodnením krakovsko-lvovskej železnice.

Súčasný vzhľad železničnej budovy pravdepodobne pochádza z roku 1910. Jej architektúra je typická pre mnohé železničné objekty z tohto obdobia: poschodová, s prízemnými prístavbami na krídlach a s typickými haličskými prístreškami od strany koľajníc. Stanica mala štyri hlavné koľaje a tri vedľajšie, z ktorých jedna viedla k nakladaciemu priestoru.

Budova stanice v meste Strzyżów je nerozlučne spätá s postavou Wojciecha Weissa, prominentného maliara, rektora krakovskej Akadémie Sztuk Pięknych

(Akadémie výtvarných umení). Umelec tu začal prebývať v roku 1890 a spolu so svojou rodinou býval v železničnej budove až do roku 1903 (švagor Weiss – Stanisław Florek – bol prvým náčelníkom stanice do roku 1905). Maliar tak trávil čas so svojou rodinou, pričom sa v rovnakom čase venoval tvorivej práci.

V Strzyżowie bolo vytvorených veľa obrazov majstra, o. i. „Taniec Fauna z dziewczyną“ (1899) – Taniec Fauna s dievčinou, „Promienny zachód słońca“ (1900) – Prameň západ slnka, slávna „Mielizna“ (1902) – Plytčina, či „Maki“ (1902). Dobu pobytu maliara v Strzyżowie pripomína vymurovaná tabuľa na fasáde budovy železničnej stanice z roku 1975 s obsahom: „V tejto budove žil a tvoril v rokoch 1898–1903 Wojciech Weiss, vynikajúci umelec maliar, ktorý miloval krásu krajiny Zeme Strzyżowskiej, syn železničiara povstalcu z roku 1863. V rokoch 1910–1950 bol profesorom Akadémie výtvarných umení v Krakove a tiež jej trojnásobným rektorom.“

Strzyżowska stanica šťastlivo prežila obdobie ruskej okupácie počas I. svetovej vojny, keď boli koľaje upravené na šírku prispôbenú Rusku. Ustupujúce cárske vojská, pod tlakom síl rakúsko-uhorských a nemeckých vojsk nestihli spáliť stanicu, tak ako to urobili na iných miestach. Počas II. svetovej vojny trať spravovali východonemecké železnice (Ostbahn).

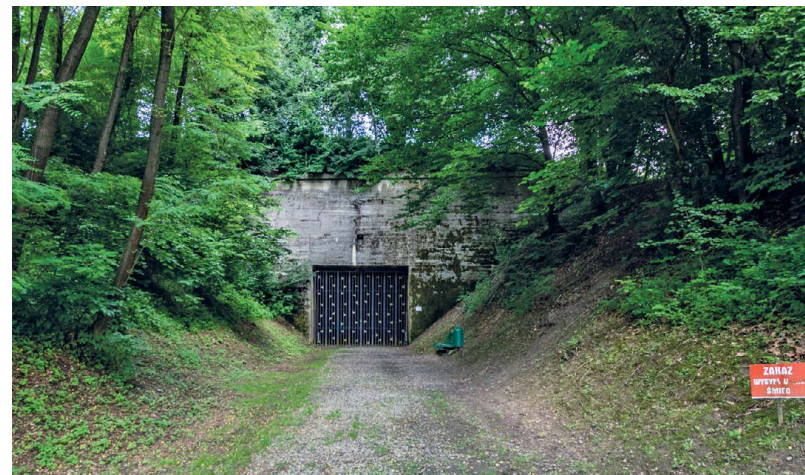
Zo stanice bola vtedy vytvorená bočná trať do neďalekého železničného bunkra. V auguste 1941 tu prišiel Adolf Hitler, ktorý mal namierené do neďalekej Stępniny na stretnutie s talianskym diktátorom Benitom Mussolinim.

Po vojne mala železničná trať rôzne osudy. Istý čas sa prakticky nevyužívala. V roku 2012 prešla celkovou rekonštrukciou. Boli zmodernizované tri hlavné koľaje, odstránili sa zbytočné bočné koľaje a výhybky. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Podzemný bunker z II. svetovej vojny v Strzyżowe

Je to jedinečný príklad vojenskej architektúry v Poľsku. Nachádza sa pod Żarnowskou Horou a bol súčasťou celého komplexu bunkrov Führershauptquartier – Anlage Süd, ktorý bol tiež v Stępnine-Cieszynie. Bol postavený na prelome rokov 1940 a 1941. Je dlhý 438 m a má takmer 9 m výšku. V dňoch 27. – 28. 8. 1941 bol v tuneli osobný vlak Hitlera „Amerika“. V roku 1944 ho obsadili Partizáni AK. V súčasnosti je dostupný na prehladky.

Ak budeme mať viac času na prehliadku, tak stojí za to pozrieť si námestie. V jeho okolí sa nachádzajú požiadovské kamenné domy, ktoré dávajú mestečku špecifickú

Podzemný bunker z II. svetovej vojny v Strzyżowe

haličskú atmosféru. V blízkosti námestia sa prezentuje gotická kolegiáta. Nájdeme tu aj budovu židovskej synagógy z II. polovice XVIII. storočia (v súčasnosti sídlo knižnice). Pri ul. Sobieskieho, sa vo veľkom parku ukrýva Palác Konopków z XIX. storočia (v súčasnosti detský domov). V meste sú mnohé ubytovacie zariadenia, reštaurácie, bary, čerpacie stanice, zme-nárne, bankomaty a obchody.

Dalšie atrakcie:

Muzeum Samorządowe Ziemi Strzyżowskiej (ul. Łukasiewicza 10)

CSTiR – vodný park, tenisové kurty, ihriská, zimné atrakcie a iné. (ul. Polna 1)

Motokáry (ul. 1. Maja 1)

Odchádzame zo Strzyżowa po DW 989 a smerujeme k Czarnorzeku. Pozdĺž cesty môžeme odbočiť na Domaradz a Blizne, kde sa nachádza kostol, ktorý je zapísaný v Zozname UNESCO.

Kostol Všetkých Svätých v Bliznom

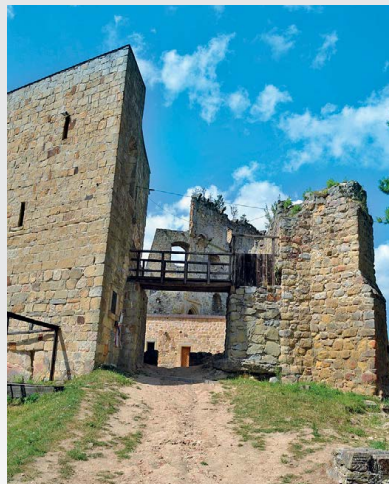
Kostol bol postavený v polovici XV. storočia, a tak je jedným z najstarších objektov drevenej sakrálnej architektúry v Poľsku. Zdanlivo skromná gotická svätyňa ukrýva vo vnútri bohaté obrazy – vo vládnucom prítmí vytvárajú na návštevníkov úžasný dojem. Ich tvorba sa odhaduje na XVI.-XVIII. storočie. Interiér tiež zdobia stredoveké sochy a neskoré barokové oltáre. Kostol je zapísaný na Zozname svetového dedičstva UNESCO.

V Czarnorzekach môžeme odbočiť z cesty DW vpravo v smere zámku Kamieniec.

Ruiny zámku Kamieniec

Nádherné ruiny zámku zo XVI. storočia môžeme obdivovať na kamennom

vrchu nad dolinou Wisłoka. Prvé informácie o výstavbe pochádzajú z čias vlády Kazimíra Veľkého. Vtedy bol zámok kráľovským vlastníctvom. Až dodnes sa

Ruiny zámku Kamieniec, fot. ©Krystian Cieślík (WikimediaCommons)

Kostol Všetkých Svätých v Bliznom

Ruiny zámku Kamieniec, fot. J. Sołek

zachovali časti múrov horného a stredného hradu, portál a časť obvodových múrov. Nachádza sa tu zámoké múzeum, mučireň a výrobná zámokkej keramiky. Dejiny zámku boli inšpiráciou mnohých literárnych diel, medzi inými Zemsty (Pomsty) Alexandra Fredryho.

Strzyżów → Korczyna

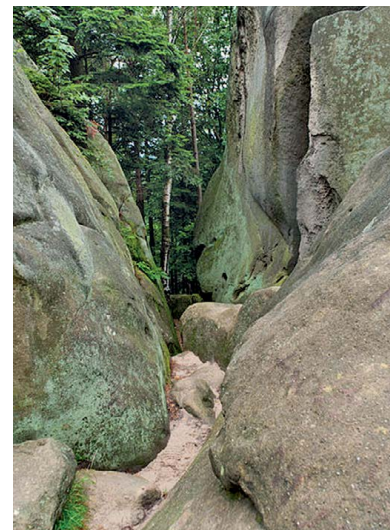

Po ceste je zámokká vinica. Vraciame sa ku DW 991 a cez rezerváciu „Prządki“ prichádzame do Korczyny.

Rezervácia „Prządki“

Rezervácia nachádzajúca sa na pomedzí Korczyny a Czarnorzek chráni jedinečnú krásu skalných útvarov. Tvoria ich z ciężkowické pieskovce a na ich originálnom tvare sa podieľa veterná erózia. Skaly boli od dávnej doby predmetom záujmu. Boli im pridelené aj vlastné mená – Prządka-Matka, Prządka-Baba i iné. Tiež je známa legenda, ktorá vyjasňuje názov rezervácie. Podľa nej boli na kameň premenené dievčatá, ktoré v sviatočný deň priadli ľan na svadobné šaty. Nanešťastie však nedokončili prácu a dnes sú varovaním pre tých, ktorí nerešpektujú sviatky.

Tu na nás čaká ďalší bod na chodníku „Jozefinky“, presnejšie rímskokatolícky cintorín pri ul. Szczepanika.

Rezervácia „Prządki“, fot. ©Adam Kliczek (Wikimedia)

KORCZYNA

Rímskokatolícky cintorín padlých z ozdobia I. svetovej vojny (ul. Szczepanika)

Cintorín kedysi patril k už neexistujúcemu kostolu sv. Doroty. Okrem niekoľkých pieskovcových náhrobkov a kaplnky z roku 1822 je tu mohyla vojakov zabitých počas I. svetovej vojny.

Korczyna a okolie boli veľakrát dejiskom bitiek medzi ruskými a rakúsko-uhorskými

Cintorín v Korczyne

Pomník na cintoríne v Korczyne

mi vojskami. V septembri a na prelome novembra a decembra 1914 tadiaľto išla ofenzíva cárskych vojsk smerom na západ. Okolo 20. decembra toho roku sa cez Korczynu neúspešne snažili prebiť sily centrálnych mocností idúcich na pomoc obliehanej Pevnosti Przemysl. Po niekoľkých mesiacoch pokoja a ruskej okupácie sa v máji 1915 v okolí Korczyny znova odohrali ťažké boje, ktoré boli časťou veľkej ofenzívy Rakúsko-Uhorska a Nemicka, známej ako gorlická operácia. V jej dôsledku boli vojská ruskej armády vyhnané ďaleko na východ.

Z bývalého miesta odpočinku padlých sa na starom farskom cintoríne zachoval veľký, drevený rímskokatolícky kríž s ta-

bulkou: „Miesto posledného odpočinku rakúsko-uhorských vojakov z obdobia I. svetovej vojny 1914-1918“. Na mohyle je tiež kríž s nápisom „Kozak Miklos 1880- 1915“, pravdepodobne venovaný maďarskému vojakovi, ktorý umrel v Korczyne v roku 1915. Mohyla bola obklopená nízkym múrom a pred nejakým časom bola zrekonštruovaná s podporou maďarskej ambasády. Počet tu pochovaných obetí vojny nie je známy.

Okrem starého farského cintorína môžeme nájsť hroby padlých obetí I. svetovej vojny aj na iných cintorínoch v Korczyne. Dve vojenské miesta padlých sa nachádzajú na mestskom cintoríne, na opačných stranách hlavnej aleje. Jedno má rozmery okolo 20 x 2,5 m a je obklopené múrikom s kovovými stĺpikmi. Je zakončené krížom s vyrytými rokmi 1914-1918. Druhé je menšie, má rozmery 13 x 3 m. Po rekonštrukcii v 2016 roku sa tu objavil kríž. Nie je známe, koľko ľudí tu spočívajú a ani akej boli národnosti. Deväť rakúsko-uhorských vojakov židovského pôvodu bolo pochovaných na židovskom cintoríne – ďalšom korczyńskom pohrebisku. Pripomína ich spoločný macevot.

Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

V samotnej Korczyne stojí za to navštíviť medzi inými neogotický kostol (Sanktuárium sv. biskupa J. S. Pelczara). V centre sú reštaurácie, obchody, čerpace stanice,

Korczyzna na pohľadnici z roku 1911

Kostol v Haczowe

bankomaty, zmenáreň. V okolí sú mnohé agroturistické hospodárstva. Cez Vyšné Krościenko prichádzame do DK 19. Tu je potrebné odbočiť z trasy a ísť do neďalekého Haczowa, kde sa ukrýva unikátna pamiatka drevenej architektúry – kostol Nanebovzatia Panny Márie.

Kostol Nanebovzatia Panny Márie v Haczowe

Táto gotická svätyňa je jednou z najstarších a najväčších drevených kostolov v Európe. Postavená na konci XIV. sto-

Interiér kostola v Haczowe

ročia (bez použitia klincov) udivuje monumentálnosťou a dokonalosťou architektonických riešení. Pôsobivá je bohatá polychrómovaná výzdoba z roku 1494. Je to jedna z najstarších dekorácií tohto typu. Kostol je zapísaný na Zozname svetového dedičstva UNESCO.

Vracajúc sa ku DK 19 smerujeme k Miestu Piastowemu. Nájdeme tu neogotický kostol z XIX. storočia, Sanktuárium s kláštorom Michalitów a Dwor Trzecieckich z roku 1791. V obci sú obchody, reštaurácie, bankomaty. Ideme ďalej v smere Dukly. Pred nami je na úpätí vlnovitý terén oblasti a v diaľke pásmo Nízkych Beskyd. V obci Rogi je zaujímavý drevený kostol z roku 1600 (prestavaný v XVIII. a XIX. storočí) a cintorín z I. svetovej vojny. Vedľa DK 19 sa nachádza ďalšie zaujímavé miesto, ktoré stojí za návštevu – Skanzen v Bóbrke.

Múzeum ropného a plynárenského priemyslu v Bóbrke

Múzeum bolo vybudované na území prvej ropnej bane na svete, ktorá bola založená v roku 1854. Zaujímavé je, že táto baňa aj naďalej funguje. Okrem zariadení spojeného s ťažbou ropy a plynu, spracovaním a distribúciou ropných produktov, tu môžeme vidieť veľa predmetov po Ignáciovi Łukasiewiczovi – vývojárovi a tvorcovi tohto odvetvia v Poľsku a vo svete. Prehliadka skanzenu môže byť spojená s prechádzkami po lesných alejách o rozlohe 20 ha.

Rímskokatolícky cintorín z I. svetovej vojny v Dukle

Korczyna ➔ Dukla

V Dukle sa zastavíme na dlhšie. Je to malé mestečko, ktoré bolo kedysi známe z obchodom s vínom (zostatkom toho sú bývalé vínné pivnice pod námestím), má dlhú a tragickú históriu (početné nájazdy, vojny, epidémie a požiare). Obdobie zaberania území nám okrem iných približia vojnové cintoríny, budova starej pošty a mestský súd. Práve od týchto miest by sme mali začať prehliadku.

DUKLA

Rímskokatolícky cintorín z I. svetovej vojny (ul. Bernardyńska)

Nachádza sa v severnej časti Dukly a tvoria ho dve základné časti. V jednej odpočívajú padlí z I. svetovej vojny, v druhej zabíj počas bojov v roku 1944. V miestach od múru cintorína spočíva v nemenovaných hrobách okolo 3,5 tisíc vojakov rôznych národností, ktorí zomreli počas bojov o karpatské priesmyky v rokoch 1914-1915. Po prechode frontu a pritlačení ruských vojsk na východe tu boli v rokoch 1916-1917 prenášaní zabíj vojaci s rôznych provizórnych pohrebísk roztrúsených po celom okolí. Duklianský cintorín sa stal miestom posledného odpočinku pre bojujúcich v ďalších

ozbrojených konfliktov. V hrobách, ktoré povstali po skončení II. svetovej vojny, je umiestnených približne 10 tisíc sovietskych vojakov rôznych národností, českých a slovenských. Pred vstupom do tejto časti cintorína je brána s kamenných blokov a v centrálnej časti pohrebiska je pomník zobrazujúci ležiaceho vojaka, ktorého autorom je umelec Stanisław Pomprołowicz.

Pred pomníkom sú položené tri tabule s nápismi v ruštine, poľštine a češtine s nasledujúcim obsahom: „Sláva hrdinom Sovietskej a Československej armády, ktorí padli v roku 1944 v okolí Dukly v boji proti nacistickej okupácii. Dobrý deň vojakom a poľským partizánom v boji proti fašizmu v rokoch 1939-1945. Spoločnosť rzeszowského vojvodstva“.

Na cintoríne sa tiež nachádzajú hroby obetí septembrovej kampane. Boli tu exhumované okrem iných telá 17 vojakov Práporu Zboru Ochrany Pohraničia „Dukla“, ktorý boli zabíj v boji s Nemeckom 9. septembra 1939 v Jasionce na trase Barwinek-Dukla. Po vojne sa tu schovávali sapéri (ženisti), ktorí zomreli počas odmiňovania okolia.

Hoci ubehlo niekoľko rokov, na duklianskom cintoríne aj naďalej dochádza k pohrebom objavených obetí vojny. V roku 2015 tu boli pochovaní traja sovietski vojaci zabíj počas bitiek o mesto,

ktorých pozostatky boli vykopané v Piotrówce, v drenážnej priekope. O niekoľko mesiacov neskôr sa konal pohreb rumunského pilota, rotného seržanta Iana Clopa. Letec havaroval vo Vyšnom Krościenku vo februári 1944 počas školiaceho letu na nemeckom bombardéri. Miesto tragédie bolo objavené takmer po 70 rokoch, pričom bola zároveň vykonaná exhumácia mŕtvoly. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Pošta v 19. storočí (ul. Bernardyńska 2)

Začiatky pošty v Dukle sú spojené s I. rozdelením Poľska v roku 1772. Mesto začlenené do kráľovstva Haliče a Volyne sa rozrástlo do úrovne obvodu/dištříktu (väčšia administratívna jednotka pozostávajúca z niekoľkých desiatok krajov), a preto sa tu tiež nachádzalo niekoľko dôležitých inštitúcií, vrátane poštového úradu.

Ešte pred oficiálnym vznikom obvodu/dištříktu, 1. apríla 1773, rozhodnutím orgánov (zaborczych) bol otvorený poštový chodník vedúci od Barwinka, cez Duklu a Domaradz do Przemysla, kde sa spájal s cestou vedúcou do hlavného mesta Bukovina – Czerniowiec.

Na začiatku sa objekt pošty pravdepodobne nachádzal v dvorskej výstavbe Mniszchów (neskôr Ossolińskich), ale najneskôr v roku 1786 bola situovaná v novej budove oproti vchodu do paláca, v ktorom sa dnes nachádza zdravotné stredisko. S rozvojom poštových služieb bolo spojené rozhodnutie rakúskych orgánov o výstavbe nových ciest. Jedna z nich viedla z Lvova do Viedne, druhá nazývaná Uhorskou cestou, od Przemysla cez Duklu, Barwinek a Prešov do Budína (dnes časť Budapešti). Na trase vznikli hostince, ktoré mali plniť aj funkciu zastávok pre poštové vozy.

V roku 1846 duklianska pošta obsluhovala rozsiahle územie medzi Jasienicou a Komarníkom v Maďarsku, pričom pokrývala asi sedemdesiat miest a obcí. Poštový voz, ktorý tiež viezol za dodatočný príplatok aj troch pasažierov, prechádzal 120 km trasu z Dukly do Przemysla za 13 hodín a 30 minút.

Okolo roku 1880 sa duklianska poštová agentúra premiestnila do „Domu pod Lipami“ v blízkosti kláštora Bernardínov. Vedúcou tu vtedy bola istá pani Langowa. V 80. rokoch XIX. storočia a v roku 1891 Duklu spustošili strašné požiare. Prírodné katastrofy prinútili majiteľa mesta šľachtica Adama Męcinińskiego k výstavbe nových, odolných voči požiaru budov, najmä takých, ktoré budú slúžiť verejnému pôžitku. V roku 1891 bola pošta presťahovaná do murovanej budovy s krytinou, v ktorej sídli dodnes. Zachovali sa mená duklianskych vedúcich pošty z obdobia habsburského rodu. Prvými boli Rakúšania: Jan Nepomucen Rolle (1773-1775) a Jan Christiani (1777-1808). Neskôr túto funkciu vykonávali: Stanisław Stadnicki (1808-1822), Jozef Lange (1822 – 40. roky XIX. storočia), Onufry Faferko, (polovica XIX. st. približne do roku 1880), Langowa (80. roky XIX. storočia) Eliasiewicz, alebo Filasiewicz (do 1891), Olszewski (1891-1904) a Gątkiewicz (1904-1923). Budova pošty bola veľmi silno poznačená počas I. svetovej vojny, bola devastovaná nachádzajúcim sa tu vojskom a tiež v čase ďalšieho konfliktu. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Budova starej pošty v Dukle

Mestský súd v rokoch 1890-1910 (ul. Trakt Węgierski 3)

Začiatky fungovania súdnictva v Dukle siahajú až do XV. storočia, kedy bolo mesto vymenované na základe magdeburského práva a súdne právomoci pri-náležali starostovi. V období, ktoré je pre nás viac novodobé, sa založenie miestneho súdu spája s I. rozdelením Poľska v roku 1772 a začlenením Dukly k monarchii Habsburgovcov.

V dôsledku administratívnej reformy cisára Jozefa II. sa v roku 1882 Dukla stala sídlom jedného z 18 obvodov/dištříktov v Haliči. Duklianský obvod/dištříkt zahŕňoval až 471 miest a obcí a mal viac ako 220 tisíc obyvateľov. Administratívne povýšenie mesta bolo spojené so vznikom radu orgánov, vrátane súdov. Napriek tomu, že v roku 1890 bolo sídlo obvodu/dištříktu prenesené z Dukly do Jasla, súdna inštitúcia sa tu zachovala.

Keď Halič v decembri 1867 získal autonómiu v rámci Rakúsko-Uhorska, bol oficiálne vymenovaný Cisársko-kráľovský okresný súd v Dukle (podradený Obvodnému súdu v Jasle a Národnému súdu v Krakove), ktorý bol inštitúciou a inštanciou zaoberajúcou sa trestnými a občianskymi záležitosťami. Tento stav bol zachovaný aj po tom ako Poľsko získalo nezávislosť v roku 1918.

V roku 1928, rok po reforme justičného systému, existujúce Okresné súdy, vrátane duklianskeho, boli zmenené na Mest-

ské súdy. Tento stav pretrval až do II. svetovej vojny.

Pôvodná budova súdu úplne vyhorela počas veľkého požiaru mesta v roku 1884. Po katastrofe bola inštitúcia prenesená do novej postavenej budovy pri Uhorskej ceste, kde sa nachádzala až do konca svojej existencie, teda do II. svetovej vojny.

Počas medzivojnového obdobia duklianský súd podliehal pod Okresný súd v Jasle a pod Odvolací súd v Krakove. V 20. rokoch XX. storočia viedol túto inštitúciu Pavol Skwara významná osobnosť pre miestnu komunitu. Podľa „Súdného kalendára“ bol v roku 1932 náčelníkom súdu dr. Fryderyk Rózycka a mestským sudcom Mieczysław Dihm.

Po II. svetovej vojne stratila zničená Dukla na význame, čo bolo spojené s likvidáciou viacerých inštitúcií. Orgány sa nerozhodli pre otvorenie súdu, formálne prestal existovať, na základe nariadenia Ministra spravodlivosti „o zrušení mestských súdov, ktoré nefungovali po oslobodení od okupácie“ z 8. júna 1949. Dukla bola priradená do pôsobnosti Mestského súdu v Krosne. Bývalá súdna budova bola po rekonštrukcii a adaptácii určená na vzdelávacie účely. Dnes sa tu nachádza miestne Liceum Ogólnokształcące (Gymnázium so všeobecným zameraním). Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Môžeme si tiež vychutnať prechádzku cez centrum Dukly. Môžeme navštíviť námestie s radnicou, farský kostol z XVIII. storočia, ruiny synagógy, kláštorň komplex Bernardínov (vedľa vojnových cintorínov), ako aj palác Mniszchów, v ktorom sa nachádza Historické múzeum. V mestečku sú mnohé ubytovacie zariadenia, reštaurácie, obchody, bankomaty, zmenáreň a čerpacia stanica.

Budova bývalého mestského súdu v Dukle

Historické múzeum v Dukle

Historické múzeum v Dukle

Historický palác Mniszchów z XVIII. storočia, v ktorom má svoje sídlo Historické múzeum je bývalé barónske sídlo, jedno z najkrajších v súčasnom Poľsku. Dnešný vzhľad je výsledkom rekonštrukcie po vojne. V múzeu môžeme vidieť exponáty zbraní a vojenského vybavenia, ktoré sa používalo počas bojov v týchto oblastiach v čase I. a II. svetovej vojny. Sú tu tiež organizované výstavy archeológie, maliarstva, grafiky atď.

Ďalšou zastávkou na trase chodníka „Po stopách Rakúsko-Uhorska“ a zároveň poslednou na poľskej strane je Barwinek a miesta bitiek nachádzajúcich sa v okolí z roku 1914 a roku 1915. Po ceste môžeme pešo navštíviť Pustovňu sv. Jána.

Pustovňa sv. Jána

Nachádza sa na úbočí hory Zašpit a je v Nízkych Beskydách známym pútnickým miestom. Nachádza sa tu murovaná kaplnka, ktorá bola postavená na začiatku XX. storočia (na mieste predchádzajúcich drevených). Vnútri sú zaujímavé polychrómové obrazy zo života sv. Jána, namalované miestnym umelcom. Neďaleko je drevený obradový dom, chata pustovníka a jaskyňa s prameňom. Na úbočiach hory sú rozmiestnené kaplnky krížovej cesty.

V samotnej obci je murovaný kostolík z XVII. storočia, obchody a bar. Ďalší kostolík, tentoraz z XVIII. storočia sa na-

Pustovňa sv. Jána

chádza v Tylawe. V okolí nájdeme početné agroturistické hospodárstva, obchod a reštauráciu. V období I. svetovej vojny tu boli veľké bitky; ustupujúce rakúske vojská zapálili značnú časť výstavby. Tieto oblasti boli tiež svedkami ťažkých bojov v rámci vojenskej operácie – bitka o Duklianský priesmyk. Vojnové pamiatky nájdeme medzi inými v Barwinku.

Hrob neznámeho vojaka v okolí Barwinka

➡ Dukla ➡ Barwinek

BARWINEK

Miesta bojov z rokov 1914 a 1915

Barwinek sihajúci svojou zdokumentovanou históriou už do raného stredoveku bol dôležitým bodom na komunikačnej a obchodnej trase vedúcej z Uhorska do Poľska.

V roku 1772 prechádzali touto oblasťou habsburské vojská, ktoré obsadili v dôsledku I. rozdelenia Poľska južnú časť Poľska. V Barwinku sa vtedy nachádzal tábor Barskej Konfederácie – ktorá bojovala od roku 1768 proti ruskej nadvláde. Povstalci boli obklopení rakúskymi vojakmi a boli nútení sa vzdať.

V XIX. storočí viackrát cez Barwinek prechádzali ozbrojené vojská, ktoré zasahovali v Maďarsku. V roku 1848 tu prechádzali habsburské sily sídlia v Haliči tlmiače maďarský „Prameň národov“, v nasledujúcom roku sa tu uskutočnila prvá bitka maďarských povstalcov s intervenciou ruskej armády.

Koncom XIX. storočia bol Barwinek zaľudnenou obcou, mal asi dvetisíc obyvateľov. Počas I. svetovej vojny bol dejiskom krvavých bojov v Karpatoch, kde medzi sebou bojovali ruské vojská s rakúsko-uhorskou a nemeckou armádou. V novembri 1914 sa Rakúšanovia neúspešne snažili preraziť nepriateľské línie na karpatských priesmy-

koch pod Barwinkom, Grabom, Koniecznou i Golcowou. Obec bola v dôsledku bojov zrovnaná so zemou. Vojskové akcie, ktoré sa odohrávali v tejto oblasti s rôznymi stupňami závažnosti, sa do ďalšej fázy dostali v zime nasledujúceho roka a boli súčasťou snáh o oslobodenie obliehanej Pevnosti Przemysl. Rakúsko-uhorským vojakom sa nepodarilo splniť túto úlohu. Narážajúc na Barwinek, Tylawu a Duklu VII. Zbor arcivojvodu Jozefa, ktorému pomáhali dve divízie kavalérie, bol zadržaný Rusmi. Zaujímavosťou je fakt, že v tejto oblasti bojoval medzi inými veliaci 4. „Železnej“ streleckej brigády generál Anton Denikin, ktorý bol po vypuknutí Októbrovej revolúcie jedným z hlavných veliteľov „bielych“ vojsk bojujúcich proti bolševikom.

Posledné bitky v okolí Barwinka boli zakončené obsadením Duklianskeho priesmyku, vyhnáním ruských vojsk na východ, ku ktorému došlo začiatkom mája 1915 počas Gorlickej operácie. Nie je známy počet padlých vojakov v tejto oblasti. Obe strany zaznamenali niekoľko tisícové straty. Padlí boli pochovaní okrem iných v Dukle.

Takmer o 30 rokov neskôr história napísala ďalšiu kapitolu tragických osudov tohto kúta Karpát. Na jeseň 1944 sa tu odohrávali nezvyčajne krvavé boje o Duklianský priesmyk s účasťou sovietskych a československých vojsk idúcich na pomoc Slovenskému národnému povstaniu. Bola to

Skanzen Lemkovskej kultúry v Zydranowej, fot. ©Przykuta (Wikimedia Commons)

jedna z najkrvavejších epizód II. svetovej vojny na poľskej zemi.

Po I. svetovej vojne bol v Barwinku vytvorený poľsko-československý hraničný prechod. Fungovala tu colná jednotka a hraničná stráž. Po II. svetovej vojne bol prechod v Barwinku jedným z najviac fungujúcich na južnej hranici Poľska. Nakoniec bol zrušený 21. decembra 2007 na základe Schengenskej dohody.

Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Z Barwinku sa ešte oplatí vybrať do Zydranowej a navštíviť jedinečný skanzen Lemkovskej kultúry. V Barwinku sú obchody, parkovisko a čerpacia stanica.

Skanzen Lemkovskej kultúry v Zydranowej

Múzeum sa nachádza v starom lemkovskom dvore z roku 1860. Tvoria ho: chalupa s obytnými a hospodárskymi priestormi, stajňa, chlievy, dom so školou, sýpka, veterný mlyn, kaplnka, vyháň, studničný žerjav a súčasné prvky: pamätníky obetí Talerhofu a koncentračného tábora v Jaworznie a bojov o Duklianský priesmyk. Pamiatkové objekty pochádzajú z konca XIX. a začiatkov XX. storočia. Majú originálne zariadenie: nástroje, poľnohospodárske náradia, nábytok, remeselné výrobky, kroje, diela ľudového umenia. Okrem lemkovských diel je v múzeu prezentovaná historická expozícia venovaná I. a II. svetovej vojne.

➡ Barwinek ➡ Vyšný Komárnik

Prekračujeme hranice, a teda Duklianský priesmyk. Na slovenskej strane sa početné vojnové pamiatky nachádzajú pri DK 73,

po ktorej sa pohybuje. Vo Vyšnom Komárniku – rekonštrukcia bunkra a vojnové diela, okrem iných lietadlo z II. svetovej vojny. Okrem toho je v obci drevený chrám z roku 1924, vojnový cintorín z I. svetovej vojny, obchod a reštaurácia.

VYŠNÝ KOMÁRNIK Gréckokatolícky drevený chrám svätých Kozmu a Damiána

Prvý gréckokatolícky chrám vo Vyšnom Komárniku bol postavený približne v polovici 18. st. Zasvätený bol sv. Kozmovi a Damiánovi. Na území dnešného severovýchodného Slovenska vzniklo v priebehu 17. a 18. st. viacero drevených kostolíkov východného obradu. Vyznačovali sa základnou zrubovou konštrukciou, šindľovou strechou a trojdíelnosťou, ktorá symbolizovala Svätú Trojicu. Interiéry boli bohato zdobené nástennými a stropnými maľbami, ktoré zobrazovali výjavy z evanjelia. Pôvodné stavby sa však nezachovali, pretože materiál, z ktorého boli vyrobené bol málo odolný voči poveternostným podmienkam a iným nepriaznivým vplyvom. Na ich miestach boli v neskoršom období postavené nové chrámy. To platilo aj v prípade obce Vyšný Komárnik.

Chrám sv. Kozmu a Damiána z 18. st. bol zničený počas prvej svetovej vojny. V roku 1924 veriaci na jeho mieste postavili nový, zasvätený tým istým svätcom. Hlavným majstrom bol ľudový majster Peter Babej. Nový chrám predstavuje trojprstorovú zrubovú sakrálnu stavbu lemkovského typu. Vo vertikálnom smere je obitý doskami a lištami. Súčasťou stavby je dvojposchodová veža so štvorcovým pôdorysom a barokovou cibulovitou baňou, ktorá je prikrýta plechom.

Vyšný Komárnik – drevený chrám sv. Kozmu a Damiána

Celkovo má veža gotický charakter. Vstupuje sa do nej zo západnej strany cez veľkú predsieň, v ktorej sa v súčasnosti nachádzajú štyri zvony. Pôvodne bol vo veži iba jeden zvon z roku 1909. Najstarší z terajších zvonov sa datuje k roku 1978. Chrám sa skladá z predsieni, lode a svätyne, nemá chór. Chrátová loď tvorí najširšiu časť chrámu. Dnu sa vchádza cez predsieň. Jej ústredným bodom je ambon. Za loďou sa nachádza svätyňa. Oddeluje ich ikonostas, v ktorom sú umiestnené tri vchody: po stranách diakonské dvere a v strede cárske – vstupuje cez ne iba kňaz počas bohoslužby. Vo svätyni je oltár (prestol). Ikonostas aj oltár boli vytvorené v čase stavby chrámu. Okolo chrámovej lode a svätyne sú vysoké okná. Chrám je prikrýty plechovou strechou, rozčlenenou dvoma vežičkami. Tie sú pokryté malými pyramidálnymi plechovými striekami.

Umeleckú hodnotu chrámu dotvára štvorradový ikonostas rozložený na štyroch poschodiach. Väčšina ikon pochádza z obdobia výstavby nového chrámu. Výnimku predstavuje ikona sv. biskupa Mikuláša v prvom rade a pravdepodobne nadstavce pre medailóny prorokov. V prvom rade sú umiestnené štyri hlavné ikony: sv. biskup Mikuláš, Bohorodička Hodigitria, Kristus Učiteľ a sv. Kozma a Damián. Druhý rad predstavujú sviatky s ikonou Poslednej ve-

čere v strede. V treťom sú zobrazení apoštolí a Kristus Veľkňaz. V cárskych dverách je šesť medailónov, štyria evanjelisti a dva výjavy Zvestovania. Ikonostas je ukončený Ukrižovaním s ikonami Bohorodičky a sv. evanjelistu Jána.

Chrám prešiel väčšou rekonštrukciou v roku 1970, kedy bol aj posvätený. Jej súčasťou bola oprava strechy, výmena okien a konzervácia. V roku 2006 bol reštaurovaný ikonostas. Od roku 1973 je chrám národnou kultúrnou pamiatkou. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Na Slovensku môžeme turistickú trasu „Po stopách Rakúsko-Uhorska“ prejsť na bicykli. Na tento účel bol vyznačený asi 45 km úsek vedúci od hranice s Poľskom do Stropkova. Chodník niekedy odbočuje od hlavnej cesty a vedie „terénom“ cez poľia a lesy. V okolí Stropkova je chodník vybavený dodatočnou infraštruktúrou – vyhlídkovou vežou, prístreškami s krbom a dreveným altánkom.

➔ Vyšný Komárnik ➔ Nižný Komárnik

V Nižnom Komárniku nájdeme ďalšiu zaujímavú pamiatku drevenej sakrálnej architektúry – Kostol Ochrany Presvätej Bohorodičky z roku 1938.

Nižný Komárnik – drevený chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky

NIŽNÝ KOMÁRNIK Gréckokatolícky drevený chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky

Prvý drevený chrám v Nižnom Komárniku zasvätený Ochrane Presvätej Bohorodičky bol postavený pravdepodobne v polovici 18. st. V priebehu prvej svetovej vojny vyhorel. V roku 1938 bol opätovne postavený nový chrám, zasvätený tej istej patrónke.

V jeseni 1944 utrpel menšie poškodenia, ktoré však veriaci hneď nasledujúci rok opravili. Ďalšie väčšie opravy sa realizovali v polovici šesťdesiatych rokov 20. st. a naposledy v rokoch 2003-2004.

Chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky ako jediný na Slovensku reprezentuje tzv. boj-kovský architektonický typ. Jeho architektom bol Vladimír Sičinský.

Konštrukcia chrámu je zrubová, na kamenom základe. Samotná stavba je trojdielna a trojpriestorová s troma vežami. Objekt pozostáva zo svätyne, chrámovej lode a predsieni. Má dva vstupy – južný od svätyne a západný do predsieni. Najširší pôdorys má stredná časť tzv. chrátová loď, ktorá je zároveň jeho najvyššou časťou. V celom chráme sú vysoké okná, vďaka čomu je dobre presvetlený. Každá časť objektu má vežu s kupolou a krížom.

Ich strechy sú v tvare osemuholníka, pokryté šindľami.

K chrámu prináleží samostatne stojaca zvonica štvorcového pôdorysu s vežou. Je pokrytá plechom a nesie trojramenný kríž. Vo zvonici sa nachádza jeden zvon. Ikonostas má netypickú trojradovú architektúru. Pôvodne bol pravdepodobne viac radový, ale v súčasnosti chýbajú rady so symbolmi veľkých byzantských sviatkov. Ikony prorokov sú na stene svätyne. Jeho pôvod siaha do polovice 19. st.. Privezený bol z územia Trebišova. Celá konštrukcia vykazuje novorenesančné znaky s rezbárskymi ozdobami a rastlinnou pletenou ornamentikou. V prvom rade ikonostas sú vyobrazení: sv. Mikuláš z Myry, sv. Bohorodička Hodegetria, Kristus ako Učiteľ a Majster a patrocinium Presvätej Bohorodičky Ochranyne. Na cárskych dverách sú zobrazení štyria evanjelisti. Nad nimi je ikona Poslednej večere. Ďalší rad obsahuje ikony svätých apoštolov a Krista Veľkňaza. Najvyššie je umiestnený ukrižovaný Kristus. Po jeho bokoch sa nachádza sv. Bohorodička a sv. evanjelista Ján. Ikonostas bol naposledy reštaurovaný v rokoch 2002-2005. Chrám bol v roku 1973 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

➔ Nižný Komárník ➔ Bodružal

V obci Krajná Poľana – murovaný Chrám Narodenia Presvätej Bohorodičky z roku 1924, ako aj cintorín z I. prvej svetovej vojny. Sú tam aj obchody a reštaurácia. V obci Bodružal – ďalšie drevené dielo, tentoraz z roku 1658.

BODRUŽAL Gréckokatolícky drevený chrám sv. Mikuláša

Chrám sv. Mikuláša v Bodružali patrí medzi najstaršie drevené chrámy na Slovensku. Bol postavený v roku 1658 a zasvätený biskupovi a divotvorcovi Mikulášovi. Od svojho vzniku bol niekoľkokrát obnovovaný: v 18. st., v roku 1902, 1945 a 2004-2008.

Architektonicky chrám predstavuje trojpriestorový zrubový stavbu. Tvoria ju presbytérium, loď a predsieň. Presbytérium aj loď majú štvorcový pôdorys. Na severnej strane lode sú nástenné maľby z 18. st. zobrazujúce Posledný súd a Kalváriu. Vnútorňa výzdoba je baroková a maľovaná. Predsieň sa nachádza pod hlavnou vežou, ktorá je dvojdielna a smerom hore sa zužuje. Je pokrytá doskami a lištami. V podstreší sú umiestnené malé ozvučné priestory. Nachádzajú sa v nej tri zvony, najstarší z roku 1759. Vonkajšia

strana chrámu ako aj spodok predsieňe, loď a svätyňa sú obložené doskami. Strecha objektu je šindľová, pyramídová časť je zakončená makovičkami a bohato zdobenými kovanými krížmi. Dookola chrámového areálu je drevená ohrada so šindľovou strechou a vstupnou bránou, ktorá má takmer kruhový pôdorys.

Výnimočnosťou chrámu sv. Mikuláša je okrem veku predovšetkým jeho ikonostas. Ako jediný doteraz známy je maľovaný z oboch strán. V 18. st. bola premaľovaná zadná strana pôvodného diela so 17. st. Ikonostas je štvorradový a štvorposchodový s barokovo-rokokovou ornamentikou. Prvý rad vyobrazuje: Krst Krista - Bohozjavenie, Bohorodičku s Ježišom na rukách, tzv. Hodigitriu, Krista Učiteľa a sv. Mikuláša. Pri vzniku bolo dodržané ikonopisecké pravidlo, podľa ktorého na každom ikonostase má prvá ikona zľava vždy zachytávať patróna byzantskej cirkvi – sv. Mikuláša. Pod hlavným radom sú ikony sv. archanjela Michala a sv. Mikuláša. Druhý rad ikon zobrazuje najväčšie sviatky liturgického roka a Poslednú večeru. V treťom sú sv. apoštoli s Kristom Veľkým uzom uprostred. Záverečnú časť tvoria starozákonní proroci a Kristus na kríži. Diakonské dvere vyobrazujú sv. Vavrinca a sv. Vincenta. Cárske dvere sú zlátene, bohato vyrezávané, obsahujú šesť medailónov, dve ikony Zvestovania Bohorodičky a štyroch evanjelistov. Za ikonosta-

som sa nachádza hlavný barokový oltár, na ktorom je staršie vyobrazenie Ukrižovania. V dolnej časti je ikona Krista padajúceho pod krížom.

Drevený chrám v Bodružali sa v roku 1963 stal národnou kultúrnou pamiatkou. Od roku 2008 je spolu s ďalšími ôsmymi drevenými kostolíkmi zapísaný do Zoznamu svetového dedičstva Unesco, pod označením Drevené chrámy slovenskej časti Karpatského oblúka. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

➔ Bodružal ➔ Mirol'a

V obci Mirol'a – drevený chrám z roku 1770.

MIROL'A Gréckokatolícky drevený chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky

Chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky bol postavený v roku 1770 ako trojpriestorová sakrálna stavba lemkovského typu so stupňovitými pyramídálnymi strechami. Má zrubovú konštrukciu. Veža stojí samostatne mimo zrubovej časti na štyroch nosných stĺpoch. Podvezie tvorí babinec. Zvonku je stavba opláštená doskami a šindľovou strechou. Vrchná časť veže je vertikálne olatovaná a obsahuje malé ozvučné otvory. Veža aj štvorhranné kupoly nad svä-

tyňou a loďou sú zakončené makovičkami so slepými tamburmi a krížmi. Všetky objekty majú šindľovú strechu. Pred chrámom je drevená vstupná bránka s osembokou nízkou striedskou, taktiež pokrytou šindľom. V chráme sa nachádza viacero umelecko-historických pamiatok. Na stenách sú rozmiestnené ikony, ktoré sa datujú do konca 17. st. Zobrazujú Narodenie Bohorodičky, Pozdvihnutie sv. Kríža, archanjela Michala, Bohorodičku Hodigitriu...

V predsieni sú uložené liturgické predmety, ktoré sa našli pri oprave chrámu. Patrí medzi ne napr. pláštenica, pravdepodobne zo 17. st., znázorňujúca Ukladanie Krista do hrobu. Cennými sú aj liturgické knihy zo 17. st. Ich zaujímavosťou je, že v spodnej časti majú zachované dobové poznámky o darcoch.

Historickú hodnotu má taktiež chrámový ikonostas. Prvý rad ikon vytvorili tzv. rybotickí majstri z poľských Ryboticz v poslednej tretine 18. st. Obsahuje vyobrazenia sv. Mikuláša, Bohorodičky Hogoditrie, Krista Učiteľa a Ochrany Presvätej Bohorodičky. V druhom rade sú najväčšie sviatky liturgického roka a ikona Poslednej večere. Táto časť ikonostasu pochádza z druhej polovice 18. st. Nasledujúci rad zobrazuje apoštolov a Krista Veľkého. Nad nimi sú dvanásť proroci. Ikonostas je ukončený tabuľovou ikonou Ukrižovania s evanjelistom Jánom a Máriou pod krížom. Hlavný rad ikon má

Bodružal – drevený chrám sv. Mikuláša

Mirol'a – drevený chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky

tehlovočervenú farbu. V ďalších častiach sú skombinované modrá, biela a zelená farba s jemným zlátением.

Za ikonostasom je oltár so znázornením Krista nesúceho kríž z 19. st. s rustikálno-rokokovým rámom. Na bočnom oltári je vyobrazené Ukrižovanie z polovice 18. st. Celý objekt prešiel viacerými opravami, naposledy v rokoch 2005 – 2008. Chrámové ikony boli reštaurované v období 2003 – 2009, cárské dvere v 2008 a ikonostas medzi rokmi 1977 – 1979. V roku 1963 bol chrám vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

➔ Mirol'a ➔ Bukovce

V dedinách a Makovce a Bukovce – chrámy z XIX. storočia. V Bukovciach je kláštor.

BUKOVCE

Kláštor na Bukovej hôrke

História Bukoveckého kláštora rádu sv. Bazila Veľkého sa datuje od roku 1742, no jeho korene sú o niekoľko desaťročí staršie. Pôvodne stála na mieste neskoršieho kláštora zanedbaná kaplnka. Istý čas sa o ňu staral pustovník Arzén, nazývaný Bosák. Býval v príbytku, ktorý pristavali ku kaplnke. Po jeho smrti boli objekty rozšírené, čím vznikol kláštor. Východne od tohto objektu stál kamenný kostol, na

Buková hôrka

ktorom bol zaznamenaný rok 1683.

Ďalšie informácie o kláštore sa zachovali až z roku 1738. Týkajú sa prvého stálego obyvateľa a zároveň prvého predstaveného kláštora – otca Jaselského. S ním sa spájajú počiatočné stavebné úpravy objektu, interiéru aj exteriéru. Počas jeho pôsobenia bola k severnej strane pribudovaná jedna cela (v neskoršom období táto miestnosť slúžila ako karcer, väzenie pre mníchov) a bol prestavaný a nanovo zariadený kostol, v ktorom zároveň vymenil ikonostas a oltár. Zariadenie získali aj ostatné budovy a vďaka donácii grófa Tomáša Sirmaja (Szirmay) sa mu podarilo rozšíriť kláštorne majetky. K najvýznamnejším činom otca Jaselského patrilo taktiež povolenie konať púte, ktoré pre kláštor získal od pápeža Klementa v roku 1742. Existencia a rozvoj kláštora v nasledujúcich rokoch záviseli od osobnosti a činnosti jednotlivých predstavených. Koncom 18. st. hrozil kláštoru zánik, no predstavenému Arzénovi Kocákovi sa podarilo tento stav zvrátiť, zachrániť kostol aj kláštor a pristavať vežu. V prvej polovici 19. st. boli tieto budovy niekoľkokrát opravované. Prvá veľká skaza postihla kláštor v roku 1849, keď ho prechádzajúce ruské vojská spustošili. Jeho oprava stála veľa úsilia a financií, ale bola úspešne dokončená v roku 1856. Súčasne s opravou bola vymenená strecha kostola a veže. V nasledujúcom roku bol obnovený interier kostola a kaplnky. Koncom 19. st. došlo k ďalšej oprave kostola, kláštora, kaplnky a ikonostasu. Pri tej príležitosti došlo v roku 1896 k opätovnému vysväteniu kostola.

V období pred prvou svetovou vojnou bol Bukovecký kláštor dôležitým centrom cirkevného života gréckokatolíkov. V dôsledku vojnových udalostí bol však zničený. V 30. rokoch 20. st. boli snahy o obnovenie jeho činnosti, no nepodarilo sa to v pôvodnom rozsahu. K definitívnemu zániku došlo v 50. rokoch, keď bol kláštor úplne zničený.

Celý neskorobarokový kláštorný komplex baziliánov tvorilo šesť obytných izieb, veľká jedáleň, kuchyňa, karcer (neskôr slúžil ako sklad) a hospodárske budovy na ma-

jeri. Rozprestieral sa na kopci v katastri obce Bukovce, severovýchodne od cesty smerom od Stropkova k údoliu. V minulosti mala cesta strategicky význam, pretože spájala severný Zemplín s Poľskom. V čase panovania Jozefa II. sa nazývala „Jozefova cesta – Jozefinka“. Slúžila ako krajinská cesta, spájajúca Stropkov – Krajnú Poľanu – Barwinek.

Vel'krop – vojnový cintorín z I. svetovej vojny

➔ Bukovce ➔ Vel'krop

V areáli bývalého kláštora sa v súčasnosti nachádza chrám Povýšenia sv. Kríža a kaplnka z roku 1742, zasvätená Premeneniu Pána. Spomienkou na kláštor a s ním spojený náboženský život sú každoročné púte na sviatky Zoslania Svätého ducha, Svätého Premenenia nášho Pána Boha a Stvoriteľa a Povýšenie úctyhodného a životodarného kríža nad celým svetom. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Buková hôrka, ktorá sa nachádza v blízkosti Bukovej hôrky je známym pútnickým miestom. K chrámu z roku 1792, ktorý je položený na štíte hory vedie cesta, pozdĺž ktorej sú rozmiestnené zastavenia krížovej cesty.

V dedine Vel'krop stojí za pozornosť zaujímavý vojnový cintorín. Je to najväčší zachovalý vojnový cintorín v strednej Európe z čias I. svetovej vojny.

VEL'KROP Vojnový cintorín z I. svetovej vojny

Cintorín mala v medzivojnovom období na starosti žandárska stanica Malá Poľana, neskôr stanica Stropkov. Pozemok pre cintorín daroval bývalý vlastník štátu. Podľa katastrálneho listu by sa na cintoríne malo nachádzať 127 hrobov. Z celkového počtu by malo byť 72 hromadných šácht a 55 jednotlivých hrobov. Tento údaj súhla-

Vel'krop – tabuľa pri cintoríne z obdobia I. svetovej vojny

sí s počtom hrobov na archívnom náčrte. Tento cintorín vznikol postupne po skončení bojov v období prvej svetovej vojny. Je výsledkom niekoľkých etáp exhumovania hrobov z okolia a čistenia bývalého bojiska. Počet pozostatkov je naozaj extrémny. Samotná zložka o cintoríne poskytuje iba zlomky informácií.

Náčrt, ale aj ďalšie archívne dokumenty nám dokazujú, že tento cintorín postavili profesionálne armádne jednotky, ktorých úlohou bola výstavba vojnových cintorínov a všetky práce s tým spojené. Dokázateľne tu pracovalo niektoré z kriegsgräber komand. V archívnej zložke sa zachovali zlomky z exhumáčnych prác v roku 1916. V období od septembra do októbra 1916 bolo v okolí Veľkropu exhumovaných 72 hrobov a pozostatky obetí prenesené na cintorín pri obci Veľkrop. Exhumovaných bolo 131 obetí. Pôvodné hroby sa nachádzali napr. na kóte 336 severozápadne od Varehoviec, medzi Veľkropom a Solníkom, južne od obce Makovce, na kóte 450 pri Veľkrope, západne od spomínanej kóty a pod. Samozrejme sú to iba zlomky z celkového počtu, ale dokazujú systematické exhumáčne práce už v období vojny a to na pomerne širokom priestore.

Obec Veľkrop zasiahli bojové operácie 1. svetovej vojny niekoľkokrát. Po prvýkrát ruské vojská prenikli do Veľkropa na začiatku decembra 1914. Po krátkom čase boli rakúsko-uhorskou armádou vytlačené. Na začiatku februára 1915 ruské jednotky prenikli do Veľkropa opäť. Obec sa počas troch nasledujúcich mesiacov ocitla priamo v epicentre bojov. K najťažším bojom na tomto úseku frontu došlo na prelome marca a apríla 1915 počas rozhodujúcej ruskej ofenzívy, ktorej cieľom bolo dosiahnuť prielom karpatského frontu a preniknúť do vnútrozemia Rakúska – Uhorska. Tento cieľ sa nepodarilo splniť a z priestoru Veľkropa sa poslední ruskí vojaci stiahli v noci zo 4. na 5. mája 1915. Pozostatkom intenzívnej bojovej činnosti je vojnový cintorín nachádzajúci sa nad obcou. Vojnový cintorín Veľkrop je najväčší cintorín z prvej svetovej vojny na Slovensku. Miesto posledného odpočinku tu našlo 8662 vojakov rakúsko-uhorskej a ruskej armády. Z celkového počtu je známych podľa mena len

11 vojakov. Zo širokého okolia boli exhumované vojnové hroby, ktoré boli prenesené na tento vojnový cintorín. Obnova tohto pietneho miesta začala v roku 2009 a realizovala ju obec Veľkrop v spolupráci s Klubom vojenskej histórie Beskydy. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

➔ **Veľkrop** ➔ **Stropkov**

Kráčajúc po stopách pamiatok z čias Rakúsko-Uhorska prichádzame do Stropkova. Tu sa končí, alebo pre niekoho – začína naša trasa. V samotnom meste upútajú pozornosť architektonické pamiatky – barokový kostol, dvor kláštornej komplex Františkánov. Nájdeme tu tiež objekty z čias vojenských manévrov z roku 1911.

STROPKOV

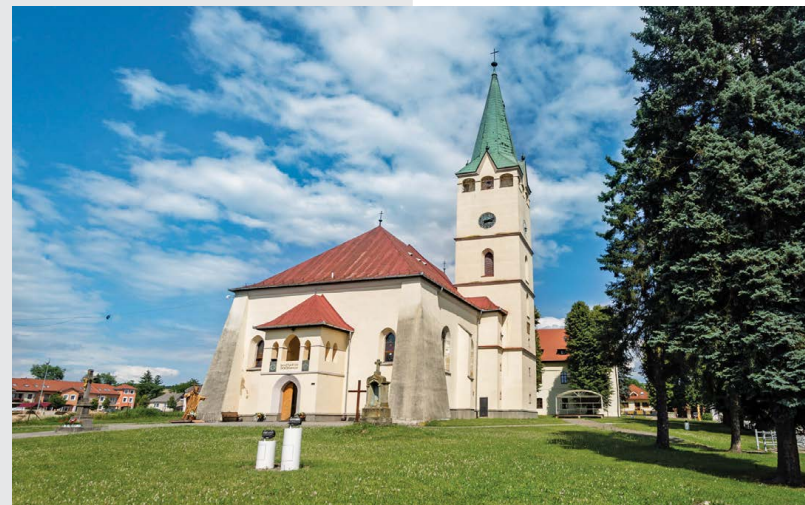
Sanktuárium (Rímskokatolícky kostol Najsvätejšieho Kristovho Tela a Krvi)

Kaštieľ a rímskokatolícky kostol sú najstaršími stavebnými objektmi v meste. Pôvodne boli súčasťou hradného komplexu, ktorý po požiari v roku 1814 zanikol a objekty sa osamostatnili. Kostol je dnes zasvätený Najsvätejšiemu Kristovmu Telu a Krvi a v roku 2011 bol kostol povýšený na Diecéznu svätyňu.

Počiatky tejto dominanty mesta sú zachované v presbytériu a siahajú do prelomu 13. a 14. storočia. Svetskými patrónmi kostola boli šľachtické rody Perény (Perényi) a Peteovci (Pethe) z Gerše. Viac informácií o kostole pochádza z obdobia Peteovcov, ktorí boli od roku 1569 majiteľmi mestečka

Tabuľa v Sanktuáriu v Stropkove

Stropkov – sanktuárium

a okolitého panstva. Prvá známa kanonická vizitácia je z roku 1749. Uvádza sa v nej, že kostol bol postavený dávno a nikto nevie, kedy bol vysvätený. Ďalej sa uvádza, že je zasvätený najsvätejšiemu Telu Kristovmu a má 4 oltáre.

Kostol počas svojej existencie prešiel viacerými stavebnými úpravami. Presbytérium kostola pochádza zo 14. st. Má polygonálny uzáver a sieťovú rebrovú klenbu z konca 15. st, na ktorej je kamenársky znak stavebnej huty. Pôvodné gotické prvky sa zachovali na dlažbe v polygóne za oltárom, kružbe východného okna a pastofóriu na severnej stene. Renesančné prvky prezentuje portál s diamantom na južnej stene presbytéria, ktorý slúžil ako vstup do prízemných priestorov veže. Portál má na zadnej strane uvedený rok 1655. Ide pravdepodobne o jeho opätovné sfunkčnenie.

Trojloдие kostola je z 15. st., a vyznačuje sa bohato profilovaným gotickým vstupným portálom, vytlčenými kružbami, prútmi na oknách a pôvodným kamenným ostením. Zaklenuté je renesančnou krížovou klenbou, nad ktorou sú zachytené lôžka staršej gotickej klenby s lomeným oblúkom. Súčasťou kostola je veža, ktorá je v základoch previazaná s presbytériom. Má sedem podlaží, posledné bolo renesančné so stĺpikovou ochodzou po

obvodoch. V súčasnosti sú stĺpiky zamurované v arkádových pilieroch. Veža je postavená z kameňa a najnovší výskum dokázal, že bola dostavaná do dnešnej podoby v roku 1593 pri prestavbe kostola. V podzemí kostola sa nachádzajú tri krypty príslušníkov rodu Peteo.

Zásadná prestavba hradného gotického kostola sa uskutočnila v roku 1675. Kostola dostal podobu, aká je v súčasnosti. V 18. storočí bol opravovaný interiér kostola. Na prelome 18. a 19. st. sú zaznamenané stavebné úpravy: 1786 – k severnej stene bola pristavaná sakristia, 1805 – renovácia a vybielenie. Pri príležitosti vojenských manévrov v roku 1911 dostáva mesto Stropkov nový vzhľad. Okrem iného sa upravovali verejné priestranstvá, ktoré zároveň získali nové pomenovania. Tieto zmeny sa nevyhli ani kostolu a námestie pred ním sa premenovalo na Rákociho námestie (Rákoczi tér).

O tom ako chrám vyzeral v tomto období informovala v súvislosti s prebiehajúcimi udalosťami aj vtedajšia dobová tlač. Noviny Vasárnapi Ujság napísali, že stropkovský kostol je najkrajším kostolom na Zempléne a jeho vežu prirovnali k rozhľadni kostola sv. Mateja (Matyás templom) v Budapešti.

Medzi najvýznamnejšie umelecké a historické skvosty, ktoré sa zachovali zo stropkov-

ského kostola do dnešných čias patria jed-
noznačne krstiteľnica z 15. st. a gotická mon-
štrancia z roku 1527. Tieto pamiatky spolu s
ďalšími skutočnosťami uvedenými v texte,
poukazujú na čulý cirkevný život v Stropkove
od stredoveku až do dnes. Pri objekte sa na-
chádza informačná tabuľa o chodníku.

Kaštieľ Stropkov – Krajské múzeum v Prešove

**Budova kaštieľa v Stropkove je majet-
kom mesta, ktoré ho sprístupnilo na mú-
zejné účely. V súčasnosti tu sídli poboč-
ka Krajského múzea v Prešove – Kaštieľ
Stropkov. Súčasná podoba kaštieľa je
pozostatkom objektu, ktorý bol súčas-
ťou hradného komplexu.**

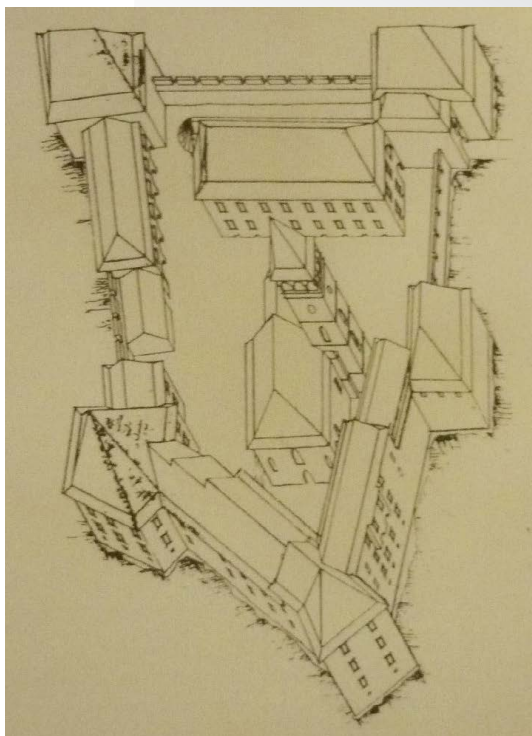
Počiatky ako aj okolnosti vzniku hradu
nie sú známe. Najstaršie datovanie sa
zachovalo z roku 1408. V tomto roku
prešlo mestčko Stropkov do vlastníctva
rodu Perény (Perényi). V roku 1411 sa za-
čala dostavba a zväčšova-
nie hradného systému.

V roku 1569 sa mestčko
spolu s hradom a príslušným
panstvom stalo majetkom
rodu Peteovcov (Petheő).
V roku 1764 vymrel rod Pe-
teovcov po meči. Po dlhých
peripetiách si napokon de-
diči rozdelili v roku 1767
stropkovské panstvo s hra-
dom na šesť častí.

Celý hradný komplex sa
rozkladal na päťuholníko-
vom pôdoryse o rozlohe
10 000 m². V jeho centre
stál veľký gotický kostol.
Východne od neho sa na zá-
padnom priečelí nachádzal
sedemosový jednoposcho-
dový objekt so suterénom,
spojený severovýchodným
nárožím so vstupnou brá-
nou hradu – nazýval sa
kaštieľ. Na juhovýchodnej
strane sa nachádzali otvo-
rené arkády. Na každom
hradnom nároží bola bašta.
Severné krídlo hradu slúži-
lo na hospodárske účely.

Z juhovýchodnej a východnej strany bol
hrad obohatený obranným múrom. Medzi
vstupnou bránou a južnou baštou bol
parkanový múr. Brána bola ukončená
gotickým oblúkom. Celý systém bol prav-
depodobne obohatený vodnou priekopou.
V júni 1814 vypukol v meste obrovský
požiar, ktorý zachvátil aj hradný komplex.
Vyhorel kostol, kaštieľ a severná časť ná-
mestia. Hrad zanikol, zvyšky jeho opev-
nenia boli rozobraté na stavebné účely,
z kaštieľa zostalo len torzo.

*Veľká rekonštrukcia kaštieľa sa konala
v roku 1911 v súvislosti s pripravovanými
cisárskymi vojenskými manévrami, kto-
ré sa konali v okolí Stropkova a Svidníka.
Zúčastnil sa ich aj následník rakúsko-uhor-
ského trónu František Ferdinand d'Este,
ktorý bol spolu so svojím osobným sprie-
vodom ubytovaný v kaštieli. Pri tejto príle-
žitosti bol nanovo zariadený v štýle empíru.
Dozeral na to hlavný slúžny okresu Malo-
ňai Tomáš (Malonyay Tamás). Manévry*

Axonometria Stropkovského hradu k roku 1767. Rekonštrukcia M. Vatehu.

Kaštieľ Stropkov

za účasti následníka trónu boli
významnou udalosťou, o ktorej
informovali viaceré vtedajšie no-
viny. Vďaka tomu sa zachovali
fotografie kaštieľa, ktoré doku-
mentujú ako objekt v tom období
vyzeral zvonku aj zvnútra, napr.
k priečeliu kaštieľa bol pribudova-
ný štvorpilierový železobetónový
portikus s balkónom.

Kaštieľ ako ho poznáme v dnešnej
podobe je výsledkom viacerých
stavebných úprav. Z pôvodného
objektu, ktorý bol vo vnútri hradu sa za-
chovala iba južná polovica. Z hľadiska
stavebného vývoja je tu možné sledovať
dve vývojové fázy. Západná gotická časť
bola postavená začiatkom 15. storočia.
Pôvodne bola osemosová, no zachovala
sa v štvorosovom zvyšku. Koncom 16.
storočia bol pristavený východný rene-
sančný trakt. Na prízemí je zachovaný
pôdorys podľa nákresu z roku 1767. Go-
tická časť je nanovo zaklenutá hrebienko-
vou klenbou s lunetami pravdepodobne
z konca 16. storočia. V strede dispozície
sa nachádza tzv. rytierska sála zaklenutá
na prostredný stĺp. Hrebienky klenbových
polí sú zdobené štukovou ornamentál-
nou výzdobou, ktorá vznikla pravdepod-
obne koncom leta 1911 pri príležitosti
prípravovaných manévrov.

Kaštieľ Stropkov

Stavebné úpravy a prestavby kaštieľa po-
kračovali aj v 20. storočí. V období prvej
Československej republiky bol sídlom
Okresného úradu.

Po druhej svetovej vojne slúžil ako
nemocnica s pôrodnicou. V jeho
priestoroch istý čas bola taktiež stolárska
dielňa, jedáleň, reštaurácia ... Od roku 2010
sa využíva na múzejné účely. Pri objekte sa
nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Objekty z čias vojenských manévrov z roku 1911 (vodojem, studňa)

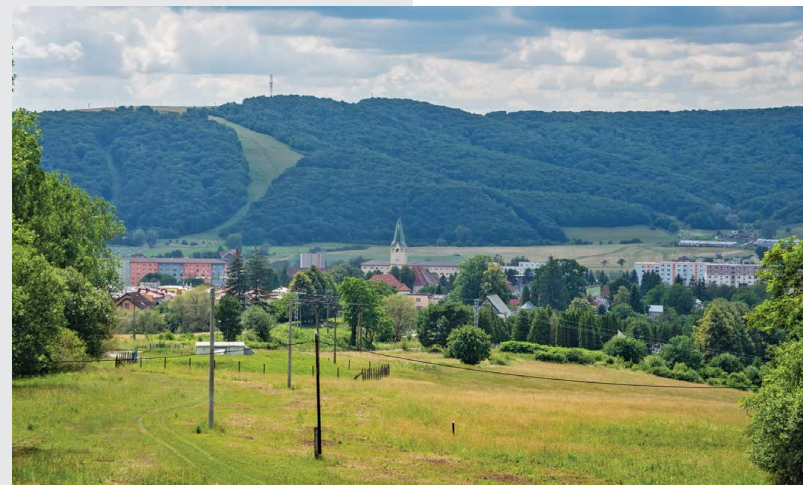
Dňa 12. septembra 1911 sa v okolí Strop-
kova zišla 100 tisícová rakúsko-uhorská
armáda. V Stropkove malo svoj hlavný
stan vrchné velenie armády. Počas trva-

Stropkov - objekty z čias vojenských manévrov z roku 1911 (vodojem)

nia manévrov boli v Stropkove ubytovaní najvyšší predstavitelia rakúsko-uhorskej brannej moci spolu s vtedajším následníkom rakúsko-uhorského trónu Františkom Ferdinandom d'Este Habsbursko – Lotrinským. Cisár František Jozef I. sa kvôli chorobe nemohol manévrov zúčastniť. František Ferdinand bol ubytovaný v stropkovskom kaštieli. Zachovala sa nám fotografia následníka trónu pred kaštieľom a fotografia jeho izby. Dňa 15.

septembra 1911 okolo desiatej hodiny boli manévry slávnostne ukončené. Pri takejto významnej príležitosti sa mesto zveľadilo. Zásahu na tom mal vtedajší richtár Jozef Žanony, ktorý zomrel deň pred príchodom následníka trónu do Stropkova (richtárom bol v rokoch 1879 – 1911). Bola vybudovaná kanalizácia, opravili sa cesty, vybetónovali sa chodníky, bol zregulovaný aj potok pretekajúci cez mesto, posilnilo sa verejné osvetlenie, do poriadku sa dali

Panoráma Stropkova

aj protipožiarne nádrže a opravili sa verejné studne. Rekonštrukciu prešiel aj kaštieľ a domy na Hlavnej ulici. Okrem toho sa v meste opravil a zredukoval vodovod. Súčasťou vodovodu bola studňa a vodojem. Vodojem stojí v Stropkove od roku 1910. Tento rok sa nachádza nad vstupom do vodojemu. Je betónový a nachádza sa na cintorínskej ulici oproti cintorínu, po pravej strane smerom na východ. Studňa bola vybudovaná 25. 8. 1911. Tento

dátum sa na nej zachoval dodnes. Nachádza sa v lese približne 400 metrov od vodojemu smerom na východ k Bankovskej hore. Tieto dve pamiatky tvoria spomienku na významnú udalosť, ktorá sa pričinila o to, že sa Stropkov stal známym aj za hranicami monarchie. Je málo pamiatok, na ktorých sa dochoval rok, nie to ešte presný dátum, preto túto studňu treba považovať za poklad nášho mesta. V budúcnosti sa tieto pamiatky budú rekonštruovať a obnovovať,

Stropkov - objekty z čias vojenských manévrov z roku 1911 (studňa)

Vyhliadková veža na trase v okolí Stropkova

Ladomirová – drevený chrám

ale ich stav je na ich vek pomerne dobrý. Pri objekte sa nachádza informačná tabuľa o chodníku.

Ďalšie atrakcie:

Park zvierat Stropkov (ul. Hlavná 48)

Zoologická záhrada v Stropkove sa môže pochváliť mnohými exotickými druhmi zvierat z celého sveta. Na výbehoch a vo voliérach uvidíme predátorov, plazy, vtáky a iné zvieratá. Atrakciou pre deti bude možnosť kŕmenia určitých zvierat. Pre najmenších sú na území záhrady pripra-

vené špeciálne miesta, napr. rozprávkový bufet „Červená čiapočka“.

letné kúpalisko (Matice Slovenskej)
krytá plaváreň (Konštantínova 1751/64)

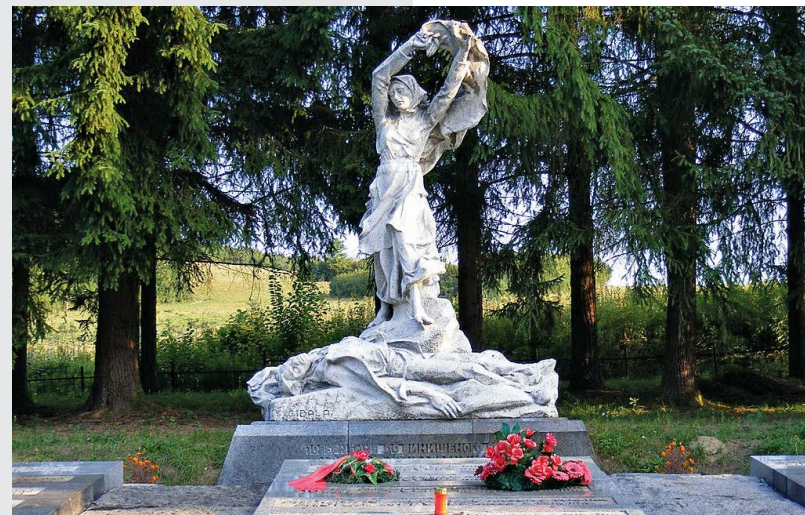
V okolí Stropkova stojí za to navštíviť:

Ladomirová – drevený chrám

Chrám sv. Michala Archanjela, spolu s inými karpatskými svätyňami je zapísaná na zozname svetového dedičstva UNESCO. Bol postavený v roku 1742, a čo je zaujímavé bez použitia klincov, udivuje jeho štíhly tvar a bohatý interier.

Ladomirová – drevený chrám

Tokajík – Múzeum a pamätník Tokajickej tragédie

Vo vnútri je cenné ikonostas a hlavný oltár zo začiatku XVIII. storočia. Svätyňa utrpela počas II. svetovej vojny. V roku 1946 a v roku 1957 (bola poškodená spadnutým stromom) bola rekonštruovaná. Generálna renovácia bola vykonaná na začiatku XXI. storočia.

Potoky – drevený chrám

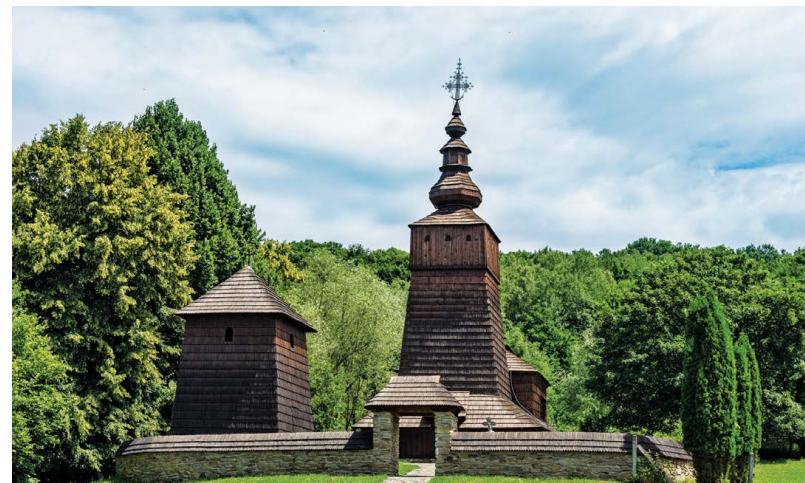
Chrám sv. Paraskievy pochádza z roku 1773. Napriek mnohým odohrávajúcim sa tu bitkám šťastne prežila obdobie I. a II.

svetovej vojny. V rokoch 1956-1957 bola vykonaná renovácia tejto pamiatky. Svätyňa sa vyznačuje vysokou vežou zakončenou krížom. Vo vnútri sa zachoval cenný ikonostas a hlavný oltár z XVIII. storočia.

Tisinec – židovský cintorín

Vodná nádrž Veľká Domaša

Tokajík – Múzeum a pamätník Tokajickej tragédie

Potoky – drevený chrám

The Austro- -Hungarian Tracks trail

Rzeszów and Stropkov – cooperation for the borderland culture

The goal of the project „Rzeszów and Stropkov – cooperation for the borderland culture” was to create a cross-border tourist trail under the name of the „Austro-Hungarian Tracks”. It assumed the reconstruction of a historical trail, commonly called Józefinka, starting in Stropkov and leading to Rzeszów. The trail marked out in the project is over 140 km long and connects dispersed buildings which are a trace of the presence of the Austro-Hungarian Empire. Its course is marked by:

on the Polish side:

- Rzeszów: City hall, Lubomirski's Castle, "Na Wygnańcu" Barracks Complex, Krainiski Large Barracks, Railway Barracks Complex, Railway Station, High School No. 2,
- Strzyżów: Railway Station,
- Korczyn: Roman Catholic Cemetery with the First World War field of the Fallen,
- Dukla: First World War Roman Catholic Cemetery, old Post Office building, former City court building,
- Barwinek: 1914 and 1915 battlefield locations;

On the Slovak side:

- Stropkov: Manor house, Sanctuary, facilities from the period of the 1911 military manoeuvres (retention reservoir and well),
- Veľkrop: First World War Military Cemetery,
- Bukovce: Monastery,
- Wooden churches: Miroľa, Bodružal, Nižný Komárnik, Vyšný Komárnik.

From the pages of history...

Over the centuries, in the areas where Rzeszów and Stropkov are located today, Polish, Russian, Hungarian and Austrian influences have clashed. Rzeszów and Stropkov are not only connected by the geographical proximity. The year 1354 is considered to be the beginning of Rzeszów's existence, while the first written mention of Stropkov dates back to 1404. For hundreds

of years Stropkov and Rzeszów functioned in separate state organisms, but cultural influences intertwined and mutual trade flourished. For some time they were also bound together by the Jagiellonian dynasty. In 1526, Stropkov, together with the part of Hungary not occupied by Turkey, came under the rule of the Habsburgs, under which it remained until the end of the First World War. The area described came under the common rule of the Habsburg dynasty in 1772. As a result of the First Partition of Poland, the present Podkarpacie region was occupied by the Habsburg army and incorporated into the newly established Kingdom of Galicia and Lodomeria. Rzeszów became the seat of the circus - an administrative unit associating from a few to a dozen powiat's. Stropkov, being a part of the nominal Kingdom of Hungary, was a member of the Zemplin county (voivodeship). Both towns shared the fate of the whole monarchy, which in 1804 was renamed the Austrian Empire, and in 1867 was renamed the Austro-Hungarian Empire. The period of the 19th century was associated with the development of both towns.

Despite the fact that both Slovakia and the present south-eastern Poland were under a common rule, they had to operate under different political and social conditions. Rzeszów and Galicia became part of the so-called Cisleithania (Austrian Empire), while Stropkov and Zemplin became part of Transleithania (Kingdom of Hungary). The outbreak of the First World War caused that both Rzeszów and Stropkov were promptly in the area of warfare. At the end of October 1918, the multinational Austro-Hungarian monarchy collapsed. The end of World War I brought about the creation of new states in Central Europe. Rzeszów returned to the reborn Polish state, and Stropkov became part of Czechoslovakia.

On the trail

means of transport - car, bicycle
departure places – Rzeszów, Stropkov
stopovers – Strzyżów, Korczyn, Dukla, Barwinek, Vyšný Komárnik, Nižný Komárnik, Bodružal, Miroľa, Bukovce, Veľkrop
trail length – 144 km
trail finishing time – 2,5 h (without sightseeing)

RZESZÓW

City hall (Town market 1)

The beginnings of the most representative building of the Rzeszów market square date back to 1354, when Rzeszów was located under the Magdeburg Law. Over the centuries, the object has been repeatedly destroyed. Around 1730, the town hall was completely renovated and extended. The next rebuilding, in the classicist style, we know, took place in 1820. The present shape of the town hall is due to the works that took place at the end of the 19th century. For centuries, the town hall has served as a representative, administrative and even commercial centre. During World War II the occupation authorities were in office here. Paradoxically, the rank of the town hall as the seat of the city authorities began to grow after 1772, when Rzeszów, as a result of the First Partition of Poland, was incorporated into the Habsburg monarchy. In 1820 Rzeszów was classified as a royal city, and in September 1845 Emperor Ferdinand I approved the buyback of the last rights from the Lubomirski family (the last owners). In this way, the city ceased to be privately owned and the importance of local administration increased significantly. The town hall and its officials had a real influence on the town's life in 1867, when the Austro-Hungarian Empire of Galicia was granted autonomy. Both during and after the Second World War, the building was devastated. The general ren-

ovation was carried out in 1993-96 and now the building houses the offices of the most important city officials, headed by the President and his deputies. The representative, largest hall hosts sessions of the City Council, civil weddings as well as occasional conferences and meetings. A gallery was located in the cellars.

Lubomirski's Castle District court in Rzeszów (Sreniawitów square 3)

Rzeszów Castle owes its present shape to the times of Austro-Hungarian Empire, when it was built practically from scratch, on the basis of the former aristocratic mansion. The most distinguished owner of the town, Mikołaj Spytek Ligęza, had his residence in this place, and around 1620 he started building a fortified castle. In the middle of the 17th century Rzeszów became an asset of the great magnate family of Lubomirski, who many times reconstructed the castle. After the town was incorporated into the Habsburg monarchy in 1772, the residence became more and more impoverished. In 1812, the deserted building was designated by the Austrian authorities as the seat of a circulus (an administrative unit comprising several counties), a court and a prison. In 1821 The Lubomirski family eventually sold their former property. At the beginning of the 20th century, the building was demolished and

Town market in Rzeszów

The Austro-Hungarian Tracks trail

Lubomirski's Castle in Rzeszów

practically built from scratch, due to the dire condition of the walls and foundations. In place of the former Lubomirski's Castle, a new four-winged, two-storey building was built, adapted to the needs of the prison and the court. The castle served its purpose until the end of the Austro-Hungarian era. The times of the Second World War and the Stalinist period were particularly gloomy. Throughout the entire period of occupation, the castle was a place of executions. In 1981 the castle ceased to be a prison. The building remained the seat of courts and prosecutors' offices. In the 1990s, a number of renovation works were carried out on the building and its surroundings. In the future, the seat of cultural institutions is to be built here.

Krainski Large Barracks (Piłsudskiego avenue 8-10)

The first structure in this location was built most probably in the 1920s and served as an inn. After a great fire in 1842, Maurycy Kraiński reconstructed the tenement house in order to adapt it to the requirements of the city authorities, who were looking for locations for barracks (kasernes - as they were then called) for the growing military garrison. The city leased a finished tenement house from the owner, which since then has been called "Kraiński's kaserne" or "large barracks". In the first period they housed a part of the 2nd Cuirassier regiment, which

held the force of about 80 soldiers at the beginning of the 1940s and about the same number of horses, and with time - along with the expansion of the Rzeszów garrison - were used by other formations. During World War I tsarist troops were stationed here, causing considerable damage and devastation. In 1932 the tenement house was given to the town for civil purposes. Today, there are service points located in the facilities.

Railway Barracks Complex (Batorego Street 24)

The history of the barracks is closely connected with the decision of the Austro-Hungarian authorities to establish the National Defence Branch (Landwehr) in Rzeszów. The barracks were located in the immediate vicinity of the station and railway network. In the years 1889-1910 further buildings were built on Batory Street. The barracks included, among others, the 17th Landwehr Regiment. During the First World War Russian soldiers were stationed here. When they withdrew from the city in May 1915, they committed extensive destruction and devastation. The objects were used again by various units of the Austro-Hungarian army, and in 1918 they housed, amongst others, the 17th Infantry Regiment of the rebirth Polish army. During World War II German units were stationed here. Today it houses various railway institutions, offices and service points.

The Austro-Hungarian Tracks trail

Railway Barracks Complex in Rzeszów

Railway station (Dworcowy square 1)

The beginnings of the Rzeszów railway station date back to the mid-19th century, when the Austrian authorities decided to build the Kraków-Lviv railway line, called the Karl Ludwig Railway. The first railway buildings, including the display of the customs office and commercial outlets, were built before the official opening of the connection with Krakow on 15 November 1858. During the first year Rzeszów was a terminal station, and during the next two years the railway line reached Lviv. The building of the Rzeszów railway station relates architecturally to the neo-Renaissance Munich buildings. During both world wars, it played an important strategic role, as did the railway line. In May 1915 it was destroyed by the retreating Russian army, and in August 1944 by the Germans. After the war, the station buildings were rebuilt and renovated several times. The works carried from the early 1960s, when the station took on the modern look, had the biggest influence on its appearance.

High School No. 2 (ks. Jałowego Street 22)

The rapid development of Rzeszów at the turn of the 19th and 20th centuries, the constant increase in the number of

inhabitants and the influx of young people caused that the sole grammar school in the city was no longer sufficient. The local authorities have started efforts to establish another secondary school. In 1903, the Austro-Hungarian authorities gave their preliminary consent for the establishment of the Second Classical Male Grammar School. The construction of the building was accompanied by some emotions, especially those connected with its architecture. Ultimately, the city had to accept the eclectic style of the building. We even managed to smuggle some patriotic threads by placing images of great Poles on the façade. The official opening, attended by the Governor of Galicia, Andrzej Potocki, took place in November 1904. During the Austro-Hungarian period, the Second Grammar School was attended by a number of students, including Colonel Casimir Iranek-Osmecki, Joseph Szajna and Leopold Lis-Kula, who had become prominent figures of the history of Poland. During the First and Second World Wars, the school building was used for military purposes. The school returned to its premises at the beginning of 1948 under the name of the High School No. 2. In the following years, the building was thoroughly renovated. The school is under the patronage of its most famous pupil, Lieutenant Colonel Leopold Lis-Kula.

The Austro-Hungarian Tracks trail

High School No. 2 in Rzeszów

"Na Wygnańcu" Barracks Complex (Dąbrowskiego Street 28)

At the end of the 19th century, due to the escalating international situation and the increasingly probable outbreak of armed conflict between Austria-Hungary and Russia, the military importance of Rzeszów grew. The local military garrison was constantly growing, and as a result its needs grew. In the 90s of the 19th century, a decision was made to build further barracks, this time in a suburb called Wyganiec (today's Dąbrowskiego Street and its surroundings). The barracks housed the 3th Armoured Forces Lancer Regiment. The unit consisted of recruits, mostly from the present Podkarpacie region, Poles in particular. At the beginning of the 20th century, the barracks at Dąbrowskiego Street were part of an informal military district. The buildings have preserved their architecture and purpose to this day. At present, the barracks are used by the 21st Rifle Brigade of Podhale.

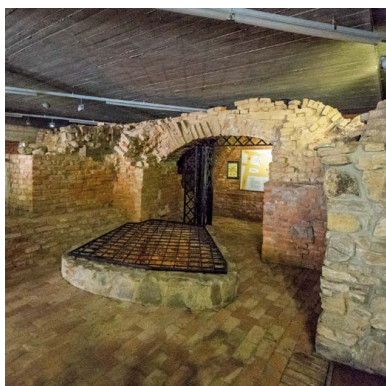
Other places in Rzeszów worth visiting:

- **Market square** with picturesque tenement houses, which currently house hotels, restaurants, clubs, museums, institutions
- **Lubomirski's Summer Palace** (18th century)
- 16th century **churches** (Shrine of the Mother of God of Rzeszów, Church of the Holy Cross)

- **synagogues** (17th -18th centuries)
- **Underground Tourist Route** - a unique complex of underground cellars and corridors from the 14th to 18th centuries, open to the public.
- **Multimedia Fountain** - the shows are a combination of water, light, laser, smoke and music effects.
- Round footbridge (Piłsudskiego Avenue/ Grunwaldzka Street)

In the vicinity:

- **Łańcut Castle** - one of the most valuable aristocratic residences in Poland, erected in the years 1629-1642 is famous for its excellent interiors and historic collection of horse-drawn vehicles.

Underground Tourist Route in Rzeszów

The Austro-Hungarian Tracks trail

STRZYŻÓW Strzyżów railway station (Weissa Street 1)

On October 12, 1890, a 70-kilometre railway line connecting Rzeszów with Jasło was put into service. The 32nd kilometre was the location of the railway station in Strzyżów, the most important intermediate station on the route. The present shape of the station building probably dates back to 1910. Its architecture is characteristic of many railway buildings of that period: one-storey, with ground floor winged annexes and a typical Galician rail-side roof.

The train station building in Strzyżów is inextricably linked with the figure of Wojciech Weiss, an outstanding painter and rector of the Academy of Fine Arts in Kraków. The artist lived with his family here, and it was also here where many of the master's paintings were created, including the famous "Shoal" (1902).

Strzyżów station fortunately survived the Russian occupation during World War I, when the tracks were adapted to the width of Russia. During World War II the line was managed by the German East Railway (Ostbahn). After the war, the railway line was not used for some time. In 2012 the station underwent a major renovation.

- **The underground railway shelter** from the Second World War in Strzyżów – a unique example of military architecture in Poland, built at the turn of 1940 and 1941, is 438 m long and nearly 9 m high.

- **All Saints Church in Blizne** - one of the oldest buildings of wooden sacral architecture in Poland, erected in the middle of the 15th century, inscribed on the UNESCO World Heritage List.

- **The ruins of Kamieniec Castle** - the magnificent ruins of the 16th century castle - have inspired many literary works, includ-

ing Alexander Fredro's "Revenge". Inside the museum, there is a torture room and a ceramics workshop.

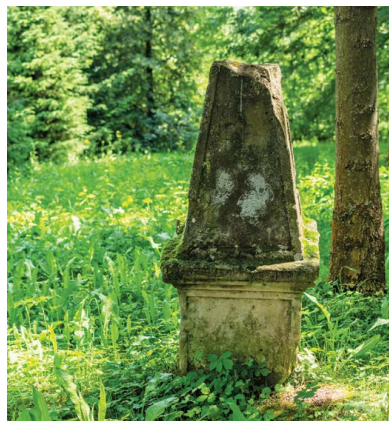
- **The "Cape reserve"** - protects the unique beauty of the rock formations. They are built of heavy sandstone, and their original shape is due to eoline erosion.

KORCZYNA Roman Catholic cemetery with the First World War field of the Fallen (Szczepanika Street)

Strzyżów railway station

The cemetery used to be adjacent to the nonexistent church of St. Dorothy. Apart from a few sandstone tombstones and a chapel from 1822, there is also the First World War field of the Fallen. The number of victims of war buried here is unknown. Korczyna and its surroundings have repeatedly been the battlefield between the Russian and Austro-Hungarian armies. In September, and at the turn of November and December 1914, an offensive of the tsarist army was going westwards. Around December 20th this year, the central states tried - without success - to break through Korczyna in an attempt to aid the besieged forces of Przemyśl Fortress. In May 1915, in the vicinity of Korczyna, fierce fights broke out again as part of the so-called Gorlice operation. Apart from the old parish cemetery, there are also other cemeteries in Korczyna with the graves of those who died during the First World War.

Roman Catholic cemetery with the First World War field of the Fallen in Korczyn

– **The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary** in Haczów is one of the oldest and largest wooden churches in Europe and dates back to the 14th century. The church is inscribed on the UNESCO World Heritage List.

– **The Museum of the Oil and Gas Industry in Bóbrka** a museum set up in the area of the world's first oil mine, founded in 1854. Interestingly, the mine is still in operation.

DUKLA

First World War Roman Catholic Cemetery (Bernardyńska Street)

The military cemetery located in the northern part of Dukla consists of two main parts. In the fields on the side of the cemetery wall, in anonymous graves, there are about 3.5 thousand soldiers of various nationalities who died during the fights for Carpathian passes in 1914-15. After crossing the front, the Russian army reached the east in 1916-17, and the dead were moved here from various makeshift burial places scattered all over the area. The Dukla cemetery became a resting place also for those fighting in the next armed conflict. About 10 thousand Soviet soldiers of various nationalities, Czech and Slovak, are buried in the graves that were created after the end of the Second World War. In the cemetery there are also graves of victims of the September campaign. After the war, sappers

who died during the mine clearance were buried here. Despite the passage of the years, burials of the found war victims still take place here.

19th-century Post Office (Bernardyńska Street 2)

The beginnings of the post office in Dukla coincide with the First Partition of Poland in 1772. The city incorporated into the Kingdom of Galicia and Lodomeria grew into a circulus seat, which is why a number of important institutions, including the post office, were located there. The development of postal services was linked to the construction of new routes undertaken by the Austrian authorities. One of them led from Lviv to Vienna, the other called the Hungarian Treaty, from Przemyśl through Dukla and Barwinek to Buda. In 1846, the post office in Dukla served an extensive area between Jasienica and Komarnik in Hungary, covering about 70 towns. The postcar, which also takes three passengers for an extra charge, was on the 120-kilometre route from Dukla to Przemyśl in 13 hours and 30 minutes. In 1891 the post office moved to a brick building, which is still used today. The building was severely damaged during the First and Second World Wars.

City court in the years 1890-1910 (Trakt Węgierski 3)

The history of the Dukla judicial system dates back to the 15th century, when, after the town was established under Magdeburg law, the mayor was granted judicial powers. In more modern times, the establishment of the local court is connected with the First Partition of Poland and the incorporation of Dukla into the Habsburg state. After Galicia gained autonomy in 1867, the Imperial-Hungarian District Court in Dukla was officially established within the Austro-Hungarian Empire. In 1928, after the reform of the justice system, the existing district courts, including the Dukla court, were transformed into city courts. Such a status quo lasted until World War II. In the 1920s, Paweł Skwara, who had greatly contributed to the local community, headed the institution. After World War

First World War Roman Catholic Cemetery in Dukla

II, the destroyed Dukla lost its importance, which was connected with the liquidation of a number of institutions in this court. The former court building, after renovation and adaptation, was used for educational purposes.

– **The History Museum in Dukla** - a museum located in the historic 18th century Palace of the Monkschurch - collects exhibits of military weapons and equipment used during fighting in this area during the First and Second World Wars.

– **The hermitage of St. John** located on the slope of the mountain, is a well-known place of pilgrimage in the Low Beskids. Apart from the chapel, there is also a retreat house, a hermit's hut and a cave with a spring. On the slopes of the mountain the chapel of the Way of the Cross.

BARWINEK

1914 and 1915 battlefield locations

With its documented history dating back to the 14th century, Barwinek was an important point on the communication and trade route from Hungary to Poland from the early Middle Ages. In 1772 the Habsburg army, which as a result of the First Partition of Poland occupied the southern part of Poland, passed through this area. In 1848, the Habsburg forces stationed in Galicia entered this area to sup-

press the Hungarian "Spring of Nations", and the following year the first battle of Hungarian insurgents against the Russian intervention army took place here. During the First World War, Barwinek became an arena of bloody battles in the Carpathians by Russian troops with the Austro-Hungarian and German armies. Almost 30 years later, the history was followed by another chapter in the tragic fate of this part of the Carpathians. In the autumn of 1944, exceptionally bloody fights for the Dukla Pass took place here. After the First World War, a Polish-Czech border crossing point was set up in Barwinek and abolished by the Schengen Agreement in 2007.

Cemetery in Barwinek

The Austro-Hungarian Tracks trail

Vyšný Komárnik

– **Lemko Culture Museum in Zyndranowa** - the museum is located in an old Lemko homestead dating back to 1860. It consists of historic buildings from the nineteenth and twentieth centuries together with original equipment in the form of utensils, agricultural tools and others.

Vyšný Komárnik – The wooden tserkov of St. Cosmas and St. Damian

Today's temple stands on the site of an older one, built in the 18th century and destroyed during the First World War. It is a Lemko type temple, a timber construction

with a tower of column construction. Originally there was one bell on the tower, now there are four. The church was renovated in the 1970s and 2004. In 2006, the iconostasis of the church was restored. The temple has been a national cultural monument since 1973.

Nížny Komárnik – The wooden tserkov of the Mother of God's Care

In the middle of the 18th century, the first Greek Catholic wooden tserkov was built in the village. However, it was destroyed during the First World War. Today's Boyko-type temple was built in 1938. At the end of World War II it was damaged. It is worth to look inside to see the original iconostasis dating back to the first half of the 18th century. Since 1973, the church has been a national cultural monument. The complete renovation of the wooden tserkov was completed in 2003-2004.

Bodružal – The wooden tserkov of St. Nicholas

The Greek Catholic Tserkov of Bodružal is one of the oldest wooden tserkovs in Slovakia. It dates back to 1658 and is under the patronage of St. Nicholas. It is a Lemko church consisting of three parts - a nave, a chancel and a women's gallery. There are three bells on the tower, the oldest of which dates back to 1759. The iconostasis

Nížny Komárnik

The Austro-Hungarian Tracks trail

Bodružal

is unique - it is the only known iconostasis painted on both sides. It dates back to the 17th-18th centuries. Since 2008, the tserkov and eight other wooden tserkovs of the Slovak Carpathians have been included in the UNESCO World Heritage List. Since 1963 it has also been a national cultural monument.

Miroľa – The wooden tserkov for the Protection of the Most Holy Mother of God

The wooden Greek Catholic temple in Miroľa was built in 1746 on the site of an older tem-

ple from the end of the 17th century. It is a Lemko tserkov. It was destroyed during the war in November 1944 and then rebuilt by the villagers. Noteworthy is the iconostasis, which dates back to the time of the construction of the temple. The tserkov has been renovated many times, including in 2005 and 2008, and has been a national cultural monument since 1963.

Bukovce – Monastery

The village of Bukovce was situated on a commercial road connecting Zemplin

Miroľa

The Austro-Hungarian Tracks trail

with Poland. It was an important route to travel from south to north. This journey was important for the Austro-Hungarian Empire, and therefore for Emperor Joseph II, who tried to promote it. Since then, the trail has been called the "Joseph". Nearby the village is Buková hôrka, one of the Greek Catholics' pilgrimage sites in Slovakia. The first mention of this place comes from 1742. Legend has it that in a miraculous way a blind man healed here, who regularly came from Galicia to the fair in Stropkôv. To commemorate this event, a chapel was built in this place. The present temple and monastery were completed in 1796.

Vel'krop – First World War Military Cemetery

The cemetery was built gradually after the end of the fighting during the First World War. This is the result of several stages of exhumation of tombs from the vicinity and cleansing of the former battlefield. The village of Vel'krop has repeatedly become an arena of fierce battles during the First World War. The most intense fights on this front took place at the turn of March and April 1915. It is the largest war cemetery in Slovakia during the First World War. It is the last place of rest for 8662 soldiers of the Austro-Hungarian and Russian armies. Of all the buried soldiers, only 11 are known.

Vel'krop

STROPKOV Sanctuary

The Gothic three-aisled Church of the Most Holy Body and Blood of Christ was built at the turn of the 13th and 14th centuries. It is the oldest building in the city next to the manor house. Initially, the church served as a chapel which was part of the castle, and from 1675 it became an independent building. The side Gothic chapel dates back to the 14th century. Inside, there is an altar from the early Baroque period with a rich figural and ornamental decoration and sculptures from the 18th century. Between 1914 and 1915 the church was partially destroyed. A well-known American banker, Michał Bosak, also contributed to its repair. The shrine in Stropkov is one of the oldest pilgrimage sites in Slovakia.

Manor house

The building of the manor in Stropkov is the property of the town, which made it available for museum purposes. There is a branch of the Regional Museum in Prešov – Stropkov Manor house. The present form of the manor house is a remnant of the building which is part of the castle complex. The origins and circumstances of erecting of the castle are unknown. The oldest records date back to the 15th century. In June 1814, a huge fire broke out in the town, which consumed the entire castle complex. The castle was destroyed, the remains of its fortifications were disassembled for construction purposes, only the front of the manor remained. A major reconstruction of the manor took place in 1911 in connection with the imperial military manoeuvres that were to take place around Stropkov and Svidník. A successor to the Austro-Hungarian throne, Franz Ferdinand d'Este, was accommodated at the court in Florence. On this occasion, the residence was rebuilt. The current appearance of the manor house is the result of several stages of modernization. Inside, there are three permanent museum exhibitions.

Facilities from the period of the 1911 military manoeuvres (retention reservoir and well)

On September 12-15, 1911, an approximate hundred thousand soldiers strong Aus-

The Austro-Hungarian Tracks trail

Park of animals in Stropkov

tro-Hungarian army, with its successor Franz Ferdinand Habsburg army gathered in the vicinity of Stropkov. On the occasion of such an important event, the city was expanded, including the modernization of the water supply system. The water reservoir (on Cmentarna Street) and the well (400 m from the water reservoir), which have been preserved to this day, come from this period..

– **Park of animals Stropkov** – the garden is famous for many exotic animal species from all over the world. On the catwalks and in the aviaries we can see predators, reptiles, ornamental birds and others.

Other places in the vicinity of Stropkov worth visiting:

- Ladoširová – The wooden tserkov of St. Michael the Archangel together with other Carpathian temples is inscribed on the UNESCO World Heritage List. The church was built in 1742.
- Potoky – Wooden tserkov of St. Paraskeva from 1773
- Tisnec – Jewish cemetery
- Vel'ká Domaša alluvion
- Tokajik – Museum and monument of Tokajice Tragedy

Ladoširova

**Informator turystyczny
Turistický informátor
Tourist information booklet**

Indeks / Index

**Bibliografia / Literatúra /
Bibliography**

INFORMACJE TURYSTYCZNE
TURISTICKÉ INFORMÁCIE
TOURIST INFORMATION

Rzeszów

Centrum Informacji Turystycznej
w Rzeszowie / Turistické Informačné
Centrum v Rzeszowie
ul. Rynek 26,
tel. +48 17 875 47 74,
e-mail: cit@prot.rzeszow.pl,
www.podkarpackie.travel

Podkarpacka Regionalna Organizacja
Turystyczna / Podkarpatská Regionálna
Turistická Organizácia
ul. Grunwaldzka 2,
tel. +48 17 852 00 09
e-mail: prot@prot.rzeszow.pl,
www.podkarpackie.travel

Krosno

Punkt Informacji Kulturalno-
Turystycznej w Krośnie / Kultúrno-
Turistické Stredisko Informácií
v Krośnie
ul. Rynek 5, tel. + 48 13 43 277 07
e-mail: pikt@muzeumrzemiosla.pl,
www.krosno.pl

Dukla

Transgraniczna Informacja Turystyczna
w Dukli / Cezhraničné Turistické
Informácie v Dukle
ul. Trakt Węgierski 26a,
tel. +48 13 433 56 16
e-mail: tit@dukla.pl,
turystyka.karpaty.dukla.pl

Stropkov

Centrum Informacji Turystycznej /
Turistické informačné centrum
ul. Hlavná 38/2,
tel. 054/4868880
e-mail: tic@stropkov.sk,
www.stropkov.sk

**OBIEKTY NOCLEGOWE (HOTELE,
MOTELE, PENSJONATY,
AGROTURYSTYKI ITP.)**

**UBYTOVANIE (HOTELY, MOTELY,
PENZIÓNY, AGROTURISTIKA ATĎ.)**

ACCOMMODATION FACILITIES
(HOTELS, MOTELS, BOARDING HOUSES,
AGRITOURISM, ETC.)

Rzeszów

Hotele / Hotely / Hotels

Ambasadorki, ul. Rynek 13,
tel. +48 17 250 24 44,
recepca@ambadorski.com

Best Western Plus Hotel Ferdynand,
ul. Grottgera 28,
tel. +48 17 740 16 16,
info@hotelferdynand.pl

Bristol, ul. Kopernika 12,
tel. +48 17 250 00 50,
info@bristol-rzeszow.pl

Hetman, ul. gen. Langiewicza 29,
tel. + 48 17 850 71 91

Horyzont, ul. Podkarpacka 54,
+ 48 17 250 25 00,
hotelhoryzont@wp.pl

Iskra Rzeszów, ul. gen. Dąbrowskiego 75,
tel. +48 17 854 97 40,
hoteliskra@o2.pl

Polonia, ul. Grottgera 16,
tel. +48 17 852 03 12,
rezerwacje@hotel-polonia.com

Prezydencki, ul. Podwisłocze 48,
tel. + 48 17 860 65 00,
recepca@hoteleprezydenckie.pl

Rzeszów, al. Piłsudskiego 44,
tel. +48 17 777 10 10,
recepca@hotelrzeszow.com.pl

Twierdza, ul. Podkarpacka 10B,
tel. +48 17 854 06 02,
biuro@twierdza.rzeszow.pl

Zarzecze

Hotel Hibiskus, ul. Zarzecze 19,
tel. +48 17 871 1592,
hotel@hibiskus.rzeszow.pl

Babica

Rentex, Babica 148, tel. 662 554 131

Połomia

Zajazd Magyar, Wyżne 56 A,
tel. 17 277 19 33

Strzyżów

Dwór Maria Antonina,
Glinik Zaborowski 181,
tel. +48 17 250 08 35,
recepca@dwormariaantonina.pl

Ośrodek Rekreacyjno-Wypoczynkowy
„Oaza” / Rekreačné stredisko „Oaza”,
ul. Kombatantów 33,
tel. +48 17 2763 727,

Midas Hotelik, ul. Słowackiego 2,
tel. + 48 17 2764 777

Agro-Zagroda, ul. Tunelowa 25,
tel. +48 17 2761 669,
kontakt@agro-zagroda.eu

Węglówka

Zacisze, Węglówka 99,
tel. +48 13 435 42 16

Czarnorzeki

Domki drewniane/drevené chaty
„Królewska Góra”, tel. 516 153 289

Korczyn

Agroturystyki/Agroturistika
Na zielonym wzgórzu, ul. Pelczara 92,
tel. +48 13 42 220 16

Panorama, ul. Pelczara 148,
tel. 600 100 557

Pod Zamkiem, ul. Podzamcze 23,
tel. 507 567 192

W.R.C. Agro, ul. Krośnieńska 70,
tel. 603 459 333

Dukla

Zajazd Galicja, ul. Trakt Węgierski 32A,
tel. +48 13 433 14 55

Motello, ul. Trakt Węgierski 66H,
tel. 504 747 229

Lipowica

Agroturystyka/agroturistika „Anetka”,
Lipowica 84, tel. 575 792 727

Tylawa

Agroturystyki/Agroturistika:
Dom pod skałą, Tylawa 102,
tel. 500 072 159

Pod Dębem, Tylawa 42,
tel. +48 13 433 10 82

Tylawa 76, tel. +48 13 433 11 22

Zyndranowa

Agroturystyki/Agroturistika:
Nad Panną, Zyndranowa 23,
tel. +48 13 433 11 63

Relax, Zyndranowa 8,
tel. +48 13 433 11 67

Stropkov

Hotel Ondava, Chotčanská 168,
tel. +421 54 718 11 91,
becher@stonline.sk

Penzión Poľovníček,
Hrnčiarska 801/67,
tel. +421 54 479 56 97,
penzionpolovnicek@gmail.com

Penzión Pepino, Šarišská 18,
tel. 0905 643 538,
recepca@penzionpepino.sk

Penzión NEZÁBUDKA,
Hviezdoslavova 28,
tel. +421 0910 924 895,
penzionnezabudka@zoznam.sk

Internát Teslák, Kukučínova 2,
tel. +421 0950 598 578,
support@eggresh.com

**OBIEKTY GASTRONOMICZNE
(RESTAURACJE, BARY) /
STRAVOVACIE ZARIADENIA
(REŠTAURÁCIE, BARY) / CATERING
FACILITIES (RESTAURANTS, BARS)**

Rzeszów

Restauracje/Reštaurácie:

Bellanuna, ul. Moniuszki 4,
tel. 515 516 500,
osteria@bellanuna.pl

Konfitura, ul. Słowackiego 8,
tel. +48 17 784 44 40,
kontakt@restaurackonfitura.pl

Kuk Nuk, ul. Matejki 4,
tel. 533 219 000,
kuknuk@kuknuk.pl

Mała Wacławówka, ul. Matejki 11,
tel. 502 272 912

Parole Art Bistro, ul. Sokoła 7,
tel. 511 131 019

Radość, ul. Rynek 24, tel. 17 777 12 20,
manager@restauracjaradosc.pl

Sabatini, al. Piłsudskiego 17,
tel. +48 17 862 50 67,
sabatini.rz@wp.pl

Sofa Club & Restaurant,
ul. Moniuszki 2,
tel. 515 088 817

Stary Lwów,
ul. ks. Jałowego 27,
tel. +48 17 850 86 05

Stolarnia, ul. Słowackiego 8,
tel. 698 337 418

Taco Taco, ul. ks. Jałowego 14,
tel. +48 17 506 5006

Bary/Bary

Bar Rybny, ul. Żeromskiego 10

Markowianka, ul. Sokoła 11,
tel. +48 781 811 100

Rambla Cocktail&Music Pub,
ul. Matejki 16,
tel. 609 833 893

Tikeya Rzeszów,
al. Piłsudskiego 34,
tel. +48 798 281 281

Twój Bar, ul. Grottgera 12-14,
tel. 789 203 809

Ufo. Bar, ul. Żeromskiego 10,
tel. +48 17 852 28 23

Boguchwała

Restauracja/Reštaurácia Polan,
ul. Podkarpacka 6, tel. +48 17 871 43 21

Pizzeria Pippo, ul. Królowej Jadwigi 3,
tel. +48 17 871 52 46

Zarzecze

Hotel Hibiskus, ul. Zarzecze 19,
tel. +48 17 871 1592,
hotel@hibiskus.rzeszow.pl

Babica

Karczma/Krčma „Podkarpackie Jadło”,
Babica 158b, tel. 730 800 262

Galicja, Babica 205,
tel. +48 17 277 28 14

Wyżne

Snack Bar, Wyżne 134 (DK19),
tel. 662 502 909

Połomia

Zajazd Magyar, Wyżne 56 A,
tel. 17 277 19 33

Strzyżów

Restauracja Podkarpacka, Rynek 4,
tel. 575 412 231

Żarnowianka, Żarnowa 54,
tel. +48 17 2762 586

Bistro Folk Strzyżów, ul. Kilińskiego 7,
tel. +48 17 779 02 69

Mohito, ul. Przecławczyka 4,
tel. +48 17 276 02 89

Pizzeria Combo, ul. Mostowa 2,
tel. 17 276 01 40

Korczyna

Karczma/Krčma „Kamieniec”,
ul. Pelczara 156, tel. +48 13 435 41 35

Pizzeria Planeta, ul. Spółdzielcza 6,
tel. +48 13 43 880 35

Pijalnia Czekolady, Rynek 18,
tel. 607 996 333, biuro@mpelczar.pl

Miejsce Piastowe

Trafunek, ul. Handlowa 1,
tel. +48 13 441-30-44

Pizzeria Lastoria, ul. Krośnieńska,
tel. +48 13 433 93 34

Dukla

Ziko Restauracja, Bar,
ul. Żwirki i Wigury 7, tel. 519 392 932

Zajazd Galicja, ul. Trakt Węgierski 32A,
tel. 13 433 14 55

Tylawa

Domenico, Tylawa 28,
tel. +48 13 43 355 77

Vyšný Komárnik

Motorest Beriozka,
tel. +421 915 720 240

Krajná Poľana

Motorest Polana, Krajná Poľana 2

Makovce

Eclipse Bar, Makovce 56,
tel. +421 908 406 239

Stropkov

Restaurácie/reštaurácie

Café Advokát,
ul. Námestie Slovenského národného
povstania 534/7,
tel. +421 948 598 508
Delta, ul. Hlavná 84/52,
tel. +421 905 515 838

Marhaba, Hlavná 164,
tel. +421 911 067 777

Pohoda, ul. Zámocká 1729/38,
tel. 0908 619 555

Zámocká Pivnica, ul. Zámocká 518/118,
tel. +421 918 587 460

Rynek w Rzeszowie

Indeks nazw geograficznych
Index geografických názvov
 Index of geographical names

Barwinek	
Miejsca bitew z lat 1914 i 1915	37, 80, 105
Blizne	
Kościół pw. Wszystkich Świętych	30, 72, 103
Bodrudžal	
Cerkiew pw. św. Mikołaja	41, 84, 107
Boguchwała	
Kościół św. Stanisława	28, 70
Pałac Lubomirskich	28, 70
Bóbrka	
Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego	32, 75, 104
Buková hôrka	44, 87
Bukovce	
Klasztor	43, 86, 108
Dukla	
Cmentarz rzymskokatolicki z okresu I wojny światowej	33, 76, 104
Muzeum Historyczne	36, 79, 105
Pocztą w XIX w.	34, 77, 104
Sąd grodzki w latach 1890-1910	35, 78, 104
Haczów	
Kościół pw. Wniebowzięcia NMP	32, 75, 104
Korczyn	
Cmentarz rzymskokatolicki z kwaterą poległych w czasie I wojny światowej	31, 73, 103
Ladomirová	
Cerkiew pw. św. Michała Archanioła	50, 94, 109
Łańcut	
Zamek Lubomirskich	27, 69, 103

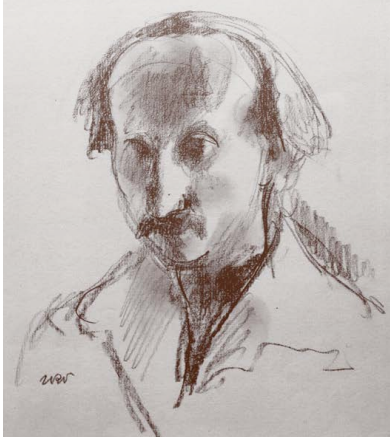

Stropkov

Mirol'a	
Cerkiew pw. Ochrony Przenajświętszej Bogarodzicy	42, 85, 107
Nižný Komárnik	
Cerkiew pw. Opieki Matki Bożej	40, 83, 106
Potoky	
Cerkiew pw. św. Paraskewy	51, 95, 109
Pustelnia św. Jana	37, 79, 105
Rezerwat Prządky	30, 73, 103
Ruiny zamku Kamieniec	30, 72, 103
Rzeszów	
Dworzec kolejowy	22, 65, 101
Fontanna Multimedialna	26, 69, 103
Koszary „duże” Kraińskiego	19, 62, 100
Muzeum Dobranocek	27, 69
Muzeum Etnograficzne im. F. Kotuli	27, 69
Muzeum Łowiectwa	27, 69
Muzeum Okręgowe	27, 69
Letni Pałac Lubomirskich	26, 68, 102
Podziemna Trasa Turystyczna	26, 68, 102
Ratusz	14, 58, 99
Rynek	14, 58, 102
Okrągła kładka dla pieszych	27, 69, 103
Zamek Lubomirskich	17, 60, 99
Zespół koszar kolejowych	20, 64, 100
Zespół koszarowy „na Wygnańcu”	25, 67, 102
II Liceum Ogólnokształcące	23, 66, 101
Stropkov	
Dwór	47, 90, 108
Obiekty z czasów manewrów wojskowych z 1911 r.	49, 91, 109
Sanktuarium	46, 88, 108
Park zwierząt	50, 94, 109
Strzyżów	
Dworzec kolejowy	28, 70, 103
Muzeum Samorządowe Ziemi Strzyżowskiej	30, 72
Podziemny schron kolejowy z II wojny światowej	29, 71, 103
Tisinec	
Cmentarz żydowski	51, 95, 109
Tokajik	
Muzeum i pomnik Tokajickiej Tragedii	51, 95, 109
Zyndranowa	
Skansen Kultury Łemkowskiej	38, 81, 106
Vel'krop	
Cmentarz wojskowy z czasów I wojny światowej	44, 87, 108
Vyšný Komárnik	
Cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana	39, 81, 106

Indeks ważniejszych nazwisk
Index najdôležitejších mien
Index of key names

Babej Peter	39, 81	Sičynský Vladimír	40, 83
Badeni Kazimierz	13, 56	Skowron Franciszek	16, 18, 59, 61
Christiani Jan	35, 77	Skwara Paweł	36, 78, 105
Denikin Anton	38, 80	Spytek Ligęza Mikołaj	17, 60, 99
Emilewicz Piotr	26, 68	Stążkiewicz Franciszek	16, 20, 25, 59, 63, 68
Fehmel Valerian	25, 68	Szajna Józef	24, 67, 102
Ferdynand I	17, 60	Szirmay Tomasz	44, 86
Franciszek Ferdynand d'Este	48, 49, 90, 92, 108	Warmiski Mieczysław	24, 67
Franciszek Józef I	12, 24, 49, 56, 67, 92	Weiss Wojciech	29, 70, 71, 103
Habsburgowie	10, 11, 35, 55, 56, 78, 98, 99, 100, 105, 109	Wiedemann Karol Henryk	16, 18, 59, 61
Harasimowicz Piotr	16, 59	Witos Wincenty	19, 62
Hendel Zygmunt	18, 61	Żanony Józef	49, 92
Hołubowicz Kazimierz	16, 25, 59, 68		
Iranek-Osmecki Kazimierz	24, 67, 101		
Jagiellonowie	11, 55, 98		
Jędrzejowicz Adam	13, 25, 56, 68		
Karol Ludwik	12, 20, 22, 28, 56, 63, 65, 70		
Kazimierz Wielki	15, 58		
Kraiński Maurycy	19, 20, 62, 63, 100		
Lis-Kula Leopold	24, 25, 67, 102		
Lubomirscy	14, 17, 18, 28, 58, 60, 61, 68, 70, 99		
Męciński Adam	35, 77		
Pakoławowicz Jan	11, 15, 55, 59		
Peréni	46, 47, 88, 90		
Pogonowski Jan	17, 60		
Pomprowicz Stanisław	33, 76		
Potocki Andrzej	24, 67, 101		
Rzeszowski Mikołaj	15, 59		
Schaitter Ignacy	22, 65		

Wojciech Weiss, „Autoportret”, 1906

- Beňko, Ján a kol. Stropkov. Martin: Neografia, 1994.
- Bonusiak A., Czop E., Grata P., Tropem rzeszowskich miejsc pamięci, Rzeszów 2017.
- Czarnota M., Rzeszowskie ulice i okolice - gawędy telewizyjno-gazetowe, Rzeszów 2001.
- Czarnota M., Rzeszowskie ulice i tuż za rogatkami, Rzeszów 2003.
- Dzieje Rzeszowa, Tom I, pod red. F. Kiryka, Rzeszów 1994.
- Dzieje Rzeszowa, Tom II, pod red. F. Kiryka, Rzeszów 1998.
- Encyklopedia Rzeszowa, Rzeszów 2004.
- Hoff J., Życie towarzyskie i kulturalne Rzeszowa w dobie autonomii Galicji, Rzeszów 1993.
- Ignác, Peter. Vyšný Komárnik. História a súčasnosť obce. Prešov: vydavateľstvo Michala Vaška, 2006.
- Kaminský, Pavel a kol. Pútnický Stropkov. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001.
- Kubit J., Zarys dziejów dukielskiej poczty, Dukla 2010.
- Kłos S., Leksykon osobliwości krajoznawczych Podkarpacia, Rzeszów 2017.
- Kotula F., Tamten Rzeszów czyli wędrówka po zakątkach i historii miasta, Rzeszów 1985.
- Kotula F., Z dziejów Rzeszowa 1939-44. Losy rzeszowskich zabytków i pamiątek z ilustracjami, Rzeszów 1944.
- Malczewski J., Dzieje Rzeszowa do roku 1914, Rzeszów 1985.
- Mojdis, Ján. Bukovce. Stručný náčrt starších dejín dediny a kláštora. Prešov: Obecny úrad Bukovce, 1998.
- Nieć J., Rzeszowski za Sasów. Szkic historyczny, Rzeszów 1938.
- Pęckowski J., Dzieje miasta Rzeszowa do końca XVIII wieku, Rzeszów 1913.
- Pięć wieków miasta Rzeszowa XIV-XVIII, pod red. F. Błońskiego, Warszawa 1958.
- Sarna W., Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym, Przemyśl 1898.
- Swiejkowski E., Monografia Dukli, Kraków 1903.
- Szczepanik W., Austriacki garnizon w Rzeszowie w latach 1772-1848 w: Rocznik Podkarpacki nr. 1/2012.
- Tondos B., Architektura Rzeszowa w okresie autonomii galicyjskiej, Rzeszów 1997.
- Vateha, Marko. Stropkov a jeho okolie, kultúrne a prírodné dedičstvo. Prešov: Cofin, 2012.
- Drevené kostolíky ny východnom Slovensku. DINO Prešov – MURK Svidník, 1997
- Drevené kostolíky v okolí Svidníka. Svidník: Regionálna rozvojová agentúra, 1998
- Gréckokatolícky drevený chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky Nižná Komárník. Prešov: Gréckokatolícke arcibiskupstvo, 2010
- Gréckokatolícky drevený chrám svätého Mikuláša Bodružal. Prešov: Gréckokatolícke arcibiskupstvo, 2011
- Gazeta Rzeszowska, Rzeszów 1891-92.
- Głos Rzeszowski, Rzeszów 1897-1920.
- Kurier Rzeszowski/Przegląd Rzeszowski, Rzeszów 1883-90
- Kurier Rzeszowski, Rzeszów 1894-1898.
- Podkarpacka Historia, Rzeszów 2015-.
- Prace Historyczno-Archiwalne, Rzeszów 1993-.
- Rocznik Województwa Rzeszowskiego, Rzeszów 1958-84.
- Rzeszowianin, Rzeszów 1903.
- Studia Rzeszowskie, Rzeszów 1995-.
- Tygodnik Rzeszowski, Rzeszów 1883, 1885-88
- Vasárnapi Ujság, 10.9.1911
- www.bukovce.ocu.sk/sk/-cirkev
- www.drevenechramy.sk/drevne-chramy/svidnik-a-okolie/nizny-komarnik
- materiały Wyd. Compass

Haczów